

Päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset palvelutarpeen arvioinnissa ja moniammatillisessa yhteistyössä

Nea-Julia Salmi

Pro gradu -tutkielma

2022

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset palvelutarpeen arvioinnissa ja moniammatillisessa yhteistyössä

Tekijä: Nea-Julia Salmi

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_X_Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 87+ 2 liitettä.

Vuosi: 2022

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia päihteisiin liittyvien lastensuojeluilmoitusten parissa tehtävästä moniammatillisesta yhteistyöstä palvelutarpeen arvioinnissa. Tutkimus kohdentui tietyn alueen lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin yksikköön ja sen ympärillä olleisiin yhteistyökumppaneihin. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerättiin haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluaineiston analyysimenetelmänä oli sisällönanalyysiin lukeutuva teemoittelu.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tuoda esille niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat moniammatilliseen yhteistyöhön silloin, kun lastensuojeluilmoituksen sisällöstä selviää joko nuoren tai vanhemman päihteiden käyttöä. Tämän lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli tunnistaa moniammatilliseen yhteistyöhön liittyviä kehittämistarpeita.

Tutkimustulokset osoittavat, että moniammatilliseen yhteistyöhön vaikuttaa olennaisesti se, koskeeko lastensuojeluilmoitus nuoren vai vanhempien päihteiden käyttöä, sillä yhteistyössä painotettavat tekijät määrittyvät tämän mukaan. Tutkimustulokset osoittavat myös sen, että moniammatilliseen yhteistyöhön vaikuttavat resursseista johtuvat haasteet, lakisääteiset määräajat, palveluiden päällekkäisyydet, organisaatiomuutokset sekä moniammatilliset yhteistyökumppanit. Muutosten kohdentaminen etenkin näihin tekijöihin voi auttaa kehittämään moniammatillista yhteistyötä toimivammaksi työvälineeksi eri alan ammattilaisten välillä.

Avainsanat: Palvelutarpeen arviointi, moniammatillinen yhteistyö, päihteet, lastensuojeluilmoitus, lapset, vanhemmat

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Lastensuojeluilmoitukset.....	5
3 Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi ja moniammatillisuus	10
3.1 Palvelutarpeen arviointiprosessi	10
3.2 Päihteet lastensuojelun tarpeen selvittämisen taustalla	14
3.3 Moniammatillinen yhteistyö palvelutarpeen arvioinnissa	17
4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	21
4.1 Aiheen valinta, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	21
4.2 Aineiston kerääminen.....	23
4.3 Aineiston sisällönanalyysi	27
4.4 Tutkimuseettiset kysymykset	30
5 Päihteiden huomioiminen moniammatillisessa yhteistyössä	33
5.1 Nuorten päihteiden käytössä huomioitavat tekijät.....	33
5.2 Vanhempien päihteiden käytössä huomioitavat tekijät.....	45
6 Moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen vaikuttavat tekijät	53
6.1 Resursseista johtuvat haasteet.....	53
6.2 Lakisääteiset määräajat	59
6.3 Palveluiden päällekkäisyys	62
6.4 Organisaatiomuutokset	64
6.5 Moniammatilliset yhteistyökumppanit	67
7 Analyysilukujen yhteenveto ja tutkimuksen johtopäätökset	75
Lähteet.....	80
Liitteet.....	88

1 Johdanto

Lastensuojeluilmoitukset tuovat näkökulmaa siihen, miten lapset ja lapsiperheet voivat yhteiskunnassamme. Yhteen lastensuojeluilmoitukseen voi kiteytyä laaja kirjo erilaisia sosiaalisia ongelmia, jotka uhkaavat lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Tämän pro gradu -tutkielman keskiössä ovat päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset, sillä ne todentavat yhteiskunnassamme ilmenevää huolta koskien nuorten päihteiden käyttöä sekä niitä lapsia, joiden vanhemmilla on mahdollisesti päihdeongelma. Tätä huolta tuovat esille myös eri ammattikunnan edustajat lastensuojeluilmoitusten muodossa. Lastensuojeluilmoitukset eivät ainoastaan tuo yhteiskunnassa ilmeneviä epäkohtia esille, vaan ne antavat myös viranomaisille mahdollisuuden toimia lasten suojelemiseksi.

Yhä useampi lastensuojeluilmoitus liittyy päihteiden käyttöön. Pro gradu -tutkielmassa tutkin sekä alkoholiin että huumeisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia osana lapsiperheiden palvelutarpeen arviointiprosessia, ja sen aikana tehtävää moniammatillista yhteistyötä. Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on selvittää sitä, miten moniammatillinen yhteistyö toimii palvelutarpeen arvioinnin aikana silloin, kun lastensuojeluilmoituksissa on maininta joko nuoren tai vanhemman päihteiden käytöstä. Lapset ja perheet valikoituvat palvelutarpeen arvioinnin kohteeksi usein juuri lastensuojeluilmoitusten kautta (Hietamäki & Kuusinen & Pursi & Rajala 2017, 417).

Moniammatillisen yhteistyön toimivuutta tarkastelen sosiaalityöntekijöiden kokemusten lävitse. Lastensuojeluasia voi tulla vireille lastensuojeluilmoituksesta. Voimassa olevan lastensuojelulain 26 §:n (30.12.2014/1302) mukaan lastensuojeluasian vireille tulo velvoittaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää arvioimaan viipymättä lapsen mahdollisen kiireellisen sijoituksen tarve sekä aloittamaan sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve niissä tapauksissa, joissa ei ole voitu muutoin todentaa lastensuojelun tukitoimien tarpeettomuutta. Palvelutarpeen arvioinnin aikana lapsi ei ole lastensuojelun asiakas eikä palvelutarpeen arviointi johda välttämättä lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen tai sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden saamiseen.

Lapsi- ja perhepalveluissa moniammatillista yhteistyötä käytetään yleisenä toimintamallina lapsiperheiden tuen tarpeen arvioinnissa, suunnittelussa ja seurannassa (Laitila ym. 2020, 3). Käytän pro gradu -tutkielmassa moniammatillisen yhteistyön käsitettä kuvaamaan eri ammattilaisten välistä

yhteistyötä palvelutarpeen arvioinnin aikana. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että lapsen tilanteen arvioinnin kannalta on tarpeen tehdä moniammatillista yhteistyötä (esim. Tuominen ym. 2011; Toros ym. 2021). Moniammatillisen yhteistyön avulla sosiaalityöntekijät eivät jää ainoastaan lastensuojeluilmoituksesta muodostettavan tiedon varaan (Hietamäki ym. 2017, 422). Parhaimmillaan moniammatillisella yhteistyöllä saavutetaan kokonaisvaltainen käsitys ja ymmärrys lapsen ja perheen tilanteesta (Isoherranen 2005, 14), mihin puolestaan palvelutarpeen arvioinnilla tähdätään.

Palvelutarpeen arvioinnissa moniammatilliseen verkostoon saattaa kuulua palvelutarpeen arviointia tekevän sosiaalityöntekijän lisäksi yhteistyötahoja, jotka toimivat osana lastensuojelun tarpeen selvittämistä ja tarvittavien tukitoimien sekä palvelujen järjestämistä. Näitä yhteistyötahoja voivat olla poliisi, koulu, lasten- ja nuorisopsykiatrian poliklinikat, A-Klinikka, nuorisoasema, ensihoitajat ja sairaalat sekä etsivä nuorisotyö. Erityisesti päihdeasioissa moniammatillisuus kytkeytyy päihdehoitoyksiköiden kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Pro gradu -tutkielmani paikantuu tietyn palveluorganisaation kanssa tehtävään yhteistyöhön, joten tutkimukseni on tärkeä erityisesti tämän kyseisen palveluorganisaation näkökulmasta tarkasteltuna. Tämän kaltaista tutkimusta ei ole vielä tehty kyseiseen palveluorganisaatioon. Toivonkin tutkimuksen tuottavan sellaista tietoa, jota voidaan hyödyntää palveluorganisaation moniammatillisen yhteistyön toimintamallien kehittämiseksi. Tutkimukseni on siis alueellisesti ja paikallisesti merkittävä. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä, etteikö tutkimus hyödyttäisi muitakin palveluorganisaatioita. Tutkimustulokset voivat avata tilaa laajemmalle muutokselle koskien moniammatillista yhteistyötä ja sen hyödyntämistä palvelutarpeen arvioinnissa valtakunnallisestikin. En löytänyt myöskään tutkimuskirjallisuutta nimenomaan päihdeisiin liittyvistä lastensuojeluilmoituksista, joten tutkimukseni tuo tarkastelunäkökulman myös niihin.

Tutkimusaiheeni ajankohtaisuutta, tarpeellisuutta ja merkityksellisyyttä korostaa myös se, miten päihdeilmiöt ovat yhä keskeisesti pinnalla yhteiskunnassamme. Yhteiskunnalliset keskustelut liittyen päihdeisiin ovat sävyiltään entistä myönteisempiä, esimerkiksi yhä useampi nuori ei näe kannabista enää kovin vaarallisena huumeena. Kannabiksen käytön ohella psykoaktiivisten lääkkeiden, amfetamiinijohdannaisien sekä opioidien käyttö on yleistynyt Suomessa. (Kärki ym. 2014, 99.) Jo 1960-luvulta alkaen nuorten huumeiden käyttö on vain lisääntynyt (Hakkarainen ym. 2020, 465). Lisäksi yhteiskunnallisissa keskusteluissa on pitkään ollut pinnalla päihdepalvelut, jotka koetaan Suomessa puutteellisiksi (Ranta & Kuusisto 2022, 559).

Palvelutarpeen arviointi on vahvasti sidoksissa ennalta ehkäisevään lastensuojeluun. Olen työskennellyt viransijaisena sosiaalityöntekijänä lastensuojelun avohuollossa, jonne siirtyi palvelutarpeen arvioinnista asiakkaita silloin, kun palvelutarpeen arvioinnin perusteella todettiin lastensuojelun asiakkuuden tarve. Huomasin, että osalla asiakkaista oli tehty useita palvelutarpeen arviointeja ennen lastensuojelun asiakkuuden alkamista. Samat huolenaiheet olivat toistuneet näiden perheiden kohdalla vuodesta toiseen, ja osalla perheistä ongelmat olivat päässeet syventymään. Lastensuojelun asiakkuus alkaakin monien kohdalla vasta siinä vaiheessa, kun tilanne on kriisiytynyt jo todella pahaksi. Palvelutarpeen arvioinnin aikana onkin keskeistä päästä kiinni asiakkaiden ongelmiin, jotta niihin voidaan puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Erityisesti päihteiden käyttö on ilmiönä sellainen, jossa varhaisen puuttumisen tärkeys korostuu.

Olen kohdannut työurallani päihteiden käytön raadollisuuden, ja tuntenut sosiaalityöntekijänä jopa avuttomuutta vaikeiden päihdeongelmien parissa kamppailevien vanhempien ja nuorten kanssa. Etenkin täysi-ikäisyyttä lähestyvien nuorten kohdalla auttamiskeinot päihdeongelmissa ovat melko rajallisia ja ajoittain jopa tehottomia. Nuoren tultua täysi-ikäiseksi, lastensuojelun asiakkuus päättyy automaattisesti, jonka jälkeen päihteisiin pahasti koukussa olevat nuoret ovat niin sanotusti omillaan. On sanottava ääneen se, että viiveet avun saannissa johtavat pahimmillaan näihin surullisiin kohtaloihin. Lapsia, nuoria ja perheitä voidaan auttaa parhaiten peruspalveluissa, joissa auttamisen mahdollisuuksia on vielä valtavasti. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että lasten oireilu tunnistetaan jo sen varhaisessa vaiheessa, ja lapselle tarjotaan tähän oireiluun viiveettömästi tukea. (Tuominen ym. 2011, 182.)

Parhaimmillaan tämä pro gradu -tutkielma hyödyttää niin lasta, lapsen vanhempia kuin myös heidän kanssaan ja heidän hyväkseen työskenteleviä ammattilaisia. Aiheen tutkiminen lisää ymmärrystä lasta koskevasta asiakasprosessista, joka käynnistyy päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Aiheen tutkiminen viranomaisnäkökulmasta on arvokasta etenkin tutkimuksen tuottaman tietoarvon nimissä. Tutkimus saattaa tuoda esille niitä ongelmakohtia ja muutostarpeita, joita viranomaisten väliseen yhteistyöhön liittyy. Tutkimus voi sitä kautta edistää moniammatillisen yhteistyön kehittymistä vastaamaan paremmin lapsiperheiden haasteisiin, joita päihteet tuottavat. Moniammatillisella yhteistyöllä on tärkeä asema myös varhaisen puuttumisen kannalta: se ennaltaehkäisee päihdeongelmien muodostumista ja voi sitä kautta vähentää lastensuojelun asiakkuuksien määrää.

Pro gradu -tutkielmani rakentuu tutkimuksen taustaa, tutkimuksen toteutusta ja tutkimustuloksia esitteleviin lukuihin. Tämän johdantoluvun jälkeen käsittelen lastensuojeluilmoituksia yleisesti,

jonka jälkeen esittelen palvelutarpeen arvioinnin prosessia sekä tuon esille lastensuojelun tarpeen selvittämisen taustalla vellovaa päihteiden käyttöä. Tutkimuksen taustan kartoittamisen jälkeen esittelen tutkimuksen metodologiset lähtökohdat: aiheen valinnan, tutkimustehtävän, tutkimuskysymykset, aineistonkeruun, aineiston analyysin sekä tutkimuseettiset kysymykset. Lopuksi on aika tutkielman analyysilukujen yhteenvedolle ja tutkimuksen johtopäätöksille.

2 Lastensuojeluilmoitukset

Lastensuojeluilmoituksella tarkoitetaan sosiaalitoimelle tehtävää ilmoitusta lapsesta, jonka suojelun tarve on selvitettävä. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen lähtee liikkeelle usein lasta koskevasta huolesta, joka sanoitetaan osaksi lastensuojeluilmoituksen sisältöä. Huoli voi olla kuitenkin varsin vaikeasti määriteltävissä. Lapsen kohdistuvat huolenaiheet voivat liittyä lapsen kasvuolosuhteisiin, mutta toisaalta huoli voi kohdentua myös lapsen omaan, lasta itseään vahingoittavaan toimintaan. Edes Suomen laissa ei ole tarkemmin eriteltyä sitä, minkä perusteella lastensuojeluilmoitus olisi tehtävä. Osa ihmisistä saattaakin epäröidä lastensuojeluilmoituksen tekemistä. On kuitenkin toivottavaa, että lastensuojeluilmoituksia tehdään matalalla kynnyksellä. Ilmoituskynnyksen madaltamisella ei tavoitella lastensuojelun asiakasmäärien kasvua, vaan lapsiperheiden tarvitseman avun aikaistumista. (Paasivirta 2012, 249.) Lapsiperheiden tarvitsema apu voi viivästyä, mikäli viranomaiset eivät saa lastensuojeluilmoitusten kautta tulevaa tietoa lapsiperheiden avuntarpeista.

Lapset lukeutuvat lainsäädännöllisesti määriteltynä suojeltaviin erityisryhmiin (Määttä 2007, 25; Pölkki 2008, 171). Lastensuojelulain 25 § ja 25c §:ssä säädetään lastensuojeluilmoituksen ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä alle 18-vuotiaasta lapsesta. Lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä myös syntymättömästä lapsesta. Tällöin puhutaan ennakkollisesta lastensuojeluilmoituksesta. Tilanteissa, joissa syntyvän lapsen kohdalla on perusteltua syytä epäillä, että lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia heti syntymänsä jälkeen, on tehtävä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus. (lastensuojelu 2021, 25; LSL 25 §.) Tällainen epäily voi muodostua esimerkiksi silloin, jos lapsen äiti käyttää raskauden aikana päihteitä. Ennakollisia lastensuojeluilmoituksia tulee erityisesti neuvoloista, joissa seurataan raskauden etenemistä ja lapsen kasvua (Tuominen ym. 2021, 182). Lapsi ei voi olla kuitenkaan lastensuojelun asiakas ennen syntymäänsä (Arponen & Häkkinen 2021, 6).

Ennakollisen lastensuojeluilmoitus antaa viranomaisille mahdollisuuden varhaiseen puuttumiseen. Viranomaiset pystyvät kartoittamaan raskaana olevan päihteitä käyttävän äidin tilannetta ja tarjoamaan siten tukea, joka hyödyttää samalla myös vauvaa kohdussa kuin myöhemmin sen ulkopuolella. Raskausaikana saadun tuen on nähty minivoivan vauvan kaltoinkohdelluksi tulemisen mahdollisuutta sekä vähentävän vauvan altistumista erilaisille päihteille. Lisäksi äidille tarjotulla tuella voidaan ennaltaehkäistä ylisukupolvisen lastensuojeluasiakkuuden kierrettä. (Äijälä 2014, 65.) Lapsen suojelu voi alkaa siis jo ennen lapsen syntymää. Raskaana olevat äidit ovat oikeutettuja saamaan

viipymättä päihitteettömyyttä tukevia sosiaali- ja terveystalveluita. (Väyrynen 2007, 40; Andersson, 2019, 197; Arponen & Häkkinen 2021, 4.)

Lastensuojeluilmoituksen tekijänä voi olla kuka tahansa yksityishenkilö, jolla on perusteltua syytä epäillä lapsen hyvinvoinnin olevan vaarantunut tai mahdollisesti vaarantumassa. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen on yksityishenkilöiden oikeus, mutta heitä ei voida kuitenkaan velvoittaa siihen. Viranomaisia puolestaan koskettaa erityinen ilmoitusvelvollisuus. Viranomaisten näkökulmasta lastensuojeluilmoituksen tekemistä määrittelee siis lainsäädäntö, joten ilmoituksen tekeminen ei perustu vapaaehtoisuuteen. (Hietamäki ym. 2017, 418.) Lastensuojelulain 25 §:n (12.2.2010/88) ensimmäisessä momentissa luetellaan niitä henkilöitä ja tahoja, jotka ovat velvollisia tekemään lastensuojeluilmoituksen, mikäli he tehtäviään hoitaessa havaitsevat lapsen, jonka tilanne edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Viranomaisten ohella muut julkista valtaa käyttävät ovat myös lähtökohtaisesti ilmoitusvelvollisia (Mahkonen 2003, 169).

Edes salassapitosäännökset eivät estä lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Salassapitosäännökset eivät myöskään estä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaista yhteydenottoa lapseen tai perheeseen tuen tarpeen arvioimiseksi (THL 2021, 25; Lastensuojelu 2021). Yksinkertaistetusti todettuna, kaikilla lasten kanssa työskentelevillä viranomaisilla ja ammattilaisilla on sekä oikeus että velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli heillä herää huolta lapsen hyvinvoinnista. Myös lapsi voi tehdä itsestään lastensuojeluilmoituksen. Kaikki lapset eivät tätä ymmärrä tai eivät osaa sitä tehdä, joten vastuu lastensuojeluilmoituksen tekemisestä on aina aikuisella (Pirskanen & Pietilä 2008, 156).

Yksityishenkilöt voivat tehdä halutessaan lastensuojeluilmoituksen nimettömänä toisin kuin viranomaiset (Räty 2019, 215). Lastensuojeluilmoituksen tekemiselle nimettömänä voi olla varsin painavia syytä. Syynä voi olla esimerkiksi ilmoittajaan kohdistuva uhka, minkä lastensuojeluilmoitus voi aiheuttaa (LSL 25 §). Huolimatta siitä, että lastensuojeluilmoituksen voi tehdä nimettömänä, lastensuojelusta ei voida kuitenkaan koskaan luvata lastensuojeluilmoituksen tekijälle täyttä anonymiteettiä (Mahkonen 2003, 166; Räty 2019, 219). Lähtökohtaisesti lapsella ja tämän huoltajalla on oikeus tietää siitä, kuka on tehnyt lastensuojeluilmoituksen.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä joko kirjallisesti tai suullisesti kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle (Räty 2019, 214). Käytännössä tämä voi tapahtua joko sähköisten väylien kautta tai ottamalla suoraan puhelimitse yhteyttä sosiaalipäivystykseen. On olemassa esimerkiksi sähköisiä lomakkeita lastensuojeluilmoituksen tekemistä varten. Lastensuojeluilmoituksesta tulee ilmetä

ilmoitusta koskevat tiedot, kuten ilmoituksen tekijä ja ilmoituksen sisältö. Lastensuojeluilmoitukset vastaanottavat ja käsittelevät sosiaalityöntekijät, joiden on aina kirjattava vastaanotetut lastensuojeluilmoitukset asiakastietojärjestelmään (Mahkonen 2003, 10; Rätty 2019, 214).

Sosiaaliviranomaisille tulleesta lastensuojeluilmoituksesta tehdään ensiarviointi. Lastensuojeluilmoituksen kiireellisyys arvioidaan viipymättä, ja lastensuojeluilmoituksen sisältö määrittelee pitkälti siitä aiheutuvia toimenpiteitä. Mahdolliset, käytettävissä olevat toimenpiteet perustuvat aina lakiin ja sen soveltamiseen. Sosiaaliviranomaisilla on tarvittaessa mahdollisuus turvata lapsen edun toteutumista lastensuojelullisilla toimilla. (Heinonen 2016, 243.) Lastensuojeluilmoitukset nopeuttavat lastensuojelutoimenpiteitä, sillä ne antavat viranomaisille esitietoa lapsen ja perheen tilanteesta, josta viranomaisilla ei ollut aiemmin olennaista tietoa (Mahkonen 2003, 48–49). Ilman riittävää tietoa ja luottamusta tiedon paikkansapitävyydestä, sosiaalityöntekijät eivät ryhdy varsinaisiin toimiin (Paasivirta 2012, 244–245). Mikäli ryhdytään lastensuojelullisiin keinoihin, niiden käytännön toiminta on tärkeää toteuttaa siten, että lapsen arki jatkuisi mahdollisimman ennakoitavasti ja turvallisesti (THL 2016, 39).

Lastensuojeluilmoitusten yhtenä päämääränä on lapsen edun ensisijaisuuden toteutuminen (Mahkonen 2003, 48). Lapsen edun -käsite on luonteeltaan varsin moniselitteinen ja tulkinnanvarainen, sillä lapsen etua itsessään voi olla vaikea määritellä. Lapsen edun -käsitettä on tuotu lastensuojelulain kautta konkreetian tasolle, ja sitä on käytetty usein perusteluna erilaisille ratkaisuille ja päätöksille. Yleisesti ottaen lastensuojelussa ja sen toteuttamisessa noudatetaan lapsen edun periaatetta. (Heinonen 2016, 243.) Lapsen edun periaate pohjautuu lastensuojelulakiin ja YK:n lapsien oikeuksien sopimuksen 3 artiklaan (Hämeen-Anttila 2017, 228). Huomioitavaa on kuitenkin se, ettei lapsen edun nimissä voida vedota kuitenkaan mihin tahansa tai missä vaan yhteydessä, vaan sen käytön tulee olla yhteydessä sen merkityssisältöön (Mahkonen 2003, 44).

Lastensuojeluilmoitukset ovat aina tulkinnanvaraisia. Osa lastensuojeluilmoituksista katsotaan ”perättömiksi” tai ”aiheettomiksi”. Aiheettomia lastensuojeluilmoituksia ovat tyypillisesti kiusante-komielessä tehdyt ilmoitukset. Aiheettomiksi tulkitut ja arvioidut lastensuojeluilmoitukset eivät johda lastensuojelullisiin toimiin. (Alhanen 2014, 20; Rätty 2019, 218.) Joka tapauksessa kaikkiin lastensuojeluilmoituksiin on suhtauduttava riittävällä vakavuudella. On vaikeaa määritellä pelkästään kirjatuiden syiden pohjalta sitä, millaiset ilmoitukset on arvioitu lieviksi ja milloin ilmoituksista ei ole aiheutunut lastensuojelullista huolta (Paasivirta 2012, 240). Lastensuojelun yhtenä laatusuositukseksi onkin, että lastensuojeluilmoitusta käsittelevä sosiaaliviranomainen ottaa yhteyttä

lastensuojeluilmoituksen tekijään ja kertoo ilmoituksen vastaanottamisesta (Lastensuojelu 2021). Tällöin sosiaalityöntekijöillä on mahdollista kysyä erikseen vielä tarkentavia kysymyksiä. Tämä auttaa sosiaaliviranomaista muodostamaan kokonais kuvaa lapsen sen hetkisistä olosuhteista ja hyvinvoinnista sekä arvioimaan lapsen avun ja tuen tarpeita.

Lastensuojeluilmoitusten käsittely voi edellyttää monenlaisia vaiheita ja yhteistyötä. Yhteistyötä voi olla tarpeen tehdä ilmoittajatahon, asiakasperheen ja muiden viranomaisten kanssa sekä myös työyhteisöjen sisällä (Hietamäki ym. 2017, 417). Lastensuojeluilmoitusten parissa tehtävä moniammatillinen yhteistyö sijoittuu osaksi ennaltaehkäisevää työn aluetta. Ennaltaehkäisevä työ ja moniammatillinen yhteistyö ovat tärkeitä etenkin lasten ja nuorten ongelmiin puututtaessa. (Mönkkönen 2018, 276.) Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta voidaan myös vähentää havaitsemalla varhain lasten huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvät ongelmatilanteet sekä tarjoamalla jo peruspalveluissa perheille varhaista tukea niistä selviytymiseksi. (Pirkanen & Pietilä 2008, 156.) Moniammatillisuus ja sen toimivuus tulevat näkyviksi jo lastensuojeluilmoituksen tekovaiheessa. Mikäli yhteistyö on puutteellista, yhteydenottokynnys sosiaalityöntekijöihin voi olla korkea ja johtaa jopa tekevämmättömiin lastensuojeluilmoituksiin (Hietamäki ym. 2017, 426—427).

Lastensuojeluilmoitusten kautta ei ole tarkoitus määritellä vanhemmuutta. Lastensuojeluilmoitukseen liittyy kuitenkin vahvoja stereotypioita siitä, että vanhempi olisi vanhemmuuden roolissaan epäonnistunut tai muuten vain huono vanhempi. Esimerkiksi päihteitä käyttävät vanhemmat eivät välttämättä hakeudu hoitoon, sillä pelkäävät lastensuojelua (Väyrynen 2007; Pitkänen ym. 2014, 75; Äijälä 2014, 65). Tämä on ymmärrettävää, sillä lastensuojeluun liittyy aina kontrollin jännitettä. Lastensuojeluilmoituksen jälkeen käynnistyvissä interventioissa sosiaalityöntekijät joutuvat usein käyttämään valtaansa asiakasperheittensä yksityisyyteen puuttuessa (Mönkkönen 2018, 267—268). Sosiaalityöntekijöiden kontrolli näkyy siinä, miten sosiaalityöntekijät seuraavat asiakkaiden toimintaa sekä kartoittavat asiakkaiden antamien tietojen todenmukaisuutta (Jokinen 2008, 121). Lastensuojelun asiakkaita on kuitenkin kaikissa yhteiskuntaryhmissä ja sosiaaliluokissa, joten stereotyyppien luomista on kaikin puolin syytä välttää (Lohi & Niiranen 2005, 12).

Lastensuojelun asiakkuutta määrittelevä prosessi alkaa useimmiten lastensuojeluilmoituksesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lastensuojeluilmoitus johtaisi automaattisesti lastensuojelun asiakkuuteen. (Hietamäki ym. 2017, 417.) Ennen lastensuojelun asiakkuuden alkamista tehdään palvelutarpeen arviointi. Tästä poikkeuksena ovat tilanteet, joissa lastensuojeluilmoituksen perusteella on päädytty lapsen (kiireelliseen) sijoitukseen. Tällöin lastensuojelun asiakkuus alkaa

automaattisesti. Lähtökohtaisesti kiireelliset puuttumiskeinot ovat kuitenkin vain akuutteja ongelmatilanteita varten (Pölkki 2016, 261), sillä muuten lasten suojelemisessa pyritään ensisijaisesti suunnitelmalliseen työhön, tuen oikea-aikaisuuteen ja ennalta ehkäisevään työskentelyyn (THL 2016, 32).

Samasta lapsesta saattaa tulla useita lastensuojeluilmoituksia eri tahoilta. Koronaepidemian värittämänä vuonna 2020 lastensuojeluilmoitus tehtiin 87 233 lapsesta. Yhteensä lastensuojeluilmoituksia tuli viranomaisten käsiteltäväksi 163 130. Vuodesta 2019 lastensuojeluilmoitusten määrä kasvoi neljällä prosentilla. Vielä on kuitenkin liian aikaista sanoa, millaisia vaikutuksia koronaepidemiolla on ollut lastensuojelun tarpeeseen, mutta selvitysten mukaan lastensuojelun asiakkaiden tuen tarpeet ovat koronaepidemian myötä lisääntyneet. Onkin todennäköistä, että koronan vaikutukset näkyvät lastensuojelussa viiveellä. (THL 2021, 1–3, 20.) Lastensuojeluilmoitusten määrän lisääntymisen ohella myös palvelutarpeen arvioinnit ovat lisääntyneet.

3 Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi ja moniammatillisuus

3.1 Palvelutarpeen arviointiprosessi

Lapsille ja perheille voidaan tehdä tarvittaessa sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi (THL 2016, 39). Sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) on määritelty palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta, sisällöstä, määräajoista ja siihen velvoitetuista viranomaisista sekä palvelutarpeen aikana tehtävästä yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa. Lapsiperheiden palveluihin kuuluva palvelutarpeen arviointi alkaa usein lastensuojeluilmoituksesta, mutta se voi alkaa myös sosiaalihuoltolain mukaisesta yhteydenotosta (THL 2016, 30). Moniammatillisessa yhteistyössä ylitetään palvelusektori- ja toimirajoja siten, miten lainsäädäntö velvoittaa (Arponen & Häkkinen 2021, 10). Palvelutarpeen aloittaminen tai aloittamatta jättäminen on perusteltava. Lisäksi palvelutarpeen arvioinnin tulisi olla aina riittävässä laajuudessa toteutettua (Hastrup ym. 2020, 8). Palvelutarpeen arvioinnin aikana kerätään kuitenkin vain sellaista tietoa, joka on oleellista sosiaalihuollon toteuttamisen kannalta.

Palvelutarpeen arvioinnin yhtenä tavoitteena on rakentaa kuvaa perheen kokonaistilanteesta, jotta perheelle voidaan tarjota sellaista tukea, joka vastaisi parhaiten perheen ajankohtaisia tarpeita (Arponen & Häkkinen 2021, 14). Palvelutarpeen arviointi vaikuttaa merkittävästi lapsiperheiden avun- ja palveluidensaantiin (Hastrup ym. 2020, 9). Perheitä voidaan auttaa universaaleilla lapsi- ja perhepalveluilla, sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla tai lastensuojelulain mukaisilla palveluilla. Palveluihin pääsy on aina sidoksissa ammattilaisten arvioon siitä, missä kohtaan palvelujärjestelmää asiakkaan tuen tarpeisiin voidaan parhaiten vastata. (Vierula ym. 2019, 292.)

Lapsille ja perheille tarkoitetuista sosiaalipalveluista säädetään sekä sosiaalihuoltolaissa että lastensuojelulaissa (Hämeen-Anttila 2017, 216). Uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan alkuvuodesta 2015. Uudistuksen myötä yhä useampi lapsiperhe saa tarvitsemansa palvelut sosiaalihuollon palveluina. Sosiaalityö, sosiaaliohjaus, kotipalvelu, perhetyö, kasvatus- ja perheneuvonta ja valvotut tapaamiset ovat esimerkkejä sosiaalihuollon palveluista. Nämä palvelut eivät edellytä lastensuojelun asiakkuutta. (Heinonen 2016, 12.) Lastensuojelun asiakasmäärien vähentäminen oli yksi sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteista, ja osa lastensuojelun asiakkuuksista onkin siirtynyt sosiaalihuollon puolelle. Tämän lisäksi sosiaalihuoltolain uudistamisen taustalla oli ajatus siitä, että lapset ja perheet

saisivat tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Heinonen 2016, 247.) Varhaisen puuttumisen nähdään vähentävän lastensuojelun asiakkuuksien tarvetta (THL 2016, 12).

Lasten, nuorten ja perheiden toimintakyvyn, sosiaalisen hyvinvoinnin, turvallisuuden ja osallisuuden edistäminen ja ylläpitäminen ovat osa lapsiperheiden sosiaalipalveluiden tarkoitusta. Lastensuojelun keinoin pyritään puolestaan turvaamaan lapsen oikeus erityiseen suojeluun, turvalliseen kasvu-ympäristöön sekä tasapainoiseen kehitykseen. Lastensuojelupalveluiden ja lapsiperheiden sosiaalipalveluiden järjestäminen on kuntien ja jatkossa hyvinvointialueiden vastuulla. (Arponen & Häkkinen 2021, 7–8.)

Palvelutarpeen arviointi voidaan käsittää lastensuojelun alkuvaiheen arvioinniksi (esim. Paasivirta 2012, 248). Merkittävä osa palvelutarpeen arviointia onkin lastensuojelun tarpeen selvittäminen (Lastensuojelu 2021, 26). Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen, avohuollon tukitoimien tarjoaminen, päätösten tekeminen kiireellisestä sijoituksesta tai huostaanotosta pohjautuvat aina sosiaalityöntekijän tekemään arvioon (Vierula ym. 2019, 293). Lastensuojelun tarpeen selvittämisen lopputulemana ei ole kaikissa tilanteissa se, että lapselle avataan lastensuojelun asiakkuus (Alhanen 2012, 41).

Lastensuojelun asiakkuus ei ole tarpeen silloin, jos yleiset lapsi- ja perhepalvelut ovat riittäviä perheen tarpeeseen nähden, ja perhe on valmis ottamaan ne vastaan. Lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ovat puolestaan palveluina ja tukitoimina sellaisia, joita vain lastensuojelun asiakkuudessa olevat voivat saada. (Hämeen-Anttila 2017, 231.) Näiden palveluiden saamisen kriteerinä on siis lastensuojelun asiakkuus.

Lastensuojelutarpeen selvitys ei ole avohuollon tukitoimien lailla yhtä voimakas puuttumiskeino lapsen elämään, sillä avohuollon tukitoimien tarkoituksena on muuttaa lapsen elämää huomattavalla tavalla. Yleisimmin avohuollon tukitoimilla pyritään vaikuttamaan lapsen lähipiirin toimintaan. On huomioitava kuitenkin se, että avohuollon tukitoimet perustuvat aina vapaaehtoisuuteen eli lastensuojelulaissa korostetaan sitä, että avohuollon tukitoimien järjestämiseksi on toimittava yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa. (Alhanen 2014, 21.) Lapsen huoltajilla on siis mahdollisuus kieltäytyä avohuollon tukitoimista. Kieltäytymistä avohuollon tukitoimista tapahtuu yleisimmin perheissä, joissa käytetään päihteitä (Heino 2013, 50).

Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen edellyttää lapsen terveyden ja kehityksen uhkatekijöiden olemassaoloa. Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen edun ja oikeuksien toteutumista, mikä velvoittaa lastensuojelua toimimaan silloin, jos ensisijaiset järjestelmät eivät pysty turvaamaan lapsen edun ja oikeuksien toteutumista (Heino 2014, 53). Lastensuojelulain 27 §:n (30.12.2014/1302) mukaan lastensuojelun asiakkuus alkaa, mikäli palvelutarpeen arvioinnin perusteella voidaan todeta vähintään jokin seuraavista:

- 1) Lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät ole riittäviä turvaamaan lapsen terveyttä ja kehitystä,
- 2) Lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään, tai
- 3) Lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia tukitoimia tai palveluja

Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös tilanteissa, joissa lastensuojelun asian vireille tulosta on seurannut välttämättömiä kiireellisiä toimia. Näiden kiireellisten toimien tarkoituksena on turvata lapsen terveys ja kehitys (LSL 27 §). Lapsen kiireellinen sijoitus on yksi mainituista kiireellisistä toimista, joihin voidaan ryhtyä tarpeen vaatiessa. Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti kuitenkin vain silloin, kun muilla tukitoimilla ei ole mahdollista turvata lapsen tilannetta. Kiireellinen sijoitus onkin viimesijainen toimenpide. (THL 2016, 32.) Kiireellisen sijoituksen tavoin myös huostaanotto on viimesijainen toimenpide (Sinko & Virokangas 2009, 104; Hämeen-Anttila 2017, 229). Lähtökohtaisesti lastensuojelussa painotetaan lievimmän toimenpiteen ensisijaisuutta eli käytännössä muiden avohuollon tukitoimien järjestämistä ensin. Mikäli lapsen etu vaatii lapsen huostaanottoa ja sijaishuollon järjestämistä, siihen on kuitenkin ryhdyttävä välittömästi. (Räty 2019, 11.) Huostaanotetuksi tuleminen on lapsen oikeus silloin, kun sen edellytykset täyttyvät (Sinko & Virokangas 2009, 105).

Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto ovat sosiaaliviranomaisten kovimpia puuttumistoimenpiteitä. Lastensuojeluviranomaisilla on lain mukaan perusteltua toimivaltaa päättää lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Kodin ulkopuolelle sijoittamisella pyritään turvaamaan lapsen huolto ja hoito, joka ei olisi kotona mahdollista (Alhanen 2014, 21). Sekä kiireellinen sijoitus että huostaanotto edellyttävät tiettyjen kriteerien täyttymistä ennen kuin sosiaaliviranomainen voi tehdä päätöksen niiden käyttämisestä. Esimerkiksi yksi huostaanoton kriteereistä on se, että lapsi on vakavassa vaarassa tai vakavan vaaran uhka on todellinen, eikä lasta voida auttaa avohuollon keinoin. Lapsen

huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen täytyy olla aina lapsen edun mukaista. (Heino 2013, 48.) Yleisesti ottaen lastensuojelun puuttumistoimenpiteet ovat perusteltuja ainoastaan silloin, jos niiden tarkoituksena on parantaa lasten tilannetta (Alhanen 2014, 22).

Erilaisten tukitoimien käyttäminen ja sovittaminen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin tulee olla lastensuojelussa mahdollista (Hämeen-Anttila 2017, 229). Jos palvelutarpeen arvioinnin pohjalta lastensuojelun tukitoimet nähdään tarpeellisina, sosiaalityöntekijät tekevät yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa asiakassuunnitelman (Hämeen-Anttila 2017, 230). Asiakassuunnitelmaan on sisällytettävä elementtejä, jotka turvaavat lapsen etua (Hämeen-Anttila 2017, 235). Asiakassuunnitelman lisäksi myös avohuollon tukitoimien järjestäminen on osa lastensuojelun toimintaa (THL 2016, 31). Asiakassuunnitelma tehdään myös silloin, jos sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin perusteella lapsen tarvitsevan sosiaalihuoltolainmukaisia palveluita.

Palvelutarpeen arvioinnin aikana sosiaalityöntekijät pyrkivät selvittämään lapsen tarpeita sekä vanhempien kykyä ja mahdollisuuksia vastata näihin tarpeisiin (Paasivirta 2012, 244). Sosiaalityöntekijät laativat palvelutarpeen arvioinnin lopuksi yhteenvedon, joka on merkki lastensuojelutarpeen selvittämisen päättymisestä (Hämeen-Anttila 2017, 230). Palvelutarpeen arvioinnin lopputulemana voi olla se, ettei perhe tarvitse sosiaalihuollon mukaisia palveluita eikä lastensuojelun asiakkuutta (Hastrup ym. 2020, 7). Joissakin tilanteissa palvelutarpeen arvioinnin tekeminen nähdään jo itsessään riittävänä keinona tehdä interventio asiakkaan elämään. Palvelutarpeen arviointia tulisikin tehdä sillä ajatuksella, että siitä olisi perheelle apua jo sellaisenaan. (Hastrup ym. 2020, 8.)

Palvelutarpeen arviointi on itsessään jo palvelu, jolla voidaan tukea ja auttaa lapsiperheitä. Hyvin toteutettuna palvelutarpeen arviointi rakentaa alustan myös jatkotyölle. Jatkotyöskentelyä ajatellen onkin ensiarvoisen tärkeää tehdä arvioinnissa näkyväksi perhettä koskevat tiedot, jotka on koottu muissa palveluissa ennen palvelutarpeen arviointia sekä palvelutarpeen arvioinnin aikaisen työskentelyn tuottamat tiedot. Näin voidaan välttää päällekkäisiä arviointeja. (Hastrup ym. 2020, 8.)

Lapsi- ja perhepalveluissa on viime vuosina korostettu moniammatillisen yhteistyön tärkeyttä (Mönkkönen 2018; Vierula ym. 2019, 292). Erityisesti ne lapset ja nuoret, joilla on monia erilaisia tarpeita, tarvitsevat korkeatasoista apua ja tukea. Tämän mahdollistamiseksi tarvitaan moniammatillista yhteistyötä (Hesjedal 2015, 438). Esimerkiksi nuorten päihdeongelmat ovat ilmiönä sellaisia, jotka edellyttävät samanaikaisesti usein niin sosiaalipalveluita kuin myös terveydenhuollon

palveluita. Näin ollen näiden palveluorganisaatioiden on luotava yhtenevä palvelukokonaisuus, jolla voidaan vastata nuorten avun tarpeisiin. (Arponen & Häkkinen 2021, 5.)

Palvelutarpeen arvioinnissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden keskeinen työtehtävä on palveluohjaus. Palveluohjauksessa on kyse asiakkaiden ohjaamisesta tarvittavan avun piiriin. Sosiaalityöntekijät koordinoivat asiakkaan palvelukokonaisuutta eri sektorien välillä. (Mönkkönen 2018, 287.) Mikäli palvelutarpeen arvioinnissa todetaan asiakkaan tarvitsevan päihdehuollollisia toimenpiteitä, asiakas ohjataan päihdepalveluiden piiriin (Poikonen & Kekoni 2019, 91).

3.2 Päihteet lastensuojelun tarpeen selvittämisen taustalla

Päihteiden ongelmakäyttöä on vaikea sovittaa vanhemmuuden rooliin. Lastensuojeluilmoituksista ilmennyt vanhempien päihteiden ongelmakäyttö onkin yksi keskeinen syy palvelutarpeen arvioinnin aloittamiselle ja lastensuojelutarpeen selvittämiseksi. Suomessa useat lapset kasvavat perheissä, joissa joko toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat ovat päihteiden ongelmakäyttäjiä (Takala & Roine 2013, 24; Raitasalo ym. 2016, 84). Päihteiden ongelmakäyttö on miehille yleisempää kuin naisille (Raitasalo & Holmila 2012, 53). Naisten päihdeongelmat ovat olleet kuitenkin kasvussa, ja se on vaikuttanut osiltaan myös lastensuojelun asiakasmäärien kasvuun (Holmila ym. 2013, 44).

Yhteiskunnassamme suhtaudutaan negatiivisesti erityisesti äitien runsaaseen päihteiden käyttöön, sillä sen nähdään vahingoittavan lasta sitä todennäköisemmin, mitä pienemmästä lapsesta on kyse (Väyrynen 2007, 40; Sinko & Virokangas 2009, 104; Holmila ym. 2013, 36; Andersson 2019, 199). Äitien päihteiden käyttö saattaa näkyä lapsen elämässä erilaisina hoidon ja huolenpidon laiminlyönteinä. Äitien päihteiden käyttö on yhteydessä myös lasten tapaturma-alttiuteen, mikä puolestaan johtuu useimmiten puutteellisesta valvonnasta. Päihdeperheiden lasten kasvuympäristö onkin usein turvaton. (Raitasalo & Holmila 2012, 54; Holmila ym. 2013, 42.)

Isien päihdeongelmien vaikutusta lasten elämään ei tule jättää huomioimatta. Lapset arvostavat isän osallistumista arkeen, ja lapsille on tärkeää päästä luomaan tunnesuhde äidin tavoin myös isän kanssa (Pirskanen 2019, 293). Isän päihdeongelma voi kuitenkin tehdä isän ja lapsen välisestä suhteesta etäisän ja aiheuttaa heidän välilleen toistuvia riitoja. Tämän lisäksi, etenkin pojat pitävät

isiä sankareinaan, mutta isän päihdeongelman seurauksena pojat saattavat lakata kunnioittamasta isäänsä. (mt., 2019, 300—304.)

Huumeita käyttävien vanhempien lapset kokevat monia vastoinkäymisiä, jotka liittyvät suoraan heidän vanhempiansa huumeiden käyttöön (McKeganey ym. 2002, 241). Lapsen altistaminen huumeille onkin lapsen laiminlyöntiä (THL 2016, 35). Osa huumeita käyttävistä vanhemmista kohdentaa taloudelliset resurssit huumeiden käytön ylläpitoon sen sijaan, että hyödyntäisi niitä lapsen kasvuympäristön parantamiseksi. Näin ollen huumeiden käyttö näkyy lapsiperheissä tyypillisesti kodin aineellisten resurssien puutteena, jonka seurauksena lapset saattavat kärsiä esimerkiksi nälästä. Tämän lisäksi huumeiden käyttö vaikuttaa perheen rutiineihin, kuten nukkumaanmenoaikoihin. (McKeganey ym. 2022, 237—239.)

Vanhempi voi altistaa omalla huumeiden käytöllään lapsensa myös huumekaupalle ja muulle rikollisuudelle. Tehtyjen tutkimusten perusteella tiedetään, että huumeiden käyttöön liittyy usein myös fyysistä väkivaltaa. Monille laittomista huumeista riippuvaisille ihmisille ainoa tapa rahoittaa huumeiden käyttöä tapahtuu nimenomaan rikollisen käyttäytymisen kautta, kuten myymälävarkauksien, prostituution tai murtovarkauksien kautta. Vanhempien huumeiden käyttö lisääkin vakavaa riskiä siihen, että lapsi joutuu alttiiksi tällaiselle rikollisuudelle varhaisessa iässä. Tällainen altistuminen voi myös vaikuttaa lapsen omiin asenteisiin rikollista käyttäytymistä ja rikosoikeudellisia elimiä kohtaan. (McKeganey ym. 2002, 237—240.)

Päihteitä käyttävät vanhemmat eivät välttämättä vie lapsiltaan mahdollisuutta kasvaa terveeksi ja menestyviksi aikuisiksi (Holmila & Ilva 2010, 47). Palvelutarpeen arvioinnissakin on hyvä muistaa, että lapsille perhe on arvokas voimavarojen lähde siitäkin huolimatta, vaikka arkea varjostaisi vanhemman päihdeongelma. Lapset näkevät perheestään myös sen paremman puolen, joten perhettä tukieissa on huomioitava sen voimavarat. (Raitasalo ym. 2016, 93.) Osa päihteitä väärinkäyttävistä isistä pyrkivät olemaan riippuvuudestaan huolimatta lapselleen hyvä isä (Pirskanen 2019, 307).

Tutkimuksista on kuitenkin todennettavissa se, että vanhempien päihteiden väärinkäyttö kohottaa riskiä ongelmien siirtymistä sukupolvelta seuraavalle (Holmila ym. 2008, 429). Useimmiten päihdeongelmaisilla vanhemmilla on myös muita vanhempia enemmän avuntarpeita (Pitkänen ym. 2014, 73). Yhteiskunnassa ollaan erityisesti huolissaan niistä lapsista, jotka ovat vaarassa saada kodistaan ja lähiympäristöstään monisukupolvista päihdeongelmaa tukevan mallin (Määttä 2004, 15).

Lastensuojeluilmoituksessa ilmennyt päihteiden käyttö ei koske läheskään aina vanhempia, vaan lastensuojelullisia huolia herättää myös lasten ja nuorten oma päihteiden käyttö. Ei ole tavatonta, että palvelutarpeen arvioinnissa kohdataan päihteiden kokeiluvaiheessa olevia nuoria tai niitä nuoria, joiden kohdalla päihteiden käytöstä on tullut jo säännöllistä. Huolta herättää etenkin suomalaisnuorten humalajuominen (Pirskanen ym. 2012, 328).

Nuorten voi olla vaikea löytää päihdeettömyyttä tukevaa ympäristöä. Yleisesti ottaen Suomessa vallitsee päihdekeskeinen juhlimiskulttuuri, joka ylläpitää päihteisiin liittyviä ongelmia kannustamalla nuoria päihteiden käyttöön (Holmila ym. 2013, 44). Nuoret aloittavat päihdekokeilut yleisimmin alkoholista. Alkoholien aloittaminen hyvin varhaisessa elämänvaiheessa on yhteydessä ennenaikaisiin kuolemiin johtaviin vammoihin ja terveysongelmiin myöhemmässä vaiheessa elämässä. (Rana & Jadhav 2018, 41.) Alkoholit on nuorten keskuudessa usein sosiaalisesti hyväksyttävää, mikä puolestaan johtaa alkoholien lisääntyneeseen käyttöön (Rana & Jadhav 2018, 41). Valitettavasti lisääntynyt alkoholien kulutus näkyy tilastoissa alkoholikuolleisuuden kasvuna (Partanen & Kuussaari 2019).

Nuorten asenteet myös kannabista kohtaan ovat lieventyneet. Kannabiksen muuttuva asema yhteiskunnassamme puhuttaa tällä hetkellä jo valtaväestöä. Cannabis on Suomen suosituin huume, ja sen puolestapuhujia on etenkin nuorten keskuudessa yhä enemmän (Kärki ym. 2014, 100; Siro 2017, 5). Tämä puolestaan näkyy myös lastensuojeluilmoituksissa, sillä nuoret toimivat vallitsevan ajan ja tilanteen ohjaamina (Väyrynen 2009, 110). Se mikä on milloinkin nuorten suosiossa, ilmenee myös heidän käyttäytymisessään. Omakohtaiset kokemukset huumeiden käytöstä muokkaavat nuorten käsityksiä huumeista. Ne nuoret, joilta ei löydy käyttökokemusta suhtautuvat huumeiden käyttöön kielteisemmin (Hakkarainen ym. 2020, 472).

Nuorten irtautuminen perheestä ja koulusta sekä ajanvietto epäsosiaalisesti käyttäytyvien ryhmien, kuten rikollisten ja päihkeitä käyttävien kanssa ovat keskeisiä tekijöitä nuorten omassa päihteiden käytössä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että ne nuoret, jotka ovat vähemmän kiintyneitä perheeseensä, käyttävät muita nuoria enemmän päihkeitä. Samoin myös nuorten yhteydet alkoholia käyttävien ikätovereiden kanssa liittyy merkittävästi nuoren lisääntyneeseen alkoholien käyttöön. (Henry ym. 2009, 564–570.)

Ei ole olemassa luotettavaa tietoa siitä, kuinka moni lastensuojelun asiakkuuksista on lähtöisin nuoren tai vanhemman päihdeongelmasta, sillä Suomen valtakunnalliseen lastensuojelurekisteriin ei merkitä lastensuojelun asiakkuuksien syitä, joten niistä ei ole saatavilla seurantatietoa. (Heino 2013,

49.) On kuitenkin tutkittu, että lasten sijoitustarve kodin ulkopuolelle johtuu yhä useammin vanhemman päihdeongelmasta (esim. Holmila ym. 2013, 43). Myös päihdeperheiden lasten sijoitukset ovat pidempikestoisempia kuin muista syistä sijoitettujen lasten (Hanson ym. 2019, 70.) Onkin varsin yleistä, että päihdeongelmasilla vanhemmilla on kokemuksia lastensuojelusta (Pitkänen ym. 2014, 81). Päihdeongelma on kuitenkin harvoin ainoa syy lastensuojelun asiakkuudelle, sillä usein perheissä ilmenee päihteiden käytön lisäksi myös muita ongelmia (Holmila ym. 2013, 38).

3.3 Moniammatillinen yhteistyö palvelutarpeen arvioinnissa

Palvelutarpeen arvioinnissa voidaan arvioida moniammatillisesti sitä, millä tavoilla ja kenen toimesta lasta ja perhettä voidaan tukea ja auttaa (Nieminen ym. 2020, 239). Moniammatillisella yhteistyöllä viitataan usein eri alojen ammattilaisten väliseen yhteistyöhön (Määttä 2007, 15; Mönkkönen 2018, 268). Moniammatillinen yhteistyö voidaan nähdä työtapanä (esim. Mönkkönen ym. 2019). Kaarina Isoherranen (2005, 21) kuvaa moniammatillista yhteistyötä prosessiksi, jossa vähintään kaksi ammattilaista kerääntyy yhteen käsittelemään yhteistä pulmaa. Moniammatillisen yhteistyön käsitteelle ei ole kuitenkaan olemassa vakiintunutta määritelmää, joten se on käsitteenä varsin laaja. Epämääräisyys ja monimerkityksellisyys kuvastavatkin hyvin moniammatillisen yhteistyön käsitettä (Isoherranen 2008, 33; Pehkonen ym. 2019, 89; Laitila ym. 2020, 4).

Moniammatillisen yhteistyön käsitteen selkiyttäminen vaatii moniammatillisuuden ja yhteistyön käsitteiden avaamista. Moniammatillisuudella voidaan viitata toimintaan, jossa yhdistyvät eri alojen ammatillinen osaaminen. Moniammatillisuuden voidaan katsoa olevan myös ammattilaisten rinnakkaista tai ammatilliset rajat ylittävää työskentelyä. (Mönkkönen & Niiranen 2021, 55.) Yhteistyön käsitteellä tarkoitetaan usein ”yhdessä tekemistä” (esim. Gardner 2003, 137; Toros ym. 2021). Yhteistyö voidaan nähdä myös kokoelmana tietoja, taitoja, arvoja ja motiiveja, joita eri alan ammattilaiset soveltavat saavuttaakseen tehokkaat yhteistyöjärjestelyt, tehdäkseen laadukasta arviointia sekä turvatakseen asiakkaiden osallisuuden (Whittington 2003, 15). Yhteistyö yksittäisten ammattilaisten kesken on ensimmäinen askel yhteistyösuhteiden kehittämisessä niin yhteisön edustajien, virastojen kuin myös ammattiryhmien välillä (Bronstein 2003, 298).

Englannin kielessä on määritelty eri yhteistyön tasoja kuvaavia käsitteitä. Näitä käsitteitä ovat muun muassa multi-, inter-, ja cross- tai transprofessional. Multiprofessional käsitteellä tarkoitetaan

tavanomaista yhteistyötä, kun taas transprofessional –käsitteellä viitataan intensiivisempään yhdessä tekemiseen. (Kekoni ym. 2019, 15.) Lähemmin tarkasteltuna termiä 'multi' käytetään yleensä silloin, kun ammattilaiset työskentelevät rinnakkain ja säilyttävät omat organisaatiokohtaiset ja ammatilliset rajansa, kun taas termi 'inter' viittaa vahvaan ammattilaisten väliseen vuorovaikutukseen, jonka keinoin ammattilaiset yhdistävät ideoitaan ja luovat uusia käytäntöjä. (Whittington 2003, 16.) Nämä kansainvälisessä kirjallisuudessa esillä olevat moniammatillisuutta kuvaavat käsitteet poikkeavat sisällöllisesti toisistaan, ja yhteistyön syvällisyysaste vaihtelee käsitteiden mukaan (Vierula ym. 2019, 292). Suomen kielessä käytössä ovat vain moniammatillisen yhteistyön tai moniammatillisen tiimityön käsitteet (Isoherranen 2008, 39).

Moniammatillista yhteistyötä voidaan kuvata palvelutarpeen arvioinnissa eri ammattiryhmien väliseksi yhteistyöksi, jonka avulla pyritään selvittämään asiakkaiden tarvetta erilaisille palveluille ja tukitoimille (Nieminen ym. 2020, 340). Jokaisella ammattilaisella on asiantuntijuutta tiettyyn tieteenalaan (Mönkkönen & Niiranen 2021, 53). Moniammatillinen yhteistyön kautta eri alan ammattilaiset yhdistävät osaamisensa ja rakentavat yhdessä kokonaiskuvaa lapsen ja perheen tilanteesta (Hietamäki ym. 2017, 425). Palvelutarpeen arvioinnissa moniammatillista yhteistyötä tehdään myös silloin, kun asiakkuutta ollaan siirtämässä tietyn palveluorganisaation piiriin.

Lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi voi olla tarpeen tehdä moniammatillista yhteistyötä. Sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaan sosiaalityöntekijän on pidettävä huolta siitä, että palvelutarpeen arvioinnissa, päätöksenteossa ja sosiaalihuollon toteutuksessa hyödynnetään asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Sosiaalityöntekijöiden on oltava yhteydessä eri alan asiantuntijoihin toteuttaakseen sosiaalihuoltoa, mikäli asiakkaan etu sitä vaatii. Sosiaalityöntekijöillä on sosiaalihuollon viranomaisina laissa turvattu oikeus saada tehtäviensä suorittamista varten virka-apua toisilta viranomaisilta (THL 2016, 97).

Julkisissa palveluissa toteutettava yhteistyö on monin tavoin merkityksellistä. Moniammatillisen yhteistyön keinoin voidaan suunnitella ja resursoida yksilöiden tavoitteisiin pääsemistä. (Gardner 2003, 138.) Ammattilaisten välisen yhteistyön tarkoituksena voi olla yrittää ymmärtää sosiaalihuollon ongelman luonnetta, määrittää yhteistä toimintatapaa, turvata asiakkaalle tämän tarvitsema palvelu tai saada uudelleen käyntiin palvelu, joka on jostain syystä päässyt katkeamaan (Whittington 2003, 13).

Moniammatillisen yhteistyön voimin on mahdollista tavoittaa entistä useampi tuen tarpeessa oleva perhe, vähentää tehokkaasti tuen hakemisen ja saamisesta aiheutuvaa leimautumista sekä nopeuttaa palveluiden saatavuutta (Gardner 2003, 143). Moniammatillisen yhteistyön hyödyt korostuvat erityisesti silloin, kun työskentelyssä mukana olevat ammattilaiset ovat keskenään tasavertaisia ja arvostavat kaikkien työskentelyssä mukana olevien asiantuntijoiden näkemyksiä (Hietämäki ym. 2017, 425). Kokemukset epätasa-arvoisesta kumppanuudesta nostaa tiedonjakamisen kynnystä (Hietämäki ym. 2017, 424). Moniammatillinen yhteistyö ei saa olla joustamatonta, mutta siinä on oltava selkeästi rajattuna jokaisen ammattilaisen rooli (Isoherranen 2012, 106).

Moniammatillisuuden hyödyistä on tiedetty jo pitkään sosiaali- ja terveysalalla, ja asiakkaiden elämässä ilmenneisiin ongelmiin on lähdettykin vastaamaan moniammatillisen yhteistyön voimin. Vielä tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta siitä, miten moniammatillisuutta voidaan toteuttaa mahdollisimman laadukkaasti. (Isoherranen 2008, 18.)

Jokaisella ammattikunnalla on omat käytänteet siihen, miten aloittaa yhteistyö (THL 2016, 25). Tehokkaan yhteistyön kannalta on tärkeää kuitenkin tietää, mikä yhteistyön muodostaa ja mikä siihen vaikuttaa (Bronstein 2003, 297). Hyvä käytäntö yhteistyössä pohjautuu vastuulliseen toimintaan. Hyvä käytäntö sisältää työskentelyä muiden ammattilaisten kanssa palvelun käyttäjien edun mukaisesti sekä työskentelyä viime kädessä myös yhteistyön esteitä murtaen sekä työskentelyä yli organisaatioiden. (Davis & Sims 2003, 89.)

Vastuualueet, osaaminen ja resurssien jakaminen kuuluvat toimivaan moniammatilliseen yhteistyöhön (Nieminen ym. 2020, 238). Moniammatillinen yhteistyö voi takkuilla silloin, jos vastuunjako ja työkäytännöt ovat epäselviä (Günther & Ranta 2019, 388). Toimiva moniammatillinen yhteistyö edellyttääkin rajattua toiminta-aluetta (Määttä 2007, 50). Moniammatillinen yhteistyö edellyttää myös ammattilaisilta yhteistyötaitoja. Yhteistyötaidot voidaan nähdä jopa osana moraalista velvoitetta toimia eri ammattilaisten kanssa yhteistyössä siten, että asiakkaalle voidaan tarjota mahdollisimman parhain tuki. (Mönkkönen 2018, 268.)

Moniammatilliselle yhteistyölle on tyypillistä se, että siinä edellytetään eri ammattiryhmien edustajien asiantuntijuutta ja erityisosaamista omasta alasta, mutta samalla taitoa rakentaa ryhmän yhteistä osaamista (Isoherranen 2008, 18; Hietämäki ym. 2017). Moniammatillisessa yhteistyössä eri ammattikunnan edustajat voivat täydentää toistensa osaamista parhaiten silloin, kun heillä on vahvaa osaamista omasta ammattialastaan (Mönkkönen & Niiranen 2021, 55). Eri ammattien välinen

yhteistyö vaatiikin erityisesti vahvaa ammatillista identiteettiä (Mönkkönen 2018, 268). Moniammatillisuus myös vahvistaa eri ammattiryhmän edustajien omaa asiantuntijuutta ja erityisosaamista (Isoherranen 2005, 19).

Moniammatillisessa yhteistyössä on merkityksellistä antaa lapsille ja perheille mahdollisuus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Lisäksi yhteistyössä on jaettava riittävästi tietoa palveluista ja siitä, millaista tukea asiakkaiden on mahdollista saada. (THL 2016, 25.) Palvelutarpeen arvioinnin aikana tehtävä moniammatillinen työskentely lähtee liikkeelle asiakkaasta, ja sitä tehdään asiakkaan hyväksi. Asiakas toimii moniammatillisen yhteistyön perustana, ja moniammatillisella työskentelyllä tähdätään asiakkaan kokonaisvaltaiseen huomioimiseen. (Isoherranen 2005, 15.) Asiakaslähtöinen työote mahdollistaa sen, että asiakas kokee tulevansa ymmärretyksi samalla kun hänen avuntarpeisiinsa lähdetään vastaamaan (Pehkonen ym. 2019, 92).

4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

4.1 Aiheen valinta, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Laadullinen tutkimus on monivaiheinen prosessi, jonka etenemistä ei ole tarkoin määritelty. Tutkimuksen alussa tehdyt tutkimusmenetelmälliset ratkaisut voivat muuttua tutkimuksen edetessä ja tutkimustehtävän täsmentyessä. Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä onkin sen avoin tutkimusote. (Kiviniemi 2018, 146.) Tutkijana voin vaikuttaa siihen, miten tutkimukseni etenee sen eri vaiheissa, millaisia valintoja teen liittyen esimerkiksi käsitteiden valintaan, aineiston keruuseen ja analysointiin. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 18.)

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen viranomaisnäkökulmasta lasta koskevaa sosiaalihuollon asiakasprosessia – tarkemmin ilmaistuna lastensuojeluilmoituksen jälkeen käynnistyvää palvelutarpeen arviointia ja sieltä käsin tehtävää moniammatillista yhteistyötä. *Tutkimustehtävänä on selvittää sitä, miten moniammatillinen yhteistyö toimii palvelutarpeen arvioinnin aikana silloin, kun lastensuojeluilmoituksesta ilmenee joko nuoren tai vanhemman päihdekokeiluita tai päihteiden käyttöä.* Tutkimustehtävää varten oli tärkeää tavoittaa palvelutarpeen arviointia tekevien sosiaalityöntekijöiden omia kokemuksia.

Tutkimuskysymykset:

- 1) Mitä moniammatillisessa yhteistyössä tulee huomioida silloin, kun asiakkaiden elämässä on mukana päihteet?
- 2) Mitkä tekijät vaikuttavat päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeisen moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen?

Tutkimusaiheeni valinta perustuu pitkälti käytännön sosiaalityössä nousseeseen tarpeeseen kehittää moniammatillista yhteistyötä toimivammaksi työvälineeksi palvelutarpeen arvioinnissa. Moniammatillista yhteistyötä toimintamallina on viime vuosina pyritty kehittämään sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa (Bronstein 2003, 297; Laitila ym. 2020, 4). Useimmiten moniammatillisen yhteistyön kehittäminen on ollut kuitenkin vain projektiluonteista eikä moniammatillisen yhteistyön

kehittymisen prosessista löydy juurikaan tutkimuskirjallisuutta (Pärnä 2012, 27). Vielä on vähän tutkittua tietoa siitä, miten moniammatillisella yhteistyöllä – joka koostuu eri alojen ammattilaisista— voidaan tukea esimerkiksi nuoria mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tällaista tietoa kuitenkin tarvitaan, jotta voidaan olla paremmin tietoisia niistä tekijöistä, jotka mahdollistavat nuorten kokonaisvaltaisen tukemisen ja varhaisen puuttumisen sekä palveluiden organisoinnin ja niiden johtamisen monialaisesti. (Moilanen ym. 2021, 4.)

Varhaisen puuttumisen palveluita voidaan suunnitella ja toteuttaa nuorille parhaiten silloin, kun nuorten tuen tarpeista saadaan hahmoteltua paikallinen, alueellinen ja valtakunnallinen tilannekuva. Tilannekuvan muodostuminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä, jonka toteuttamisessa hyödynnetään niin alueellista kuin myös kansallista koordinoitua. Näin voidaan samalla myös turvata sitä, että nuorten tuen tarpeisiin lähdetään vastaamaan palveluilla, jotka ovat saatavuudeltaan ja sisällöltään yhdenvertaisia. (Moilanen ym. 2021, 10.) On tärkeää, että samaan tuen tarpeeseen vastataan samantasoisilla palveluilla. Nuorille tarjottavissa palveluissa on kuitenkin yhä paikakuntakohtaisia eroja, mikä asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi vain suurimmissa kaupungeissa on nuorten päihteiden käyttöön erikoistuneita yksiköitä (Haavisto 2017, 291).

Rajasin pro gradu –tutkielmani koskemaan nimenomaan päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia, sillä halusin yhdistää yhteiskunnassamme esillä olevia päihdeilmiötä osaksi tutkimustani, jotta tutkimus voisi tuottaa eri ammattiryhmien väliseen yhteistyöhön sellaisia käytäntöjä, joilla voidaan paremmin vastata myös päihdeilmiöiden tuottamiin haasteisiin. Yhteiskunnassamme on merkittävä tarve entistä asiakaslähtöisemmälle ja sektorirajat ylittävälle työskentelytavalle koskien päihdeongelmia, sillä erityisesti nuorten päihdeongelmat ovat lisääntyneet (Mönkkönen ym. 2019, 139). Muutoksia tarvittaisiin erityisesti nuorten alkoholinkäytön humalanhakuisuuden vähentämiseksi, sillä se on yhä vahvasti esillä yhteiskunnassamme (Pirskanen & Pietilä 2008, 154). Lisäksi on huomattavia kuntakohtaisia eroja siinä, miten päihteitä paljon käyttävät ohjataan tarvittavien palveluiden piiriin (Kanste ym. 2014, 28; Poikonen & Kekoni 2019, 90).

Nuorten päihteiden käyttöön puuttuminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on oikeutettua lastensuojelullisten syiden lisäksi myös päihteiden käytöstä aiheutuvien terveyshaittojen vähentämisen näkökulmasta (Pirskanen & Pietilä 2008, 157). Ainoastaan nuorten päihteiden käyttö ei ole yhteiskunnassa ongelmana, vaan myös puuttumista vanhempien päihteiden käyttöön tarvitaan yhteiskunnallisella tasolla. Ensinäkin lapsen kasvuympäristö vaikuttaa lapsen hyvinvointiin (Holmila

ym. 2013, 43). Vanhempien päihteiden käytöllä on nähty olevan kielteisiä seurauksia lasten arkeen (esim. Takala & Roine 2013). Lisäksi nuoret ottavat vaikutteita aikuisilta ja tekevät valintoja myös päihteisiin liittyen näiden aikuisilta saatujen mallien pohjalta (Pirskanen & Pietilä 2008, 155).

Suomalaisessa päihdekulttuurissa alkoholilla on merkittävä rooli. Suomessa on keskitytty tutkimuksissa enemmän alkoholin käyttäjiin, sillä alkoholin käyttö on Suomessa paljon laajempaa kuin laittomien huumeiden käyttö. Laittomista huumeista aiheutuu kuitenkin huomattavia kustannuksia yhteiskunnalla, joten laittomien huumeiden ehkäisyn ja hoidon tulisikin olla alkoholin tavoin tärkeä kansanterveyden prioriteetti. (Onyeka ym. 2014, 1052.) Tämän takia en ole tehnyt rajausta vain toiseen näistä päihteistä, vaan käsittelen tutkielmassani niin alkoholiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia kuin myös huumausaineisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia. Molempia päihteitä esiintyy lastensuojeluilmoituksissa ja molemmat päihteet aiheuttavat merkittäviä terveyshaittoja. Olen jättänyt tutkimukseni ulkopuolelle muut päihteet, kuten tupakan.

Tutkimusaiheeni valintaan vaikuttivat läheisesti myös omat kokemukseni lastensuojelutyöstä, ja sitä kautta muodostuneet kokemukset palvelutarpeen arviointitiimin kanssa tehdystä yhteistyöstä. Olen huomannut, että palvelutarpeen arvioinnissa tehty huolellinen selvitystyö auttaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä jatkamaan perheen kanssa työskentelyä siten, miten palvelutarpeen arvioinnissa on nähty aiheelliseksi. Palvelutarpeen arvioinnissa käytössä olevat työtavat vaikuttavat siihen, miten työskentely perheen kanssa lähtee käyntiin lastensuojelussa. Olisikin hyvä tarkastella kriittisesti sitä, millainen vaikutus näillä työtavoilla on lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen arviointiin (Paasivirta 2012, 241).

4.2 Aineiston kerääminen

Pro gradu -tutkielmani on tehty yhteistyössä erään julkisen sektorin palveluorganisaation kanssa. Sain organisaatiolta apua haastateltavien rekrytoimiseen, mikä on varsin yleistä haastattelututkimuksille (Pietilä 2017, 231). Haastattelin tutkimustani varten lapsiperheiden palveluissa työskenteleviä palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluihin osallistui yhteensä viisi sosiaalityöntekijää. Nämä viisi sosiaalityöntekijää valikoituivat haastateltaviksi, sillä he edustavat samaa ryhmää (Hirsjärvi & Hurme 2015, 83). Kaikilla haastatteluun osallistuneilla oli kokemusta saman palveluorganisaation palvelutarpeen arvioinnista ja sen aikana tehtävästä moniammatillisesta

yhteistyöstä. Haastattelun valitseminen tutkimusmenetelmäksi olikin aineistonkeruumenetelmistä kaikista sopivin tutkimukselleni, sillä tutkijana pystyin valitsemaan haastateltavaksi sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä sekä tietoa tutkimusaiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155).

Palvelutarpeen arviointia tekeviä sosiaalityöntekijöitä on tutkimuksen kohteena olevassa palveluorganisaatiossa varsin pieni määrä. Haastateltavien pieni määrä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aineistosta tulisi niukka (Hirsjärvi & Hurme 2015, 135). Huomioitavaa oli kuitenkin se, että pienen työntekijämäärän takia tieto haastatteluun osallistuneista oli yleisessä tiedossa työyhteisön sisällä. Haastateltavien yksityisyyden kunnioittamiseksi ja anonymiteetin säilyttämiseksi olenkin jättänyt tutkielmastani pois kaiken sellaisen tiedon, josta haastatteluun osallistuneet voitaisiin tunnistaa. Näitä tunnistetietoja ovat muun muassa haastatteluun osallistuvien työpaikan yksityiskohtaisemat tiedot, haastateltujen nimet, iät sekä heidän käyttämät mahdolliset murre sanat. Nämä tunnistetiedot eivät ole tutkimukseni kannalta merkityksellisiä.

Aloitin aineiston keruun sen jälkeen, kun sain tutkimusluvan. Aineiston keruuta varten lähestyin ensin palvelutarpeen arviointitiimin esimiestä, joka jakoi palvelutarpeen arvioinnissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille tekemäni infokirjeen (liite 1). Tämän jälkeen pystyin sopimaan haastatteluiden käytännön toteutuksesta joko kasvokkain tai sähköpostitse haastatteluun osallistuvien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Haastatteluista sopiminen henkilökohtaisesti on hyvä lähestymistapa haastateltaviin, sillä siten he harvemmin kieltäytyvät haastatteluun osallistumisesta (Tuomi & Syväjärvi 2018, 155). Haastatteluiden toteutus ajoittui keväälle 2022.

Tyypillisesti aineiston keruu tapahtuu laadullisessa tutkimuksessa useissa vaiheissa ja rinnakkain, eri menetelmiä hyödyntäen (Puusa 2020a, 338). Haastattelutkin on mahdollista toteuttaa eri tavoin. Tutkielmani aineisto koostuu yhdestä parihaastattelusta ja kolmesta yksilöhaastattelusta. En kuitenkaan tuo tutkielmassani esille sitä, milloin on kyse yksilöhaastattelusta ja milloin on kyse parihaastattelusta, sillä näin voin paremmin taata sen, ettei haastateltavat ole tarkemmin tunnistettavissa edes työyhteisön sisällä.

Palvelutarpeen arviointia tehdään useimmiten työparityöskentelynä, joten parihaastattelu toi oman lisänsä tutkimukselleni. Parihaastattelu on ryhmähaastattelun yksi alalajeista, jonka keinoin on mahdollista tuoda esille haastateltavien yhtenäinen kanta johonkin teema-aihealueeseen. Yksilöhaastattelusta parihaastattelu eroaa siten, että haastatteliija esittää kysymykset samalla kertaa kahdelle

haastateltavalle, mikä puolestaan nopeuttaa tiedon saantia. Parihaastattelussa on mahdollista myös esittää yksilökysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 61—63.) Parihaastattelussa olleilla sosiaalityöntekijöillä oli mahdollisuus samaistua myös toisensa kokemuksiin.

Aineiston keruussa haastattelupaikkaan on tärkeä kiinnittää huomiota. Haastattelupaikan on oltava rauhaista ja haastatteluun osallistuville turvallinen (Hirsjärvi & Hurme 2015, 103). Osa haastatteluista toteutettiin etänä ja osa haastatteluista tapahtui kasvokkain haastateltavien työpaikalla. Haastattelupaikka valikoitui pääosin haastateltavien toiveiden mukaan. Etänä pidetyissä haastatteluissa hyödynsin Teams -sovellusta sekä haastatteluiden toteutuksessa että myös haastatteluiden nauhoittamiseksi, sillä haastattelut on aina tallennettava toiseen muotoon (Hirsjärvi & Hurme 2015, 75). Työpaikalla tehdyissä haastatteluissa käytin puolestaan puhelimen omaa nauhoitussovellusta haastateltavien äänen tallentamiseksi.

Ne tutkijat, jotka valitsevat haastattelun aineistonkeruumenetelmäksi, tavoittelevat mahdollisimman monipuolista kuvaa tutkimuksen kohdeilmioista (Puusa 2020b, 241). Tähän minäkin pyrin. Haastatteluun varattiin jokaiselle haastateltavalle aikaa pari tuntia. Haastatteluiden kestolle on vaikea asettaa ohjeellista pituutta, sillä haastatteluiden kestot vaihtelevat haastattelutilanteiden mukaan. Haastatteluiden kestoa tärkeämpää on ajassa saavutettu tieto. (Hirsjärvi & Hurme 2015.) Yleisesti ottaen haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä paljon aikaa vievä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 156). Haastatteluiden kesto vaihteli tunnista kahteen tuntiin. Koin, että kaikki haastattelut olivat kestoiltaan riittäviä kattavan aineiston saamiseksi.

Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä tuottaa usein laajan aineiston (Ruusuvuori ym. 2010, 11; Hirsjärvi & Hurme 2015), joten koin tarpeelliseksi kohdentaa haastattelut erinäisiin teema-alueisiin. Aineiston keruumenetelmänä käytinkin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemahaastattelu on haastattelumenetelmä, jossa keskitytään tiettyjen teema-alueiden käsittelemiseen. Haastatteluissa käytävä keskustelu nojaa ennalta valittuihin teemoihin sekä etenee niiden varassa. Puolistrukturoidut piirteet näkyivät siinä, että haastattelutilanteessa teemat ovat kaikille haastateltaville samat. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47—48; Tuomi & Sarajärvi 2018, 158.) Teemahaastattelu ei ole kuitenkaan sama asia kuin puolistrukturoitu haastattelu, vaikka näin monesti virheellisesti luullaan (Puusa 2020b, 254).

Haastattelulla on selkeä tehtävä: informaation kerääminen. Haastatteluun päätyneen tutkijan on tuotava esille haastateltavien ajatuksia, kokemuksia ja käsityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2015, 41—43;

Puusa 2020; 230). Näiden tavoittamiseksi tarvitaan haastattelukysymyksiä. Haastattelukysymystyyppejä on erilaisia. On avauskysymyksiä, jatkokysymyksiä, lisäkysymyksiä, tarkentavia kysymyksiä ja epäsuoria kysymyksiä. Varsinaiset haastattelukysymykset jaetaan niiden sisällön perusteella kahteen ryhmään. On joko tosiasiakysymyksiä tai mielipidekysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 106.) Teemahaastattelussa on mahdollista tehdä tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä liittyen haastatteluvastauksiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 158). Teemahaastattelussa haastattelukysymysten ei tarvitse olla kovin tarkkoja, vaan päinvastoin, teemahaastattelukysymysten on hyvä olla mahdollisimman avoimia, jottei tutkija tule ohjanneeksi liikaa haastattelun kulkua (Laine 2018, 72; Hirsjärvi & Hurme 2015, 103).

Teemahaastattelun tarkoituksena on tuoda esille haastateltavien tulkintoja tutkittavasta ilmiöstä sekä heidän antamiaan merkityksiä niille (Tuomi & Sarajärvi 2018, 158). Haastattelu ei ole kuitenkaan kaikista helpoin aineiston keruumenetelmä. Haastattelijan rooliin asettuminen voi olla haastavaa, sillä se vaatii taitoa. Haastattelut vaativatkin useimmiten harjoittelua, jotta taito niiden tekemiseen karttuisi. Lisäksi haastattelu on metodina myös varsin vapaamuotoinen, joten sen analysointi, tulkinta ja raportointi osoittautuvat usein haasteellisiksi, sillä niihin ei ole olemassa valmiita malleja. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 35.) Yleisesti ottaen haastateltavana olleiden käsityksiä ja heidän kokemuksilleen antamiaan merkityksiä on vaikea tutkia (Puusa 2020b, 243). Tutkijan on myös mahdollista saada välitetyksi haastatteluun osallistuneiden ajatuksia niin kuin nämä itse ne esittäisivät, koska haastateltavien ajatukset tulevat näkyville tutkijan tekemissä tulkinnoissa (mt., 2020b, 250).

Koin, että tarvitsen tukea haastattelutilanteessa etukäteen laadituilla kysymyksillä. Tein sosiaalityöntekijöiden haastatteluita varten eri teemojen varaan rakentuneita haastattelukysymyksiä (liite 2). Nämä haastattelukysymykset eivät kuitenkaan ole samoja, kuin tutkimuskysymykseni tai aineiston analyysikysymykset, sillä haastateltavien ei ole tarkoitus antaa tutkijalle suoraan tutkimuksen tuloksia (Ruusuvuori ym. 2010, 9). Teemahaastatteluja etukäteen varten laadittu haastattelurunko on luettelo teema-aiheista eikä varsinainen kysymysluettelo (Hirsjärvi & Hurme 2015, 103). Haastattelua varten etukäteen tekemät teema-aiheiset kysymykset paikkasivat hiukan kokemattomuuttani haastattelijana. Muistutin sosiaalityöntekijöitä haastattelun aikana myös siitä, ettei heidän ole välttämätöntä vastata kaikkiin esitettyihin kysymyksiin.

Haastattelun valinta tutkimusmetodiksi sisältää monia etuja. Ensinäkin se on joustava aineistonkeruumenetelmä, sillä se mahdollistaa sen, että tutkija voi pyytää haastatteluun osallistunutta täydentämään tai selittämään tarkemmin sanomaansa (Puusa 2020b, 240). Haastattelu antaa myös

haastateltavalle mahdollisuuden toimia aktiivisesti tutkimuksen yhtenä osapuolena. Tutkimukseen osallistunut henkilö siis nähdään subjektina, joka voi tuoda itseään koskevia asioita vapaasti esille. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 35.) Vastaavasti poissuljin jo tutkimusprojektini varhaisessa vaiheessa kyselylomakkeen käytön metodina, sillä sen keinoin on mahdotonta tavoittaa tutkimukseen osallistuvien ajatusmaailmaa täysin, sillä kyselylomakkeen vastausvaihtoehdot tuovat tähän omat rajoitteensa (mt., 2015, 37). Haastattelu kuitenkin on metodi, joka kohdistuu suoraan haastateltavien ajattelun sisältöön (Puusa 2020b, 230; Hirsjärvi & Hurme 2015).

4.3 Aineiston sisällönanalyysi

Laadullisessa tutkimuksessa analyysin tehtävänä on luoda aineistosta ymmärrettävä kokonaisuus, jonka keinoin tutkittavasta ilmiöstä voidaan tuottaa perusteltu tulkinta ja johtopäätöksiä (Puusa 2020a, 342). Analyysimenetelmän valintaa ohjaa tutkimusongelma (Ruusuvoori ym. 2010, 13), ja tutkimuksen tavoitteet (Puusa 2020a, 337). Valitsin aineiston analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, sillä se tukee tutkimukselleni asetettuja tavoitteita. Yksi keskeinen tutkimukseni tavoitteista on antaa haastateltavana oleville sosiaalityöntekijöille mahdollisuus tuoda ilmi omia kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä, sen tarpeellisuudesta ja toimivuudesta palvelutarpeen arvioinnissa. Analyysini kohteeksi valikoitui siis sosiaalityöntekijöiden kokemukset ja tulkinnat, joten sisällönanalyysi oli sopiva lähestymistapa aineistoni tarkasteluun.

Sisällönanalyysin tarkoituksena on saada aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon siten, ettei siitä katoa samalla tärkeää tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 228). Aineistoa on mahdollista analysoida sisällönanalyysin keinoin kolmella eri tavalla: teorialähtöisesti, teoriaohjaavasti tai aineistolähtöisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 228). Nämä kolme analyysimuotoa ja niiden valinta viestittävät siitä, millaisessa roolissa teoria on tutkimuksessa (Puusa 2020a, 351). Aineistoni analyysi tapahtuu aineistolähtöisesti, jotta sosiaalityöntekijöiden kokemukset tulisivat parhaiten esille. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkija valitsee analyysiyksiköt aineistosta ja pyrkii luomaan tutkimusaineistosta teoreettista kokonaisuutta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 199). Tällainen aineistolähtöinen analyysi on samalla myös yksi fenomenologisista metodeista (Puusa & Juuti 2020, 156).

Kokemusten tutkiminen kuuluu osaksi fenomenologista tutkimusperinnettä, johon sisältää hermeneuttinen ulottuvuus. Fenomenologian ja hermeneuttisen ulottuvuuden kuvailu on haastavaa.

Fenomenologisessa tutkimuksessa yksilön näkökulma korostuu, sillä ainoastaan yksilöiden nähdään kokevan ja rakentuvan suhteessa maailmaan. Yksilön ja maailman välinen suhde on luonteeltaan intentionaalinen, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että kaikki yksilön kokemat asiat ovat jollakin tavalla yksilölle merkityksellisiä. Kokemuksia tarkastellaankin yksilöiden antamien merkitysten kautta. (Laine 2018, 51—56.) Hermeneutiikalla viitataan tulkintaan ja teorian ymmärtämiseen. Kokemusten tutkiminen vaatii tulkintaa, joten hermeneuttinen ulottuvuus on keskeinen osa fenomenologista tutkimusperinnettä. (mt., 2018, 59.) Hermeneutiikka voidaan ymmärtää tekstin tulkintataitona: tutkija yhdistää tekstiä koskevan tulkinnan merkityssisältöineen osaksi laajempaa kontekstia (Puusa & Juuti 2020, 160).

Fenomenologiseen lähestymistapaan kuuluu se, että tutkijalla on ennakkokäsityksiä tutkittavasta aiheesta (Vilkkä 2021, 310). Omat ennakkokäsitykseni pohjautuvat työkokemukseeni lastensuojelusta. Olen työssäni vastaanottanut ja käsitellyt itsekkin lastensuojeluilmoituksia ja asiakkaitteni kohdalla on tehty palvelutarpeen arviointeja. Yhtenä ennakkokäsityksenäni oli se, että erityisesti päihitteet kuormittavat lapsiperheille tarkoitettuja palveluita ja ovat vahvasti näkyvillä myös palvelutarpeen arvioinnissa. Toinen ennakkokäsitykseni oli se, ettei päihitteiden käyttöä kuitenkaan kartoiteta riittävässä laajuudessa palvelutarpeen arvioinnissa. Omien kokemusteni mukaan palvelutarpeen arvioinnissa ei aina tunnisteta nuorten tai vanhempien päihitteiden käyttöä tarpeeksi ajoissa, jolloin lasten tilanne voi muuttua nopeasti sellaiseksi, mikä vaatii jo kiireellisiä lastensuojelun toimia lapsen suojelemiseksi.

Sisällönanalyysin voidaan nähdä koostuvan useista eri vaiheista, joiden ei tarvitse mennä tietyssä järjestyksessä, ja tämän lisäksi ne voivat ilmetä myös samanaikaisesti, esimerkiksi tulkinnat kuuluvat analyysiprosessin jokaiseen vaiheeseen. Muita vaiheita ovat muun muassa aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, aineiston kategorisointi ja teemoittelu. (Puusa2020a, 345.) Aineiston käsittely ja analyysi on syytä aloittaa mahdollisimman pian aineiston keruun jälkeen. Näin aineisto on vielä ajantasainen ja tutkijan on helpompi palauttaa mieleen haastattelutilanteet (Hirsjärvi & Hurme 2015, 135). Aloitin aineistoon tutustumisen kuuntelemalla haastatteluiden ääni- ja videotallenteita sekä litteroinnilla. Litteroinnilla tarkoitetaan näiden äänitallenteiden muuttamista tekstimuotoon siten, ettei aineistosta ole mahdollista tunnistaa haastatteluun osallistuneita (Ruusuvoori & Nikander 2017, 879). Litterointi vei aikaa yllättävän paljon, mutta sen keinoin sain aineistoni muovattua sellaiseen muotoon, jossa sen hallitseminen on helpompaa (Ruusuvoori ym. 2010, 13).

Aloitin aineiston analysoinnin jo ennen kuin aineisto oli kokonaan kasassa. Näin tutustuin aineistooni vähitellen. Koko tutkimusprosessin ajan palasin aineistoni uudelleen. Laadullisessa tutkimuksessa voi tulla uudelleenlinjauksia tutkimusasetelmien suhteen. Näin ollen myös aineiston analysoinnin onkin hyvä olla prosessiluonteista (Kiviniemi 2018). Litteroin sosiaalityöntekijöiden haastattelut sanatarkasti, ja litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 59 sivua Microsoft word -tiedostolle. Litteroinnin tarkkuutta määrittelee tutkimukselle asetettu tutkimuskysymys, joten en kokenut tarpeelliseksi litteroida esimerkiksi sitä tapaa, miten sosiaalityöntekijät tuottivat puhetta, vaan litteroin nimenomaan sosiaalityöntekijöiden puheen sisältöä (Ruusuvuori & Nikander 2017, 879).

Litteroinnin jälkeen aloitin aineiston luokittelamisen eli koodaamisen (Ruusuvuori ym. 2010, 13). Tein aineiston sisällönanalyysiä teemoittain. Teemoittelun voidaan katsoa olevan yksi sisällönanalyysin muodoista, jossa analyysin tavoitteena on tematisoida ja käsitteellistää ilmiöstä yleisluonteisia kuvauksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 214). Teemoittelu auttoi aineiston tiivistämisessä ja luokittelussa. Teemahaastattelussa tutkimusongelman kannalta keskeiset teemat ja aiheet eritellään analyysin keinoin omiksi lohkoiksi (Vilkkä 2021, 219—220). Näillä teemoilla pyritään vastaamaan tutkimusongelmaan.

Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijahaastattelut etenivät ennalta sovittujen teemojen mukaisesti. Pääteemoja oli kolme: palvelutarpeen arviointi, lasten ja vanhempien päihteiden käyttö sekä moniammatillinen yhteistyö palvelutarpeen arvioinnissa. Palvelutarpeen arviointi -teema käsitteli palvelutarpeen arviointia yleisesti sekä niitä keinoja, joita palvelutarpeen arviointitiimillä on käytössä lasten tarpeiden tunnistamiseksi. Toinen teema-alue käsitteli päihteitä, kuten päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia ja päihteiden käytön tunnistamista. Kolmas teema-alue sisälsi moniammatilliseen yhteistyöhön liittyviä kysymyksiä. Haastatteluun osallistuvilla sosiaalityöntekijöillä oli mahdollisuus tutustua etukäteen näihin haastatteluissa läpikäytyihin teemoihin ja niiden pohjalta tehtyihin haastattelukysymyksiin (liite 2). Aineiston sisällönanalyysin keinoin sain rakennettua näistä pääteemoista pienempiä teemoja. Haastatteluaineistossa olen nimennyt haastateltavat kirjaimin ja numeroin seuraavalla tavalla: H1, H2, H3, H4 ja H5.

Pelkästään tulosten analysointi ei ole riittävä keino tuoda tutkimuksen tuloksia esille, vaan varsinaiset johtopäätökset tehdään synteeseistä. Synteetit muodostavat tutkimuksen pääasiat yhdeksi kokonaisuudeksi ja edistävät tutkimusongelmiin vastaamista. (Puusa 2020a, 361.) Aineisto ja synteetit ovat siten vuorovaikutuksessa keskenään. Aineiston keruun jälkeen aineistosta on mahdollista

tehdä synteesejä, jotka kokoavat aineiston uudelleen valoon. Aineiston uudelleen kokoaminen auttaa johtopäätöksien tekemisessä. (mt., 2020a, 340.)

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuseettinen tiedekunta on laatinut tieteellistä tutkimusta varten ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä (TENK 2019, 7). Tutkimuseettinen tiedekunta on Suomessa toimiva asiantuntijatoimielin, joka pohtii eettisiä kysymyksiä sekä edistää tutkimusetiikkaa (Pirttilä 2008, 76). Hyvillä tieteellisillä käytännöillä tarkoitetaan sitä, että tutkija noudattaa tutkimusta tehdessään sellaisia tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä, jotka kunnioittavat eettisiä periaatteita (Vilkkä 2021, 69). Tieteellisessä tutkimuksessa eettistä pohdintaa vaaditaan tutkimusaiheen valinnasta lähtien aina tulosten julkistamiseen asti (Pölkki 2008, 174).

Hyvät ja oikeat tavat tehdä tieteellistä tutkimusta ovat siis sidottuina etiikkaan (Pirttilä, 2008, 65). Etiikka liittyy käyttäytymiseen ja se on johdettu arvoista (Davis & Sims 2003, 83). Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella tutkimusnormien kautta. Tutkimuseettiset normit rakentuvat neljästä periaatteesta: hyötyperiaatteesta, vahingon välttämisen periaatteesta, autonomian kunnioituksen periaatteesta ja oikeudenmukaisuuden periaatteesta (Pölkki 2008, 17). Nämä periaatteet rakentavat eettisesti kestävästä tieteellisestä tutkimusta, ja vastuu näiden eettisten periaatteiden noudattamisesta on aina tutkijalla itsellään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 283).

Eettiset periaatteet ovat läsnä koko tutkimusprosessin ajan. On siis selvää, että tutkijoilta edellytetään eettistä osaamista (Pirttilä 2008, 68). Eettisiä periaatteita tarvitaan hyvien tieteellisten käytäntöjen turvaamiseksi (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 859). Tutkimustulokset eivät täytä tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia, mikäli tutkija ei noudata hyviä tieteellisiä käytäntöjä (Vilkkä 2021, 69). Tutkija sortuu loukkaamaan hyvää tieteellistä käytäntöä esimerkiksi silloin, jos tutkijan viittaukset aikaisempiin tutkimustuloksiin ovat puutteellisia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 282).

Tutkijana pyrin toimimaan eettisten periaatteiden ja hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti, jotta tieteellinen tutkimukseni olisi eettisesti kestävä. Näin ollen kunnioitan samalla tutkimukseeni osallistuvien sosiaalityöntekijöiden oikeuksia ja ihmisarvoa (TENK 2019, 8). Yleisesti ottaen sosiaalityön työskentelyareenat ovat luonteeltaan sellaisia, jotka vaativat eettisesti herkkää

työskentelyotetta (Metteri & Hotari 2011, 69), joten olen jo ennen tieteellistä tutkimusprojektiani harjaantunut pohtimaan erilaisia eettisiä kysymyksiä.

Eettisyys lävistää tutkimusprosessini jokaisen vaiheen. Jo tutkimusaiheen valinta sisältää eettisiä valintoja (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53). Tieteellisen tutkimuksen etiikka nojautuu uuden tiedon tuottamiseen (Pölkki 2008, 171), joten tutkimusaiheen valinnassa on tärkeää huomioida tutkimuksen tuottama tietoarvo. Aiheen valinnassa on myös huomioitava sen hyöty tutkimukseen osallistuville henkilöille (Rauhala & Virokangas 2011, 238). Tutkimukseni lähteekin liikkeelle sosiaalityön käytännöstä ilmi tulleeseen tarpeeseen tehdä moniammatillisesta yhteistyöstä toimivampaa ja vaikuttavampaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristöt ovat yhä monitoimijaisempia, jonka vuoksi myös jaettu asiantuntijuus ja tiivis yhteistyö eri toimijoiden välillä on vähintäänkin tarpeellista, jollei jopa välttämätöntä (Kekoni ym. 2019, 15). Tästä huolimatta lastensuojeluilmoituksiin liittyvä moniammatillinen yhteistyö on vielä luonteeltaan vakiintumatonta ja melko vähäistä (Hieta-mäki ym. 2017, 426). Lisäksi kehittämistarpeet ulottuvat lasten ja perheiden palveluihin, sillä niihin kohdistuvat odotukset liittyvät yhä voimakkaammin tuloksellisuuden saavuttamiseen (Lohi & Niirainen 2005, 11). Työn on oltava vaikuttavampaa siitä huolimatta, vaikka asiakasmäärät nousevat (Paasivirta 2012, 237).

Keskeinen osa pro gradu -tutkielmani toteuttamista oli tutkimusluvan hakeminen, sillä tutkimukseni paikantuu julkisen palveluorganisaation kanssa tehtävään yhteistyöhön (Rauhala & Virokangas 2011, 240). Tutkimusluvan hakeminen edellyttää tutkimussuunnitelmaa. Tutkimussuunnitelman tekeminen vaatii puolestaan tutkijalta eettistä pohdintaa. Tutkijan on pohdittava tutkimussuunnitelmaa tehdessä sitä, miten tutkittavat rekrytoidaan, miten tutkittavia informoidaan ja miten heiltä hankitaan tietoon perustuva suostumus. (Pirttilä 2008, 81.) Laadukas tutkimussuunnitelma on samalla yhteydessä tutkimuksen luotettavuuteen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 279). Ilman tutkimussuunnitelmaa ja tutkimuslupaa en olisi voinut aloittaa aineistoni keruuta.

Yhtenä keskeisenä eettisenä periaatteena pidetään tutkimukseen osallistuvien tietoon perustuvaa suostumusta (Hirsjärvi & Hurme 2015, 20; TENK 2019, 8). Tutkittavana oleva henkilö sitoutuu myös parhaiten tutkimusprojektiin silloin, kun hänen osallistumisensa siihen pohjautuu tietoon perustuvaan suostumukseen. Tämä vaikuttaa tutkimuksen laatuun myönteisesti, sillä se parantaa tulosten luotettavuutta ja auttaa saavuttamaan tutkimukselle asetettuja tavoitteita. (Länsimies-Antikainen 2008, 105.) Tutkimukseen ja haastatteluun osallistuminen olivat sosiaalityöntekijöille täysin vapaaehtoisia. Huolimatta siitä, että pro gradu -tutkielmani paikantuu tiettyyn palveluorganisaatioon, ei

siihen virkasuhteessa olevilta sosiaalityöntekijöiltä vaadittu tutkimukseen osallistumisesta. Autonomia koskettaa jokaista kansalaista, joten myös tieteelliseen tutkimukseen osallistumisesta jokaisen henkilön kuuluu saada päättää itse (Länsimies-Antikainen 2008, 102). Sosiaalityöntekijöillä oli mahdollisuus myös keskeyttää osallistumisensa missä vaiheessa tahansa eikä haastattelutilanteessa haastattelukysymyksiin vastaaminen ollut pakollista.

Tietoon perustuva suostumus on tärkeä osa eettisesti kestävästä tieteellisestä tutkimuksesta. Tietoon perustuva suostumus edellyttää kattavaa informaatiota tutkimusprojektista. Ennen kuin sosiaalityöntekijät tekivät päätöksen tutkimukseen osallistumisesta, varmistin että heillä oli riittävästi ymmärrystä siitä, millaiseen tutkimukseen he ovat ylipäättään osallistumassa. Tieto, jonka jaan tutkimukseen osallistuville, on samalla sitä tietoa, jonka varassa henkilöt suostuvat haastatteluun (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 860). Tein haastateltavia sosiaalityöntekijöitä varten infokirjeen (liite 1), joka sisälsi kattavasti tietoa muun muassa tutkimuksen tavoitteista, haastatteluiden toteuttamisesta, tietosuojakäytännöistä sekä osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Nämä tiedot ovat olennaisia tutkimukseen osallistumisen kannalta (mt., 2017, 860). Lisäksi jaoin sosiaalityöntekijöille teemahaastattelurungon etukäteen, jotta heillä oli mahdollisuus valmistautua haastatteluun tutustumalla pääteemoihin ja niiden pohjalta luotuihin haastattelukysymyksiin. Näin haastateltavien vastaukset voivat olla eheämpiä, sillä heillä on ollut mahdollisuus valmistua haastatteluun etukäteen (Hirsjärvi & Hurme 2015).

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa painotetaan eettisinä periaatteina tietoon perustuvan suostumuksen lisäksi luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä (Hirsjärvi & Hurme 2015, 20). Erityisesti silloin, kun tutkimus kohdentuu johonkin pienyhteisöön, on oltava tarkkana tietosuojan ja tutkimukseen osallistuvien yksityisyydestä (Pölkki 2008, 172). Tutkimukseen osallistuvien täytyy voida luottaa siihen, että tutkija käsittelee heidän antamia tietoja luottamuksellisesti (Hirsjärvi & Hurme 2015, 43). Tutkijana huolehdin siitä, että vaalin tutkimukseni toteuttamisessa tietosuojaa, joka on osa eettisesti kestävästä tutkimuksesta (Pirttilä 2008, 82). Haastatteluaineiston hallitsemisessa on huomiotava se, miten aineistoa käsittelee. Olennaista on noudattaa tietosuojalainsäädäntöä tunnistetietojen käsittelyssä. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 866.)

5 Päihteiden huomioiminen moniammatillisessa yhteistyössä

Lähdin vastaamaan pro gradu -tutkielmani tutkimustehtävään tutkimuskysymysteni keinoin. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta pyrin nostamaan esille niitä tekijöitä, jotka moniammatillisessa yhteistyössä olisi hyvä huomioida silloin, kun asiakkaiden elämässä on lastensuojeluilmoituksen perusteella tavalla tai toisella mukana päihteet. Olen jaotellut tutkimustulokset haastatteluaineiston ja sen sisällönanalyysin perusteella kahteen isompaan kategoriaan: nuorten päihteiden käytössä huomioitavat tekijät ja vanhempien päihteiden käytössä huomioitavat tekijät, sillä moniammatillinen työskentely eroaa sen mukaan, onko kyse nuoren vai vanhemman päihteiden käytöstä.

5.1 Nuorten päihteiden käytössä huomioitavat tekijät

Päihteet tuovat omat haasteet palvelutarpeen arviointityöskentelylle ja moniammatilliselle yhteistyölle. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella moniammatillisessa yhteistyössä on huomioitava nuorten kohdalla seuraavat päihteisiin liittyvät tekijät:

- *Päihteiden käytön toistuvuus lastensuojeluilmoituksissa*, sillä siten voidaan määritellä yhteistyön tarvetta.
- *Päihteiden käytöstä kiinni jääneen nuoren kohtaaminen*. On tärkeä miettiä sitä, miten lähestyä nuorta, jotta ammattilaisten ja nuorten välille rakentuu hyvä yhteistyösuhde eikä nuori tule tuomituksi ammattilaisten toimesta. Samalla on aiheellista pohtia sitä, millaisella verkostolla nuorta lähdetään tapaamaan.
- *Päihteiden käytön vaikutukset nuoren arkeen*. Nämä määrittelevät osiltaan yhteistyön syvyyttä ja tarvittavan palvelukokonaisuuden luomista.

Päihteiden käytön toistuvuus lastensuojeluilmoituksissa

Joka kerta, kun lapsesta saapuu lastensuojeluilmoitus, sitä käsittelevän sosiaalityöntekijän täytyy tehdä lastensuojelutarpeen selvitys tietyssä määräajassa siten, miten laki edellyttää. Lastensuojeluilmoitus on käsiteltävä seitsemän arkipäivän kuluessa sen saapumisesta. Sosiaalityöntekijän on selvityksessä arvioitava sitä, onko esimerkiksi päihteiden käyttö lapsen tai nuoren kehityksen ja terveyden uhkatekijä, mikä vaatii puuttumista sekä sitä, millaista tukea lapset, nuoret tai vanhemmat tarvitsevat ja ovat valmiita ottamaan vastaan. (Heino 2013, 48.) Haastatteluaineiston perusteella lastensuojeluilmoitukset menevät ensin sosiaalipäivystykseen, josta ne ohjataan tarvittaessa palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden käsiteltäväksi. Myös perhesosiaalityön puolella käsitellään lastensuojeluilmoituksia.

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista ilmenee, että lastensuojeluilmoitukset liittyvät useimmiten muihin aiheisiin kuin nuorten päihteiden käyttöön, mutta silloin kun nuorista tulee päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia niin yleisimmin ne liittyvät yksittäisiin tilanteisiin tai kokeiluihin. Päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia tulee erityisesti juhlapyhien aikoihin, kuten esimerkiksi vappuna tai uutena vuotena. Päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset eivät johda läheskään kaikissa tilanteissa palvelutarpeen arvioinnin aloittamiseen.

H5: (– –) kun tulee ensimmäinen päihteisiin liittyvä ilmoitus niin joko jo päivystyksessä ollaan yhteydessä perheeseen ja tiedustellaan, mikä on se tilanne siellä ja millainen huoli vanhemmilla on omasta lapsesta ja onko palvelutarpeen arvioinnille tarvetta ollenkaan tässä tilanteessa. Lähtökohtaisesti vanhemmat ovat vastuussa lapsesta, ja jos he kokevat, että tilanne kotona on ok ja homma on hallussa niin silloin siitä ei käynnistetä palvelutarpeen arviointia.

Ensimmäinen yhteydenotto perheeseen voi siis tapahtua jo sosiaalipäivystyksen kautta. Sosiaalityöntekijän mukaan sosiaalipäivystyksessä tehdään myös arviointia sen suhteen, missä lastensuojeluilmoitusta olisi hyvä lähteä käsittelemään. Lisäksi haastatteluaineistossa mainittiin, että usein palvelutarpeen arvioinnin käsiteltäväksi tulevat lastensuojeluilmoitukset, jotka ohjataan suoraan sosiaalipäivystyksestä, ovat useimmiten jo sen luontoisia, että niistä aloitetaan palvelutarpeen arviointi. Toisin sanoen, sosiaalipäivystyksestä tehdään jo arviointia sen suhteen, onko tarpeen aloittaa palvelutarpeen arviointia.

Palvelutarpeen arvioinnin aikana toteutettavaan moniammatilliseen yhteistyöhön vaikuttaa se, miten usein samasta nuoresta tulee päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia. Haastateltavana olleet sosiaalityöntekijä avasivat tarkemmin toimintamallia siihen, miten työskentely eroaa sen suhteen, onko kyseessä ensimmäinen päihteisiin liittyvä lastensuojeluilmoitus vai onko nuoresta tullut jo aikaisempia päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia:

H2: Jos on sellainen ”tavallinen kokeilu” nuorella niin yleensä laitetaan vain päihdekirje kotiin, jossa kerrotaan, että meille on saapunut lastensuojeluilmoitus ja tarvittaessa vanhemmat voivat varata meille ajan keskustelua varten...eikä me sitten tehdä asiassa sen enempää. Mutta sitten jos tulee uusi, toinen ilmoitus samasta lapsesta ja päihteiden käytöstä, niin sitten me tavataan lapsi, kun sillä on sitä historiaa jo meillä.

H3: (– –) Ensikertalaisille laitetaan semmoinen päihdekirje eli silloin me ei tavata vanhempia, mikäli he eivät halua.

:

Haastatteluaineiston perusteella yleinen toimintamalli palvelutarpeen arvioinnissa on se, että mikäli nuoresta tulee ensimmäinen päihteitä koskeva lastensuojeluilmoitus, kotiin lähetetään päihdekirje. Haastatteluaineiston mukaan päihdekirje sisältää tietoa tulleesta lastensuojeluilmoituksesta ja päihteiden käytön yleisistä haittavaikutuksista. Päihdekirjeessä myös kehoitetaan vanhempia kiinnittämään huomiota nuoren vapaa-aikaan ja kaveripiiriin sekä asettamaan nuorelle rajoja ja kotiintuloaikoja. Lisäksi päihdekirjeessä on esittelyjä ja yhteystietoja niistä tahoista, joihin nuori tai vanhempi voi olla tarvittaessa yhteydessä. Mikäli vanhemmat eivät ole päihdekirjeen jälkeen tiettyyn määräaikaan mennessä yhteydessä sosiaalityöntekijöihin, palvelutarpeen arviointia ei aloiteta.

Yhden haastatteluun osallistuneen sosiaalityöntekijän mielestä nämä kotiin lähetettävät päihdekirjeet viestittävät nuorille siitä, että nuorille annetaan mahdollisuus tehdä virheitä. Näin ajateltuna sosiaaliviranomaiset eivät koe tarpeelliseksi puuttua perheen yksityiselämään sen enempää, vaan lähestyvät perhettä pelkästään kirjeitse. Päihdekirje on osa lastensuojeluilmoituksen käsittelyä, ja lastensuojeluilmoituksen käsittely itsessään on jo sosiaaliviranomaisten puuttumiskeino (Alhanen 2014, 20).

Päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen perusteella arvioidaan aina tapauskohtaisesti nuoren ja vanhempien tapaamisen tarpeellisuutta. Haastatteluaineistoin perusteella päihdekirje nähdään usein riittäväksi keinoksi reagoida nuorten päihteiden käyttöön etenkin niissä tilanteissa, joissa nuori jää kiinni niin sanotusta ”tavallisesta kokeilusta”. Tällöin ei ole myöskään tarpeen työskennellä moniammatillisesti, vaikka yleisesti ottaen sen nähdään johtavan parempaan arviointiin. Täytyy muistaa, että moniammatillisuuden vaade on aina kontekstisidonnaista (Isoherranen 2012, 20).

”Moniammatillista yhteistyötä ei ole tarpeen tehdä silloin, jos nuori on kokeillut tilkan alkoholia ja kyseessä on ensimmäinen päihteisiin liittyvä lastensuojeluilmoitus.” (H4)

Haastatteluaineiston mukaan nuorten päihdekokeilut eivät herätä vielä niin suurta huolta, että sen tiimoilta olisi tarpeen rakentaa laajoja moniammatillisia verkostoja. Haastatteluaineistosta on luetavissa, että lapsilla ja vanhemmillä on kuitenkin halutessaan mahdollisuus tavata lastensuojeluilmoituksen jälkeen palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijä, vaikka palvelutarpeen arvioinnin puolelta yhteistä tapaamista ei aluksi järjestettäisikään. Mikäli lapsesta tai nuoresta tulee toistuvia päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia, on syytä tehdä laajempi interventio lapsen tai nuoren elämään. Tällöin myös moniammatillisen yhteistyön vaade konkretisoituu. Ammattilaisia motivoi yhteistyöhön erityisesti se, jos nuorella on vakavia tarpeita (Määttä 2006, 577), kuten esimerkiksi kontrolloimatonta päihteiden käyttöä.

Päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen on selvitettävä, millainen on nuoren päihteiden käyttöhistoria. Moniammatillisten verkostojen rakentamisen tarpeellisuutta säätelee osiltaan nuoren päihteiden käytön luonne, kuten se onko nuoren päihteiden käyttö kertaluontoista, satunnaista vai säännöllistä käyttöä. Osa haastateltavana olleista sosiaalityöntekijät kuvailivat nuorten päihteiden käytön olevan usein kertaluonteista, jolloin myös ilmoituksia tulee harvemmin samasta nuoresta koskien päihteiden käyttöä. Suurin osa nuoria koskevasta päihteiden käytöstä onkin uteliaisuuteen pohjautuvaa kokeilua tai tiettyihin tilanteisiin sidoksissa olevaa satunnaista käyttöä (Hakkarainen ym. 2020, 465). Osa nuorista siis vain sattuu jäämään kiinni kertaluontoisesta kokeiluista sosiaaliviranomaisille. Vaikkakin toisaalta yksi sosiaalityöntekijä toi esille myös sen, että harvemmin ne nuoret, jotka jäävät päihteistä kiinni, käyttävät sitä silloin juuri ensimmäistä kertaa:

”(– –) Jos nuori kerran kärehtää alkoholista poliisille niin harvoin se on se ensimmäinen kerta kun se nuori käyttää sitä alkoholia, että kyllä se todennäköisesti on käyttänyt sitä jo aikaisemmin tai tulee käyttämään uudelleen (–) ei tätä voi tietenkään varmaksi sanoa, mutta niin.” (H4)

Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan on harvinaista, että nuoret jäävät kiinni ensimmäisestä päihteiden käyttökerrasta viranomaisille, vaan usein taustalla on ollut siinä vaiheessa jo aikaisempia kokeiluita. Tämä kertoo siitä, ettei päihteisiin liittyvien lastensuojeluilmoitusten määrästä voida vetää johtopäätöksiä siitä, että nuorella olisi tai ei olisi varsinaista päihdeongelmaa. Toistuvat lastensuojeluilmoitukset liittyen nuorten päihteiden käyttöön valottavat kuitenkin hiukan jo sitä, ettei päihteiden käyttöä voida tulkita enää vain kokeiluksi. Toisaalta sosiaalityöntekijän mukaan on kuitenkin vaikeaa arvioida todellisuudessa sitä, milloin nuorten päihteiden käyttöä ei voida pitää enää vain harmittomina kokeiluina:

”En tiedä johtuuko se keinottomuudesta vai omasta osaamattomuudesta, mutta koen tosi haastavaksi sen, että miten konkreettisesti puutut ihmisen päihteiden käyttöön tai että kuinka kauan katsot 15-vuotiaan kohdalla läpi sormien sitä, että kyse on vain kokeilusta. (–) Jos käyttö on jatkuvaa, niin koen jonkinäköistä keinottomuutta.” (H4)

Yllä olevasta sitaatissa korostuu sosiaalityöntekijä kokemus päihteiden käytön tunnistamisen haasteellisuudesta. Puhutaan kahdesta eri asiasta silloin, kun puhutaan päihteiden kokeilusta ja päihteiden käytöstä. Sosiaalityöntekijä tuo esille myös kokemuksen omasta keinottomuudestaan puuttua toisten ihmisten päihteiden käyttöön. Päihdeongelmat ovatkin monisyisiä ja edellyttävät aina palvelusektorien ylittämistä ja monen toimijan välistä yhteistyötä (Määttä 2004, 9). Sosiaalityöntekijöiden ei tarvitsekaan toimia yksin päihteisiin liittyvien haasteiden kanssa.

Päihteiden käytön toistuvuuden ohella myös käyteyllä päihteellä on merkitystä. Haastatteluaineiston perusteella sosiaalityöntekijät suhtautuvat päihteistä lievemmin alkoholiin kuin huumeisiin. Huumeiden käytölle olennaista on se, että enemmistö niiden käyttäjistä käyttää huumeita vain tiettyssä elämänvaiheessa tai vain yksittäisinä kokeiluina ja joitakin huumeita, kuten esimerkiksi kannabista käytetään useimmiten vain viihdekäytössä (Hakkarainen ym. 2020, 471). Suomessa huumekuolleisuus on myös vähäistä (Onyeka ym. 2014, 1047). Huomioitavaa on kuitenkin se, että alkoholi aiheuttaa päihteistä eniten haittoja (Ranta & Kuusisto 2022, 587). Haastatteluaineiston mukaan

päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset liittyvät useimmiten juuri alkoholin käyttöön. Toistuvat lastensuojeluilmoitukset koskien nuorten alkoholinkäyttöön onkin otettava aina vakavasti.

Päihteitä käyttävät nuoret saattavat myös myydä päihteitä muille lapsille ja nuorille. Osa sosiaalityöntekijöistä toivat esille kokemuksiaan niistä asiakasnuorista, jotka käyttävät muitakin päihteitä kuin alkoholia tai huumeita sekä myyvät niitä mahdollisesti eteenpäin.

”Lasten päihteiden käyttö voi alkaa siitä, että ne ensin myyvät esimerkiksi jotain ADHD-lääkkeitä tai niitä kiristetään myymään tai antamaan ja sitten huomataan, että on helppoa rahaa ja se saattaa riistäytyä käsistä. Siihen aika nopeasti päästään kiinni, jos joku adhd lapsi ei itse syö omia lääkkeitään. Sen näkee kotona ja koulussa.” (H3)

” (– –) Nuorten päihteiden käytössä näkyy myös se, että osa nuorista diilaa omia ADHD-lääkkeitä, joilla on päihdyttävä vaikutus.” (H4)

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista ei selvinnyt se, oliko reseptin tehnyt taho tietoinen lääkkeiden väärinkäytöstä. Omia lääkkeitään myyvät nuoret jättävät samalla hoitamatta omaa sairauttaan, mikä on huolestuttavaa. Onkin tärkeää, että näiden nuorten hoitotaho olisi tietoinen lääkkeiden käyttötarkoituksesta. Tästä syystä tiedonkulku nuoren hoitotahon ja palvelutarpeen arviointia tekevän sosiaalityöntekijän kanssa on välttämätöntä nuoren hoitotasapainon takaamiseksi. Toistuvat lastensuojeluilmoitukset liittyen päihteiden myymiseen, ovat samalla syy puuttua nuoren toimintaan moniammatillisia verkostoja hyödyntäen.

Haastatteluaineistosta käy ilmi, että usein jo pahasti päihteissä koukussa olevat nuoret ovat jo lastensuojelun asiakkuudessa eivätkä siten edes päädy palvelutarpeen arvioinnin kohteeksi. Näille nuorille on jo saatettu tehdä palvelutarpeen arviointi. Nuorten päihteiden käytöstä huolestutaankin usein vasta siinä vaiheessa, kun se on jo toistuvaa ja aiheuttaa merkittäviä haittoja. Toisaalta ei voida kuitenkaan pitää hyvänä asiana sitä, että nuoren ongelmiin on lähdetty suoraan vastaamaan järeämällä toimenpiteillä, kuin esimerkiksi kiireellisellä sijoituksella. On viitteitä siitä, että kiireelliset sijoitukset ja huostaanotot ovat muuttuneet keinoiksi korjata peruspalveluiden ja avohuollon tukitoimien riittämättömyyttä ja epäonnistumisia. Tämä on puolestaan johtanut siihen, että kiireelliset sijoitukset ja huostaanotot lisääntyvät, koska lapsiperheet eivät saa ajoissa tarpeenmukaista tukea ja hoitoa, jolloin heidän kriisinsä pääsevät pahentumaan. (Alhanen 2014, 40.)

Päihteiden käytöstä kiinni jääneen nuoren kohtaaminen

Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään päihteitä käyttäviä nuoria. Nuoren kohtaaminen on samalla yksi käytössä olevista keinoista antaa tälle tukea (Jokinen 2008, 117). Eryteisesti leimaavia kohtauksia on vältettävä, sillä siten päihteitä käyttävät nuoret putoavat herkästi pois palvelujärjestelmästä eivätkä saa tarvitsemaansa tukea (Ranta & Kuusisto 2022, 561). Ei ole siis samantekevää se, miten nuori tulee kohdatuksi. Haastatteluaineiston perusteella sosiaalityöntekijät kiinnittävät paljon huomioita siihen, miten he lähestyvät päihteitä käyttäviä nuoria.

Sosiaalityöntekijöiden on tärkeä jakaa avoimesti ajatuksiaan lapsen ja perheen tilanteesta (THL 2016, 30). Useimmat haastateltavana olleista sosiaalityöntekijöistä eivät kuitenkaan koe tarpeelliseksi valistaa nuoria päihteiden käytöstä tai käytön vaaroista, sillä heidän kokemustensa mukaan nuoret ovat näistä hyvin tietoisia ja saavat usein kuulla päihteisiin liittyviä ”saarvoja” jo vanhemmiltaan. Tiedon jakaminen päihteisiin liittyvistä terveydellisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista haitoista ei tulisiakaan olla yhteistyösuhteen luomisen lähtökohtana (Mönkkönen 2018, 249).

” Yritän välttää sitä, etten lähde semmoiselle tätimäisellä linjalla, kun ei se nuoriin pure.” (H3)

Yllä olevasta sitaatista on luettavissa sosiaalityöntekijän kokemus siitä, miten tehotonta ja tarpeetonta on lähestyä nuorta nuhtelevalla asenteella. Yleisesti ottaen viranomaisten on helpompi lähestyä nuoria, jos heidän lähestymistapansa ei ole nuoria tuomitseva tai nuhteleva. Näin nuori mahdollisesti jakaa tietoa päihteiden käytöstään myös avoimemmin.

Nuoret saattavat jakaa tietoa päihteiden käytöstään avoimemmin myös silloin, kun ovat sosiaalityöntekijän kanssa kahdestaan. Haastatteluaineistosta ilmenee, etteivät nuoret halua puhua päihteiden käytöstään aina vanhempiansa kuullen:

H3: (– –) jos vanhemmat eivät ole paikalla niin nuoret saattavat kertoa vähän enemmän päihteiden käytöstään.

Ei ole tavatonta, että nuoret etäännyvät jossain kohtaa vanhemmistaan (Pirskanen 2019, 300). Nämä itsenäistymisen kynnyksellä olevat nuoret eivät välttämättä halua vanhempiensa tietävän kaikkea. Tästä syystä olisi hyvä tavata nuoria ja vanhempia myös erikseen. Toisaalta joidenkin nuorten kohdalla voi olla niin, etteivät he taas halua ulkopuolisten saavan tietää heidän tilanteestaan, vaan heille on tärkeämpää selviytyä omin avuin. Asioiden salaaminen voikin olla nuorille yksi suojautumiskeinoista. (Holmila & Ilva 2010, 58.) Yleisesti ottaen yhteiskunnassamme painotetaan yksilöiden omaa vastuuta pärjäämisestään, mikä voi puolestaan nostaa nuorten avunhakemisen kynnyksiä (Määttä 2007, 20).

Päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen sosiaalityöntekijöiden on otettava nuoren ja vanhempien kanssa puheeksi päihteiden käyttö. Haastatteluaineistosta selviää, että päihdeosaaminen on työntekijäkohtaista. Läheskään kaikki sosiaalityöntekijät eivät koe päihdeosaamista kovin hyväksi. Epävarmuus omasta osaamisesta voi vaikeuttaa asioista puhumista (THL 2016, 27). Haastatteluaineistosta ilmeni, että sosiaalityöntekijöillä oli erilaisia tapoja ottaa tapaamisella puheeksi nuoren päihteiden käyttö:

H3: (–) Päihteet kuin päihteet niin samalla tavalla ne otetaan puheeksi, mutta en osaa oikealla tavalla kysyä huumeista, koska ne ovat itselle niin vieraita. Puhutaan joskus käyttövälineistä tai pössyttämistä tai en tiedä yhtään, mitä pössötellä ja näin, ettei tavallaan edes tiedä ja sitä vähän silleen tyhmänkin kyselee, että hei kerro sinä minulle...etten yritäkään siinä esittää asiantuntijaa.

Haastateltavana ollut sosiaalityöntekijä ei pidä päihdeosaamistaan sillä tasolla, että voisi toimia niiden suhteen asiantuntijana. Sosiaalityöntekijän lähestymistapa on hyvä, sillä se antaa nuorille tilaa jakaa omia kokemuksiaan päihteiden käytöstä. Päihteitä käyttävät nuoret eivät muodosta yhtenäistä ryhmää. Niinpä nuori on kohdattava aina yksilönä (Pikonen & Kekoni 2019, 125). Nuoren tilanteen ymmärtämiseksi ammattilaisilta vaaditaan nuoren aitoa kohtaamista. Lisäksi ammattilaisten on annettava nuorelle tilaa ja aikaa. (Jokinen 2008, 116.)

Ammattilaisten on vältettävä erityisesti sitä, ettei lasta vahingossakaan painosteta tai pakoteta osallistumaan työskentelyyn silloin, kun tämä ei halua olla siihen osallisena (THL 2016, 20). Mikäli lastensuojeluilmoituksen sisällön perusteella on syytä tavata nuori, on tärkeä pohtia eri ammattilaisten

kesken sitä, miten lähestyä nuorta moniammatillisen verkoston voimin. Moniammatillisia yhteistyöverkostoja kudottaessa on varottava isojen verkostojen luomista.

H3: Ne on tosi pelottavia ne isot verkostot. Niitä on ollut lähinnä koulussa ja nuorisopsykiatrialla. Niissä on saattanut olla toistakymmentäkin ihmistä, ja sitten siinä on se lapsiriepu tai nuori...että en yhtään ihmettele sitä, miksi lapsi pistää hupun päähän ja on hiljaa (–) Jos yli kymmenen henkilöäkin on paikalla, niin siinä ei varmaankaan lapsia kannata olla edes mukana.

Yllä olevassa sitaatissa sosiaalityöntekijä jakoi oman näkemyksensä siitä, miten verkostotapaamisista tulee herkästi epämukavia lapsille ja nuorille. On tilanteita, joissa lapsien tai nuorten auttamiseksi tarvitaan paljon erilaista ammatillista osaamista, ja siksi verkostot voivat olla varsin laajoja. Verkostotapaamisiin osallistuvilla ammattilaisilla tulee kuitenkin olla perusteltava syy siihen, miksi he ovat niissä mukana. Nämä syyt on kerrottava lapsille ja nuorille. Tämän lisäksi lapsille ja nuorille täytyy kertoa se, mikä on kenenkin ammattilaisen rooli heidän auttamisessaan. (THL 2016, 19.)

On tärkeää, että kaikki yhteistyön osapuolet tekevät parhaansa saavuttaakseen yhteisen tavoitteen sekä saadakseen lapselle apua. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi yhteinen suunnittelu on myös tärkeää (Toros ym. 2021, 1001). Palvelutarpeen arviointiin tarvitaan selkeitä toimintarakenteita erityisesti silloin, kun lapsien ja perheiden tilanteet edellyttävät moniammatillista verkostotyöskentelyä. Moniammatilliseen yhteistyöhön tarvitaan mallinnus, jossa kuvataan eri ammattilaisten roolia palvelutarpeen arviointiprosessissa. Mallinnukseen tulisi sisällyttää myös kuvaus siitä, miten arvioinnissa päästään yhteiseen, monialaisen tuen suunnitelmaan (Hastrup ym. 2020, 8–9.)

Lapsen tai nuoren tapaaminen ei ole aina tarpeenmukaista. Tärkeintä on huolehtia siitä, että lapsi pidetään kuitenkin moniammatillisen työskentelyn keskiössä (Andersson 2019, 223). Sosiaalityöntekijät toivat esille tilanteita, jolloin he kokivat, ettei lasta ole tarpeenmukaista tavata:

H4: Suhtautumiseni on tähän ristiriitainen, koska samaan aikaan ajattelen, että periaatteessa lapsi pitäisi tavata aina, mutta sitten taas en tiedä, onko se välttämättä tarpeenmukaista, että lapsen tapaa vieras ihminen eli se sosiaalityöntekijä, että voisiko sen lapsen tapaamisen hoitaa vaikka niin, että päiväkodissa tai koulussa joku tuttu tapaa sitä lasta, kuten esimerkiksi koulukuraattori, joka sitten kertoo siitä sosiaalitoimelle.

Sosiaalityöntekijä nosti esille hyvän pointin: onko lapsen edun mukaista se, että lapsi joutuu kertomaan asioistaan tuntemattomille ihmisille. Lapsen elämässä olisi tärkeä olla ainakin yksi perheen ulkopuolinen henkilö, johon lapsi voi tarvittaessa turvautua eikä tämän välttämättä tarvitse olla juuri sosiaalityöntekijä.

H3: Silloin kun kuraattori tai opettaja joutuu tekemään sen lastensuojeluilmoituksen niin ihan varmasti se vaikuttaa jotenkin siihen koulun ja vanhempien yhteistyöhön. Vanhemmat ovat niin herkkiä toisaalta siihen, että vitsi nyt meidän lapsi on silmätikkuna ja siitä on tehty ilmoitus (– –) mutta jos siinä vaiheessa kun siellä porukalla tavataan lasta niin meiltä voisi olla siellä joku yhdessä arvioimassa ja vaikka porukalla tehdään se ilmoitus tai yhteydenotto. Ei sen aina tarvitse olla lastensuojeluilmoitus, mutta tavallaan ajattelen, että haluan tehdä sellaista yhteistyötä, jossa yhdessä arvioidaan sitä tilannetta.

Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan oppilashuollossa työskentelevän ammattilaisen tekemä lastensuojeluilmoitus voi vaurioittaa pahimmillaan koulun ja perheen välistä yhteistyötä. Tämä ei ole mikään ihme, sillä aina kun huoli tuodaan esille, puhutaan herkästä asiasta (THL 2016, 27). Sosiaalityöntekijä ehdottikin, että lähestymistapa perhettä kohtaan voisi olla avoimempi siinä mielessä, ettei vanhemmat saisi tietoa koulun huolesta vasta siinä vaiheessa, kun heille tulee tieto koululta tehdystä lastensuojeluilmoituksesta. Lisäksi sosiaalityöntekijä haluaisi tehdä sellaista yhteistyötä, jossa arvioidaan yhdessä alusta alkaen perheen tilannetta.

Päihteiden käytön vaikutukset nuoren arkeen

Palvelutarpeen arvioinnissa on tarpeen arvioida moniammatillisesti sitä, miten päihteiden käyttö vaikuttaa lasten tai nuorten arkeen, sillä päihdehaitat määrittelevät palvelutarpeita ja moniammatillisen yhteistyön syvyyttä. Haastatteluaineisto sisälsi sosiaalityöntekijöiden kokemuksia siitä, miten päihteiden käyttö näkyy nuorten arjessa. Nuoret eivät aina arvosta terveyttään siinä määrin, että se määritteli heidän käyttäytymistään ja valintojaan. Pikemminkin nuoret ottavat vaikutteita sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstään. Etenkin kavereilta omaksutut mallit voivat ajaa nuoren

käytökseen, jolla nuori vaarantaa oman terveytensä, kuten käyttämällä päihteitä. (Pirskanen & Pietilä 2008, 154.) Kehitysvaiheessa olevat nuoret ovatkin erityisen alttiita lukuisille terveyteen liittyville sairauksille henkilökohtaisten valintojensa, ympäristön vaikutuksien ja huolettoman elämäntavan vuoksi. (Rana & Jadhav 2018, 40.)

Joidenkin sosiaalityöntekijän kokemusten mukaan nuorten päihteiden käyttö on monesti vasta keiluvaiheessa silloin, kun sitä käsitellään osana palvelutarpeen arviointia:

”Nuorilla ei ole ehkä täyttä ymmärrystä siitä, että jos maistellaan niin kuinka paljon sitä kestää ottaa.” (H5)

Yllä olevasta sitaatista näkee yhden sosiaalityöntekijän kokemus nuorista, jotka käyttävät päihteistä. Nuorten päihteiden käyttöön liittyen onkin tarpeen huomioida se, että nuoret ovat usein varsin kokemattomia päihteiden käyttäjiä. Nuoruudesta siirtyminen kohti aikuisuutta sisältää monia kehitysvaiheita, minkä vuoksi päihteiden käyttö on nuorille monin eri tavoin haitaksi. Pahimmillaan nuorten päihdekokeilut voivat johtaa myöhemmin päihteiden käytön kontrollin menettämiseen ja päihderiippuvuuteen sekä erilaisiin fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin (Perälä & Leppo 2022, 45). Päihteiden väärinkäyttöön liittyy usein myös psykologisia käyttäytymismuutoksia, kuten masennusta, ahdistuneisuutta ja epäsosiaalisia piirteitä (Rana & Jadhav 2018, 40).

Nuorten arjessa päihteiden käyttö ei näy kovin merkittävästi, jos se on nuorilla vielä hallinnassa. Päihteiden käytön muuttumista päihderiippuvuuteen tulee kuitenkin pyrkiä estämään kaikin tavoin. Päihteiden käytöstä aiheutuvat ongelmien selvittäminen on sitä vaikeampaa, mitä runsaampaa päihteiden käyttö on. Kaikki päihdehaitat eivät ole hoidollakaan poissuljettavia. (Partanen & Kuussaari 2019, 561—566.) Päihdehaittojen väheneminen edellyttää useiden eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä laadukkaita päihdepalveluita (Haavisto 2017, 291).

Nuorta koskeva päihteisiin liittyvää lastensuojeluilmoitus ei kerro koskaan koko totuutta nuoren päihteiden käytöstä, ja tästä syystä on tärkeää selvittää sitä palvelutarpeen arvioinnin aikana. Lastensuojeluilmoitusten kautta välittyvä tieto on laadultaan erilaista. Lastensuojeluilmoituksissa ei ole välttämättä kuvailtu tarkasti varsinaisia tapahtumia, vaan ne ovat saattaneet koostua vain yleisluontoisista maininnoista (Hietamäki ym. 2017, 422). Haastatteluaineiston perusteella lastensuojeluilmoitukset ovat melko väljiä eivätkä ne tuo juurikaan esille päihteiden käytön tosiasiallista tilaa.

Haastatteluaineistosta nousi esille sosiaalityöntekijöiden kokemuksia myös siitä, kuinka joissakin tilanteissa päihteiden käyttö on selvinnyt vasta palvelutarpeen arvioinnin aikana. Toisaalta, mikäli lastensuojeluilmoituksessa ei ole mainintaa päihteiden käytöstä, kaikki sosiaalityöntekijät eivät edes ota päihteiden käyttöä puheeksi lapsen tai nuoren kanssa. Päihteiden käytön kartoittaminen edellyttääkin usein päihteiden käytön ilmi tulemistä jo lastensuojeluilmoituksen sisällöstä.

Haastatteluaineiston perusteella sosiaalityöntekijöiden keskuudessa on yleistä kysyä nuorten päihteiden käytön syistä. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan kerro päihteiden käytöstään totuudenmukaisesti. Tähän syytä voi olla se, että nuorille on hyvin tyypillistä pyrkiä pois asiakkuuksista (Aaltonen & Berg 2015, 50). Nuorten päihderiippuvuudesta kertoo esimerkiksi se, jos nuorten syyt käyttää päihteitä rakentuvat vieroitusoireiden välttelylle (Korhonen ym. 2014, 191).

Aluksi nuoret käyttävätkin päihteitä saavuttaakseen miellyttävän olotilan. Tämän miellyttävän olotilan saavuttaminen voi kuitenkin koukuttaa nuoria jatkamaan päihteiden käyttöä. (Korhonen ym. 2014, 191.) Nuorten ongelmakäyttäytyminen, kuten päihteiden käyttö vaimenee, mikäli nuoret ovat motivoituneita mukautumaan päihdeettömyyttä tukeviin normeihin, joita esimerkiksi koulu tarjoaa (Henry ym. 2009, 564). Toisaalta nuorten päihteiden käyttöä ei saada aina edes lastensuojelutoimenpiteillä loppumaan (Perälä & Leppä 2022, 45).

Haastatteluaineistosta ilmenee, että sosiaalityöntekijät ovat varsin luottavaisin mielin sen suhteen, että päihteet lakkaisivat kiinnostamasta nuoria myöhemmässä elämänvaiheessa:

” Sitten kun sitä kasvua ja kehitystä tapahtuu, niin kyllä se päihteiden käyttö jotenkin järkeistyy. On kuitenkin hyvä, että nuoret jäävät kiinni.” (H3)

Sosiaalityöntekijän mukaan nuoret oppivat kokeiluista, eikä kokeiluista kiinni jääminen ole missään tapauksessa turhaa. Ammattilaisilta vaaditaan vahvaa sitoutumista lasten suojeluun, jotta lastensuojelun tarve voidaan tunnistaa (Heinonen ym. 2018, 33). Kaikkien moniammatillisessa yhteistyössä toimivien vastuulla on puuttua päihdeongelmien kehittymiseen sekä tunnistaa päihdeongelmat. Erityisesti nuorten päihteiden käyttöön on puututtava, sillä nuoret voivat päihteitä käyttämällä vahingoittaa omaa kehitystään. (Kärki ym. 2014, 105.)

5.2 Vanhempien päihteiden käytössä huomioon otavat tekijät

Haastatteluaineistosta nousi keskeisesti esille kolme tekijää, jotka on hyvä huomioida silloin kun päihteitä koskeva lastensuojeluilmoitus koskee vanhempien päihteiden käyttöä. Moniammatillisesti työskenneltäessä on tärkeä huomioida vanhempien kaikki alaikäiset lapset ja päihteiden käytön vaikutukset vanhemmuuteen sekä vanhempien yhteistyökyky.

Vanhempien kaikki alaikäiset lapset

Päihdehuoltolaissa on määritelty päihdehuollon tavoitteeksi ehkäistä ja vähentää päihteiden väärinkäyttöä ja siihen liittyviä haittoja sekä tarjota hoitoa niin päihteiden ongelmakäyttäjille kuin myös heidän läheisilleen (Partanen & Kuussaari 2019, 562). Asiakkaiden tukemiseksi tarvitaan viranomaisverkostojen lisäksi myös asiakkaan lähiverkostoa (Mönkkönen 2018, 290). Palvelutarpeen arvioinnin selvitystyö edellyttääkin aina yhteydenottoa perheeseen (Räty 2019, 218).

Vanhempien päihteiden käyttö on ilmiönä sellainen, joka koskettaa usein perheen kaikkia lapsia. Huolimatta siitä, että lastensuojeluilmoitus olisi tullut vain yhdestä lapsesta, on tärkeää huomioida perheen muutkin lapset moniammatillisessa yhteistyön toteutuksessa silloin, kun lastensuojelullisena huolena on toisen vanhemman tai molempien vanhempien päihteiden käyttö. Haastatteluaineiston perusteella on todettavissa, että yleensä vanhempien päihteiden käyttö on itsessään jo syy tehdä kaikista lapsista lastensuojeluilmoitus.

Läheskään kaikki päihteitä käyttävät vanhemmat eivät selviytyisi arjesta ilman lastensa apua. Päihteitä käyttävät vanhemmat eivät välttämättä kykene huolehtimaan laisinkaan lapsistaan, jolloin osa lapsista joutuu ottamaan väistämättä myös aikuisten velvollisuuksia hoidettavakseen. Tämä riistää lapsilta heidän lapsuutensa. (McKeganey ym. 2002, 238; Holmila & Ilva 2010, 59.) Lapset ovat usein myös huolissaan päihteitä käyttävien vanhempiensa pärjäämisestä ja tulevaisuudesta (Takala & Roine 2013, 32).

Vanhemmat pystyvät harvoin myös salaamaan päihteiden käyttönsä lapsilta (McKeganey 2002, 239).

"Lapset todennäköisesti tietävät ja ovat kokeneet sen, että mitä se on, kun vanhemmat ovat päihtyneitä." (H3)

Perheen lapsilla on usein omakohtainen kokemus siitä, mitä vanhempien päihteiden käyttö aiheuttaa heille tai miten he ylipäättään kokevat vanhemman päihteiden käytön. Haastatteluaineistosta ilmenee, että sosiaalityöntekijät tapaavat erityisesti niitä lapsia, joiden vanhemmilla on päihteiden käyttöä, mikä on ilmennyt jo lastensuojeluilmoituksessa:

"Jos on kyse vanhempien päihteiden käytöstä niin aina tavataan ja useimmiten kuullaan myös lapsia." (H3)

Haastatteluaineiston perusteella vanhempien päihteiden käyttö on keskeinen syy tavata lapsia ja antaa heille mahdollisuus tulla kuulluksi. Perheen jokaiselle lapselle on annettava mahdollisuus tuoda omat kemuksensa esille, mikäli se on mahdollista lasten ikään ja kehitystasoon nähden. Lapsen kuuleminen auttaa hahmottamaan sitä, mitä tarpeita tälle muodostuu vanhempien päihteiden käytön seurauksena. Lapsen ikä vaikuttaa puolestaan siihen, millaisia tarpeita lapsella on, esimerkiksi vauvojen tarpeet eivät ole samat kuin murrosikäisillä lapsilla. (Räty 2019, 15.).

Vanhempien päihteiden käytöstä aiheutuvia haittoja lapsille on arvioitava kunkin lapsen kohdalla aina tapauskohtaisesti. Erityisesti silloin, kun vanhempi tai vanhemmat käyttävät päihteitä, on hyvä pitää mielessä se, että päihteiden käyttö ilmenee monesti juuri perheittäin. Tämä tarkoittaa sitä, että päihdeperheissä kasvavilla lapsilla on kohonnut riski alkaa itsekin päihteiden käyttäjäksi. Pelkästään vanhempien päihteiden käyttö ei kuitenkaan tee lapsesta automaattisesti päihteiden käyttäjää, vaan siihen vaikuttaa myös muun muassa erilaiset ympäristötekijät. (Korhonen ym. 2014, 193.)

Päihteiden käytön vaikutukset vanhemmuuteen

Tilanteissa, joissa sosiaaliviranomaisten tietoon on tullut lastensuojeluilmoitus koskien vanhemman päihteiden käyttöä, on tärkeä kartoittaa päihteiden käytön vaikutuksia vanhemmuuteen. Yleisesti ottaen vanhempien päihteiden käytön nähdään vaikuttavan negatiivisesti lasten elämään. Tästä huolimatta ei voida kuitenkaan olettaa, että kaikki runsaasti päihteitä käyttävät vanhemmat olisivat kykenemättömiä vanhemmuuteen. Päihteitä käyttävä vanhempi altistaa lapsensa päihdehaitoille, mutta lapsen elämässä saattaa olla suojaavia tekijöitä, jotka estävät kuitenkin varsinaisten ongelmien muodostumista myöhemmin lapsen elämässä. Tällaisia suojatekijöitä voivat olla esimerkiksi lapsen omat ominaisuudet, oikea-aikainen tuki ja muu tukiverkosto lapsen ympärillä. (Holmila ym. 2013, 36–37.) Esimerkiksi huumeiden käytön vaikutus vanhemmuuteen määräytyy osiltaan siitä, miten usein vanhempi käyttää huumeita tai onko lapsen elämässä muita sellaisia perheenjäseniä, jotka eivät käytä huumeita ja auttavat vanhemmuuden tehtävien hoitamisessa (McKeganey ym. 2002, 242.)

Osa vanhemmista tiedostaa itse sen, että päihteiden käyttö vaikuttaa negatiivisesti myös heidän vanhemmuuteensa (esim. McKeganey ym. 2002, 236). Negatiiviset vaikutukset vanhemmuuteen eivät kuitenkaan poissulje sitä, etteikö vanhemmat yrittäisivät olla hyviä vanhempia omille lapsilleen (Sinko & Virokangas 2009, 117). Haastatteluaineistosta ilmenee, että osa vanhemmista pystyy olemaan varsin toimintakykyisiä siitä huolimatta, vaikka heidän päihteiden käyttönsä ei ole täysin hallinnassa. Vanhempien päihteiden käytön vaikutuksia lapsen elämään arvioidaan osana palvelutarpeen arviointia silloin, jos tiedetään vanhempien päihteiden käytöstä.

Sosiaalityöntekijöillä oli kokemuksia siitä, miten eri tavoin päihteet vaikuttavat vanhempien kykyyn toimia vanhempana, ja miten nämä vaikutukset olisi hyvä huomioida moniammatillisesti toimiessa. Haastatteluaineiston mukaan nuoret ovat usein tietoisia vanhempiensa päihteiden käytöstä. Useimmiten nuoria ei haittaa vanhempien päihteiden käyttö silloin, jos vanhemmat käyttävät päihteitä harkitusti ja hallitusti, esimerkiksi joillekin nuorille vanhemman käyttämän alkoholin määrän sijaan oleellisempaa on se, millaiset seuraukset alkoholin käytöllä on (Takala & Roine 2013, 26).

Vanhemmuutta voi joutua opettelemaan, mikäli päihteet ovat hallinneet aikaisempaa elämää, sillä päihdeongelmasta toipuneilla vanhemmilla ei välttämättä ole valmiuksia toimia vanhempana (Sinko & Virokangas 2009, 118). Kaikki vanhemmat eivät välttämättä itse ymmärrä päihteiden käyttönsä

vaikutuksia lapsiin. Vanhempien humaltuminen voi näyttäytyä lasten silmissä vanhemman persoonallisuuden muutoksena, ja vaivata siten lasta. Lapset saattavat kokea myös häpeää vanhemman päihteiden käytöstä. (Takala & Roine 2013, 27–28.) Tästä syystä on hyvä, että palvelutarpeen arvioinnissa tavataan lapsia.

”Kokemukseni mukaan nuorten päihteiden käyttö on helpommin tunnistettavissa kuin vanhempien päihteiden käyttö. Lapset tuottavat harvoin puhetta vanhempiensa päihteiden käytöstä, mutta puhuvat varsin avoimesti omasta päihteiden käytöstään, josta myös vanhemmat saattavat olla jo tietoisia.” (H4)

Sosiaalityöntekijöille voi olla haasteellista tulkita päihteiden käytön vaikutuksia vanhemmuuteen tai käytön seurauksia lapsen elämään, mikäli lapsi ei osaa itse vielä niitä sanoittaa. Lapset voivat olla niin pieniä, etteivät ymmärrä vielä itse vanhempien päihteiden käytöstä mitään (Pirskanen 2019, 293). Tästä huolimatta vanhempien päihdeongelmilla on vaikutusta lasten elämään, esimerkiksi päihdeongelmaiset vanhemmat, joilla on pieniä lapsia ja raskaana olevat äidit kuuluvat erityisryhmään. Tähän erityisryhmään kuuluvat vanhemmat tarvitsevat välitöntä tukea ja hoitoa, jotta lapsen kasvu ja kehitys säilyisivät turvattuina ja vanhempien olisi mahdollista päihdekuntoutua. (Andersson 2019, 217.)

”Jos lapsella on päihteiden käyttöä niin kyllä siinä rinnalla jollain tavalla tarkasteltiin myös sitä vanhempien päihteiden käyttöä.” (H4)

Yllä oleva sitaatti kertoo siitä, nuorten päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen myös vanhemmilta kysytään heidän päihteiden käytöstään. Vanhempien päihdeongelma voi paljastua palvelutarpeen arvioinnin aikana tai se voi jäädä kokonaan myös piiloon. Mikäli vanhempien päihdeongelma jää piiloon, sen vaikutuksia vanhemmuuteen on mahdotonta arvioida.

Asiakkaalle aletaan järjestämään palveluita vasta silloin, kun niille nähdään olevan tarvetta. Tällainen tarvearviointi edellyttää sitä, että myös asiakas on osallisena arviointiprosessissa. Palvelumuoto valikoituu yksilökohtaisen harkinnan pohjalta. Samalla myös asiakkaiden oikeus päihdepalveluihin on sidoksissa tarvearviointiin. Tarvearvioinnin jälkeinen palvelu riippuu siitä, tekeekö arviointia sosiaalihuollon vai terveydenhuollon ammattilainen. Lisäksi palveluun valittava palvelu

perustuu siihen, lähdetäänkö sillä vastaamaan lääketieteellisiin vai sosiaalihuollollisiin tarpeisiin. (Poikonen & Kekoni 2019, 87–91.) Päihdepalveluita tarvitsevat asiakkaat eivät saa tarvitsemaansa palveluvalikoimaa, mikäli palvelujärjestelmä ei huomioi asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita. (Ranta & Kuusisto 2022, 561).

” (–) Ja päihdevanhemmilla on yleensä myös muutakin ongelmaa...on mielenterveysongelmaa siihen mukaan.”. (H2)

Sosiaalityöntekijä toi esille sen, miten päihdeongelmat saattavat kietoutua myös muihin ongelmiin. Erilaisten käyttäytymisongelmien ja psyykkisten häiriöiden muodostuminen tai pahentuminen voivat olla olosuhteiden seurausta (Holmila ym. 2013, 43). Lasten kodin ulkopuolisten sijoitusten tarpeen vähentämiseksi vanhempien on saatava tarvittaessa riittävää tukea niihin ongelmiin, jotka kuormittavat heidän vanhemmuuttaan, kuten esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmat (Hasturp ym. 2020, 9).

Päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen käynnistyvässä selvitystyössä on huomioitava lapsen etu, mihin sisältyy muun muassa lasta suojelevien tekijöiden vahvistaminen (THL 2016, 39). Vanhempien päihdeongelmien hoitaminen ehkäisee lasten vaikeuksien syvenemistä. Apua tarvitsevien lasten tunnistaminen ja raportointi edellyttää puolestaan toimivaa yhteistyötä (Toros ym. 2003).

Vanhemman yhteistyökyky

Haastatteluaineistosta ilmenee, että vanhempien yhteistyökyky on olennainen osa moniammatillisen yhteistyön sujuvuutta. Vanhemmat ovat moniammatillisen yhteistyön asiakkaita, mutta samalla myös merkittäviä toimijoita moniammatillisessa yhteistyössä (Laitila ym. 2020, 4). Moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen vaikuttaakin se, miten sitoutunut vanhempi on yhteistyöhön.

Vanhempien yhteistyökyky vaikuttaa erityisesti moniammatillisen yhteistyön aloittamiseen hoitotahojen kanssa. Sosiaalityöntekijät voivat pyytää vanhempia menemään päihdearvioon A-klinikalle,

jotta vanhempien päihteiden käytön tilanteesta saadaan luotua mahdollisimman totuudenmukainen kuva tai vastaavasti silloin, kun vanhempien päihdeettömyys halutaan varmistaa. Vanhempien on mahdollista kuitenkin kieltäytyä päihdearviointista.

” (– –) Se on kuitenkin niin, että aikuisten pitää itse suostua ja halutakin sitä A-klinikan kontaktia, ja vaikka me kuinka ohjataan ja varataan aikoja niin ei se sitä tarkoita, että vanhempi ne ottaa ja myöntää, että hänellä joku ongelma on.” (H3)

”Päihdearvioon ohjaaminen tapahtuu niin, jos vanhempi on siihen suostuvainen ja halukas niin ollaan yhteydessä A-klinikalle ja kerrotaan taustatietoja ja annetaan vanhemman yhteistiedot, ja he sieltä sitten ottavat yhteyttä vanhempaan ja varaavat ajan keskustelulle, verikokeisiin ja seuloihin. Ja sieltä saadaan se loppuraportti päihdearviosta meille, että ei ole semmoista yhteistä palaveria.” (H5)

Haastatteluaineiston mukaan vanhemmat jakautuvat melko tasaisesti molempiin kategorioihin: niihin, jotka suostuvat menemään päihdearvioon sekä niihin, jotka puolestaan kieltäytyvät siitä. Useimmiten ne vanhemmat, jotka menevät päihdearvioon ymmärtävät päihteiden käyttönsä vaikutukset lapseen ja ovat yhteistyökykyisiä. Vanhemmat, jotka kieltäytyvät päihdearviosta ovat usein niitä, jotka eivät myönnä tai hyväksy mahdollista päihdeongelmaansa tai pelkäävät päihdearvion seurauksia. Kieltäytyminen päihdearviosta voi aiheuttaa sen, ettei vanhempi päädy tarvitsemiensa palveluiden äärelle (Virokangas 2022, 501). Kieltäytyminen voi tarkoittaa myös sitä, ettei moniammatillinen yhteistyö pääse kunnolla edes käynnistymään.

Asiakkaiden tilanteista ei saada aina luotua totuudenmukaista kuvaa asiakkaiden itsensä kertomana. Tällöin voidaan tarvita sosiaaliviranomaisten kontrollia. Kontrollin keinoin sosiaaliviranomaiset voivat saavuttaa totuuden asiakkaan todellisesta tilanteesta. Totuus asiakkaiden tilanteesta on puolestaan välttämätöntä asiakkaiden tukemiseksi. (Jokinen 2008, 122.) Totuus esimerkiksi vanhempien päihteiden käytöstä voidaan saavuttaa päihdearvion keinoin, mutta silloin kun vanhemmat kieltäytyvät siitä, sosiaalityöntekijät pyrkivät perustelemaan parhaansa mukaan sen, miksi vanhempien olisi hyvä kuitenkin sinne mennä.

Kaikki vanhemmat eivät ole yhteistyökykyisiä. Sosiaalityön ydin kumuloituu yksilöiden hyvinvoinnin ja autonomian edistämiseen (Davis & Sims 2003, 83). Päihdeongelman takia asiakkaalla voi kuitenkin olla heikentynyt kyky tehdä valintoja ja päätöksiä (Poikonen & Kekoni 2019, 116). Tämän lisäksi

päihderiippuvuus aiheuttaa sitä, että yksilöiden voimavarat muutoksen aikaansaamiseksi hupenevat (Partanen & Kuussaari 2019, 566). Asiakkailta voi olla myös hankala asema palvelujärjestelmissä, esimerkiksi asiakas ei välttämättä ole kyvykäs asioimaan siellä tai pitämään omista oikeuksistaan kiinni (Jokinen 2008, 118).

Osa sosiaalityöntekijöistä miettivät pitkään vastausta siihen, millainen verkosto olisi hyvä koota silloin, kun lastensuojeluilmoituksesta nousee esille päihteiden käyttöä.

H4: Mielestäni se on ehdottomasti vaikeampi kysymys silloin, jos puhutaan vanhempien päihteiden käytöstä, koska se on niin herkkä aihe. On riski lähteä muodostamaan ympärille verkostoa, jos vanhempi ei suostu myöntämään päihteiden käyttöönsä.

Erityisesti vanhempien yhteistyökyky tulee näkyväksi siinä, miten paljon vanhempi on halukas kertoa tilanteestaan ammattilaisille. Vanhemmat eivät välttämättä kykene toimimaan yhteistyössä viranomaisten kanssa. Tämä on harmillista, sillä yhteistyötä käytetään usein työvälinaikana muutosten mahdollistamiseksi (Kananoja 2017, 185). Vanhempien yhteistyökyky vaikuttaa siihen, mitä palveluita he ovat valmiita ottamaan vastaan. Kaikki palvelutarpeen arvioinnin aikana ilmi tulleet vanhempien päihteiden käyttö ei johda lastensuojelun asiakkuuteen erinäisistä syistä:

H4: Väitän, että suurin syy on se, ettei löydy suoranaisia perusteita sille...vaikka päihteiden käytöstä tiedettäisiin niin sitä ei saada perustelua tarpeeksi tai se riippuu siitä, miten se yhteistyö sen vanhemman kanssa onnistuu, ja miten vanhempi myöntää sitä omaa päihteiden käyttöä. Oman kokemuksen mukaan, jos haluaa siirtää avohuoltoon niin siihen vaaditaan niin suuret perustelut, ettei niitä ihan pysty täyttämään.

Sosiaalityön prosessien toimivuuteen vaikuttaa yleisesti se, millainen on asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Tämän lisäksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän on arvioitava yhdessä sitä, minkä muutoksen aikaansaamiseksi työskennellään ja mitä keinoja siihen käytetään. (Kananoja 2017, 190.) Yhtenä sosiaalityöntekijöiden ammatillisena arvona voidaan pitää palveluiden käyttäjien osallistumisen mahdollistamista palvelutarpeen arviointiin (Davis & Sims 2003, 86).

Toisaalta, vaikka vanhemmat eivät olisi yhteistyökykyisiä tai yhteistyöhaluisia niin lapsen suojeleminen on aina ensisijaista. Jos rakentava kumppanuus ei ole mahdollista ammattilaisten ja vanhempien välillä, lasta on siitä huolimatta suojeltava, jos suojelun tarve on olemassa.

6 Moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen vaikuttavat tekijät

Toisen tutkimuskysymyksen avulla yritin tavoittaa niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tekeminen teemoittain toi eri aihepiirejä esille. Näiden aihepiirien varaan sain rakennettua tutkimukseni käsitteistöä. Aineistolähtöisyys muodostaakin teoriaa, joka mahdollistaa ilmiöiden käsitteellistämisen (Kiviniemi 2018, 156). Resursseista johtuvat haasteet, lakisäätteiset määräajat, palveluiden päällekkäisyys, organisaatiomuutokset ja yhteistyökumppanit vaikuttavat kaikki osiltaan moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen.

6.1 Resursseista johtuvat haasteet

Valtion pyrkimykset hillitä julkisista palveluista muodostumia kuluja näkyvät peruspalveluiden laadussa (Mönkkönen 2018, 270). Peruspalveluihin kohdistuvat leikkaukset näkyvät myös moniammatillisessa yhteistyössä. Leikkauksista aiheutuneet resurssivajeet uhkaavat eri ammattilaisten välisen yhteistyön toimivuutta.

Sosiaalityöntekijöiden yhtenä velvollisuutena on huolehtia siitä, että asiakkaiden oikeudet palveluihin toteutuvat (Poikonen & Kekoni 2019, 81). Palveluihin pääseminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, kun on kyse moniammatillisista verkostoista. Haastatteluaineistosta nousi toistuvasti esille se, millainen vaikutus resursseilla on palveluiden laatuun, saantiin ja valikoimaan. Palvelutarpeen arviointi on pitkälti sidoksissa resursseihin, vaikka esimerkiksi taloudelliset resurssit eivät saisi määrittellä asiakkaille tarjottavien palveluiden valintaa (Räty 2019, 3). Resurssit ja erityisesti niiden puuttuminen tulevat näkyväksi myös moniammatillisen yhteistyön toteutuksessa.

Lastensuojelua voidaan toteuttaa kunnissa joko yhdennettynä tai eriytettynä työnä. Eriytetystä työstä on kyse silloin, kun sosiaalityöntekijä vastaa vain yhdestä lastensuojelun osa-alueesta eli joko lastensuojelun avohuollosta, sijaishuollosta tai jälkihuollosta. Lastensuojelutyö on voitu organisoida myös yhdennetysti niin, että sosiaalityöntekijät toimivat osana palvelutarpeen arviointia, avohuoltoa, sijaishuoltoa ja jälkihuoltoa sekä joissakin kunnissa myös osana perhesosiaalityötä. (Yliruka ym. 2022, 17.) Tutkimuksen kohteena olevassa palveluorganisaatiossa toimitaan siten, että

palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät muodostavat oman yksikkönsä eli tekevät eriytettyä työtä. Myös lastensuojelu on jakautunut avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Näistä keskeisenä yhteistyökumppanina palvelutarpeen arvioinnin kanssa toimii lastensuojelun avohuolto.

Yleinen toimintaperiaate palvelutarpeen arvioinnissa on se, että mikäli sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin aikana, että lapsi tarvitsee avohuollon tukitoimia, järjestetään yhteinen siirtopalaveri lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tämä tosin edellyttää sitä, että asiakas on yhteistyöhaluinen, sillä lastensuojelun avohuollon palvelut ovat asiakkaille vapaaehtoisia (THL 2016, 31). Yhteisessä siirtopalaverissa käydään läpi lapsen ja perheen tilannetta, tuen tarpeita sekä suunnitellaan asiakkuuden jatkoa lastensuojelun tuen ja avun piirissä. Asiakkuus siirtyy palvelutarpeen arvioinnista lastensuojeluun tämän siirtopalaverin jälkeen. Palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden haastatteluista kuitenkin ilmenee, miten haasteellista voi olla ajoittain siirtää asiakkaita lastensuojelun avohuollon tukitoimien pariin.

H4: Tässä kaupungissa koen avohuollon ja palvelutarpeen arvioinnin yhteistyön tosi hankalaksi. Aika nopeasti tehtiin selväksi, että resurssit ovat niin vähäiset, että pyritään välttämään asiakkaiden siirtämistä sinne avohuoltoon. Ehdottomasti on myös vaikeaa saada avohuollosta tai perhesosiaalityöstä yhteistyökumppaneita tai työparia jonnekin tapaamiseen. Väitän, että vähän ehkä kävellään laput silmillä ja vältellään sitä, ettei vain tulisi minulle tämä asiakkuus. Ikävä kyllä näin olen sen kokenut.

Yllä oleva ote haastatteluaineistosta tuo esille sosiaalityöntekijän kokemuksen siitä, miten vähäiset resurssit vaikuttavat palvelutarpeen arvioinnin ja lastensuojelun avohuollon väliseen yhteistyöhön sitä heikentäen. Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan yhteistyökumppanit saattavat karttaa asiakkuuksien siirtoa. Lisäksi sosiaalityöntekijä viittasi kommentissaan myös siihen, ettei lastensuojelun avohuoltoon voida siirtää asiakkaita kevyin perustein.

”Mielestäni avohuoltoon pääsemisen rima on noussut (--). Silloin kun me arvioidaan, että se tuen tarve on, niin silloin se on, että sitä ei enää siinä siirtopalaverissa lähdetä muokkaamaan semmoiseksi, ettei sitä olisi.” (H1)

Haastateltavana ollut sosiaalityöntekijä viittasi kommentillaan siihen, miten he ovat yhdessä työparin kanssa arvioineet lapsen hyötyvän lastensuojelun asiakkuudesta ja näin ollen järjestäneet yhteisen siirtopalaverin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa. Myöhemmin siirtopalaverin jälkeen sosiaalityöntekijät ovatkin huomanneet, että siirretty asiakkuus on joko suljettu lastensuojelussa tai sitä ei ole koskaan avattukaan.

Haastatteluaineiston mukaan ei ole lainkaan tavatonta, että palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät vastaanottavat lastensuojeluilmoituksia lapsista, joiden kohdalla on jo tehty palvelutarpeen arviointi, ja sen perusteella on todettu lastensuojelun asiakkuuden tarve, mutta jostakin syystä lastensuojelussa tilanne on arvioitu uudelleen sellaiseksi, ettei lapsella ole tarvetta sillä hetkellä avohuollon tukitoimille. Eli lastensuojelussa sosiaalityöntekijät ovat arvioineet lapsen tilanteen toisin kuin mitä palvelutarpeen arvioinnin perusteella on voitu todeta. Yhteisen arviointilinjan puuttuminen moniammatillisissa verkostoissa tuottaakin erilaisia tulkintoja palveluiden ja tukitoimien tarpeesta tai tarpeettomuudesta. Yhtenä moniammatillisen yhteistyön kehittämisen haasteena pidetäänkin sitä, että eri alojen ammattilaiset sijoittuvat eri toimintakulttuureihin ja määrittelevät asiakkaiden tilanteita eri tavalla (Mönkkönen 2018, 272). Tilanteiden arvioiminen erilaisista lähtökohdista käsin voi vaarantaa asiakasturvallisuutta (Mönkkönen & Niiranen 2021, 53).

Yhteistyökäytännöissä on sitouduttava toimimaan sen mukaan, mikä on lapsen edun kannalta parhaaksi (Toros ym. 2021, 998). Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista nousi esiin toive siitä, että yhteistyökumppanit luottaisivat siihen, mitä palvelutarpeen arvioinnissa on arvioitu. Toimiva moniammatillinen yhteistyö vaatiikin luottamusta ja yhteisiä tavoitteita. Luottamus tukee yhteisiin tavoitteisiin sitoutumista (Mönkkönen 2018, 260). Tämän lisäksi, jos moniammatillista yhteistyötä halutaan kehittää paremmaksi, on yhteiset tavoitteet sisällytettävä siihen, sillä ne kuuluvat osaksi kehittämistyötä (Ranta 2020, 21).

Palvelutarpeen arvioinnista huolimatta ei voida pitää itsestäänselvyytenä sitä, että asiakas saa tarvitsemaansa palvelua. Palveluiden saatavuus ja saavutettavuus ovatkin kaksi eri asiaa. Palveluita voi olla tarjolla, mutta asiakas ei välttämättä pääse niiden piiriin (Poikonen & Kekoni 2019, 102). Palveluiden saannilla saattaa olla tiettyjä vaatimuksia, jotka ovat usein organisaatiokohtaisia. Vaatimukset voivat nostaa asiakkaiden kynnystä hakeutua palveluiden pariin ja aiheuttaa palveluista ulosjäämistä (Virokangas 2022, 501–502). Haastatteluaineistosta nousi esiin se, miten asiakkaille luvatus palvelun saanti ei välttämättä onnistukaan lastensuojelun tai perhesosiaalityön puolelta, tai asiakas

joutuu odottamaan palvelua kohtuuttoman pitkään. Sosiaalityöntekijät saattavat joutua jopa taistelemaan asiakkaan tarvitsemien palveluiden puolesta:

”Se on kaikista kurjinta, että kun perheen ja nuoren kanssa on yhdessä mietitty, että tällöinen tuki tarvitaan ja sitten kun tehdään siirto, niin joutuu olemaan topakkana ja pitää puolia, jotta saa siirron tehtyä ja perhe saa sen tuen, joka palvelutarpeen arvioinnissa todetaan.” (H3)

Sosiaalityöntekijä on toiminut tilanteessa moraalisten velvoitteidensa mukaisesti. Sosiaalityöntekijöiden on toimittava silloin, kun lapsesta tai vanhemmasta herää huoli. Epävarmuus tai pelot eivät saa muodostua toiminnan esteiksi. (THL 2016, 27.) Auttamismahdollisuudet ovat resursseista johtuvien syiden takia usein rajallisia, mutta tämä ei estä kuitenkaan sosiaalityöntekijöitä toimimasta eettisesti oikein. Vähäiset resurssit eivät estä esimerkiksi sitä, etteikö asiakasta voisi kohdella hyvin ja ihmisarvoa kunnioittavasti. (Kananaja 2017, 178.)

Nämä palveluihin ja niiden saantiin liittyvät ongelmat eivät ole kuitenkaan yksittäisten työntekijöiden syytä, vaan pitkälti palveluorganisaation resurssivajeen seurausta. Resurssit ovat niukat suhteutettuna asiakasmääriin (Mönkkönen 2018, 291). Erityisesti lastensuojelua ja sen työntekijöitä kuormittavat valtavat asiakasmäärät. Tämä vaikuttaa siihen, että lastensuojelun asiakkuuden avaamisessa voi kestää, sillä lapselle ei välttämättä löydy heti omaa sosiaalityöntekijää. Mitä ruuhkautuneempi työtilanne lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on, sitä vaikeampaa on päästä lastensuojelun asiakkaaksi (Paasivirta 2012, 244). Näin lastensuojelujärjestelmän ei kuuluisi toimia, sillä näin luodaan puitteet sille, että asiakkuudet aukeavat vain niille, joilla ongelmat ovat äityneet jo pahoiksi.

”Lähtökohtaisesti ajattelen, että päihteiden käytön taustalla on aina jokin syy ja mielestäni lapsen huostaanotto ja sijoittaminen lastensuojelulaitokseen ei voi olla ainoa puuttumiskeino, mutta en sitten tiedä kuinka paljon meillä on resursseja pistää semmoiseen pieneen.” (H4)

Yllä olevasta sitaatista näkee sosiaalityöntekijän ajatuksen siitä, miten keinot puuttua päihteiden käyttöön eivät saisi olla vain lastensuojelullisia toimia. Sosiaalityöntekijä tarkoittaa yllä olevassa otteessa maininnalla ”semmoiseen pieneen” sitä, että mikäli ei ole jo kyse vakavasta päihteiden käytöstä, resursseja ei välttämättä löydy varhaiseen puuttumiseen. Tästä syystä kiireellisistä

sijoituksista ja huostaanotoista on tullut yleisempiä, koska asiakkaiden ongelmiin ei ole voitu puuttua tarpeeksi ajoissa (Alhanen 2014, 40).

Haastatteluaineiston perusteella palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät tiedostavat lastensuojelun avohuollon tilanteen ja toivovatkin palveluorganisaatioon muutoksia peruspalveluista lähtien. Näin lastensuojelun ei tarvitsisi paikata muiden järjestelmien epäonnistumisia eikä se siten ruuhkautuisi asiakasmääristä niin, että palveluita tarvitsevat saattavat jäädä ilman niitä tai avun saanti viivästyy. Lastensuojelussa tehdään jo nyt priorisointia sen suhteen, kenellä on suurin tarve lastensuojelun tuelle.

”Minä vaan toivoisin, että nämä peruspalvelut olisivat kaikki niin hyvällä tolalla, ettei tarvis sitä lastensuojelun asiakkuutta edes mieltää” (H3)

Lastensuojelun tarpeen väheneminen edellyttää resursointia varhaisen tuen peruspalveluihin (Hasturup ym. 2020, 3). Toimivat peruspalvelut tarjoavat lapsiperheille varhaista tukea ongelmatilanteisiin ja niistä selviytymiseen, ja sitä kautta vähentäisivät lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta (Pirskanen & Pietilä 2008, 156). Lastensuojelulla on kuitenkin sekä velvollisuus, että oikeus toimia sellaisissa tilanteissa, joissa ensisijaisilla järjestelmillä ei pystytä turvaamaan lapsen edun ja oikeuksien toteutumista (Heino 2013, 53). Mikäli palvelutarpeen arvioinnin tehneet sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen tarvitsevan avohuollon tukitoimia, on niiden saamisen oltava myös mahdollista. Palveluiden piiriin pääsemiselle ei tulisi koskaan luoda tarpeettomia esteitä (Poikonen & Kekoni 2019, 106). Muuten koko lastensuojelujärjestelmä ei palvele tarkoitustaan.

Henkilöresurssit voivat olla hyvin niukat. Työntekijöiden vähyys suhteutettuna työn määrään on haaste myös yksittäisille työntekijöille. Resurssipulat uhkaavat työntekijöiden hyvinvointia, esimerkiksi työntekijöiden vähyys vaikuttaa työntekijöiden työssäjaksamiseen heikentävästi, ja vaarana on työuupumus (Ranta 2020, 143). Suuret asiakasmäärät saattavat kuormittaa sosiaalityöntekijöitä niin, että se näkyy huolimattomuutena työtehtävissä ja työmotivaation laskuna (Alhanen 2014, 44).

Yhteisten palaverien järjestämiselle ei välttämättä ole aikaa. Yhteiset, moniammatilliset palaverit olisi tärkeä kuitenkin saada pidettyä, sillä niiden kautta välitetään eri ammattilaisten välistä tietoa asiakkaan tilanteesta ja luodaan kokonaisvaltaisempaa kuvaa asiakkaan avun- ja tuen tarpeista. Yhteisissä palavereissa voidaan käydä läpi esimerkiksi asiakkaan aikaisempaa palveluhistoriaa, mikä

puolestaan auttaa hahmottamaan sitä, millä keinoin olisi hyvä lähteä vastaamaan asiakkaan tarpeisiin. Näin voidaan todeta myös sitä, mikä toimii mahdollisesti asiakkaan kohdalla ja mikä puolestaan ei. (Mönkkönen 2018, 277.) Vähäisiä resursseja saatetaan hukata, jos moniammatillisia palavereita ei saada järjestettyä.

Etäpalaverit ovat toimineet yhtenä vastauksena vähäisiin resursseihin. Moniammatillisen yhteistyön toteuttaminen on yhä enenemissä määrin etäyhteyksien kautta tehtävää yhteistyötä. Haastatteluaineistosta ilmenee kuinka palaverien pitäminen etäyhteyttä hyödyntäen säästää myös työaikaa, jota sosiaalityöntekijöillä on vain rajallisesti käytettävissä. Toimiminen moniammatillisissa verkostoissa vaatiikin ajankäytön hallintaa.

Palvelutarpeen arvioinnissa on varmistettava, että lapsilla ja vanhemmilla on mahdollisuus osallistua sen tekemiseen (Poikonen & Kekoni 2019, 2019; Hastrup ym. 2020, 8; Nieminen ym. 2020, 239). Osallisuus on sitä, että asiakas on mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa häntä koskevia asioita (Harisalo 2021, 24). Asiakkaan oman osallisuuden vahvistaminen onnistuu myös vähäisillä resursseilla (Kananoja 2017, 178). Lisäksi asiakkaille tarjottavien palvelujen tulisi toimia saumattomasti yhteen ja olla asiakaslähtöisiä (Arponen & Häkkinen 2021, 16). Resursseista johtuvat haasteet kuitenkin vaikeuttavat palvelutarpeen arvioinnin tekemistä asiakaslähtöisesti. Resurssivajeet tulevat näkyviksi etenkin vanhempien ja lasten tapaamisissa:

”Resurssit vaikuttavat siihen, ettei lapsia ja vanhempia voida kovin usein tavata, mikä taas ei ole hyvä juttu.” (H1)

Resurssivajeet aiheuttavat kiirettä ja asettavat vaatimuksia työn organisoinnille. Työtä on kuitenkin mahdotonta organisoida ilman tarvittavia resursseja. Näin ollen sosiaalityöntekijät eivät voi tehdä suunnitelmallista työtä, jolloin työskentelyn painopiste pysyy vain äkillisten ongelmien hoitamisessa (Ranta 2020, 51–53.) Sosiaalityöntekijöitä hyödyttäisi kuitenkin työtavat, jotka mahdollistavat suunnitelmallisen työskentelyn (Hastrup ym. 2020, 9).

Asiakkailta ei tulisi evätä heidän tarvitsemaansa palvelua, mutta valitettavasti moniammatillisissa verkostoissa tämä on mahdollista. Lapsen etu ei toteudu, jos tarvittavat palvelut jäävät saamatta. Erityisesti päihdeongelmat ovat ilmiönä sellaisia, jotka usein edellyttävät lastensuojelun asiakkuutta lasten turvallisen ja päihdeettömän kasvuympäristön tukemiseksi. Yhteiskunnan tärkeimmät keinot

reagoida päihteitä käyttävien vanhempien lasten ongelmiin ovat useimmiten juuri lastensuojelullisia toimia (Holmila ym. 2013, 45).

6.2 Lakisääteiset määräajat

Palveluiden järjestäminen, asiakkaiden ohjaaminen ja neuvominen sekä taloudellinen tuki ovat kaikki sosiaalityöntekijöiden käytettävissä olevia keinoja tukea lapsiperheitä. Kaikille näille tukimuodoille on yhteistä se, että niiden antaminen perustuu suunnitelmallisuuteen. Suunnitelmallisuus tulee näkyväksi siinä, että tuen tarve ja tavoitteet on oltava selvillä ennen tuen antamista. Asiakkaille annettavan tuen keinoin pyritään asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen. (Jokinen 2008, 114—115.) Suunnitelmallinen työskentely vaatii aikaa, jota ei välttämättä ole palvelutarpeen arvioinnissa paljoo käytettävissä.

Palvelutarpeen arviointi on sidottuna aikarajoihin. Sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaan aiheetonta viivytystä ei saa ilmetä palvelutarpeen arvioinnin aloittamisessa tai sen saattamisessa loppuun. Palvelutarpeen arvioinnin lakisääteiseksi määräajaksi on asetettu kolme kuukautta, jonka aikana sosiaalityöntekijöiden täytyy selvittää lapsiperheiden palveluiden ja lastensuojelun tarve (Paasivirta 2012, 243). Palvelutarpeen arviointi täytyy aloittaa seitsemän arkipäivän kuluessa yhteydenotosta, mikäli siihen päätetään ryhtyä.

Kunnat pitävät kirjaa siitä, tehdäänkö palvelutarpeen arvioinnissa selvitykset alle kolmessa kuukaudessa vai ylittykö määräaika. Sen sijaan selvitysten sisällön laatuun tai kehittämiseen ei olla kiinnitetty niin paljon huomiota. (Paasivirta 2012, 243.) Kolmen kuukauden aika tehdä selvitystä on varsin vähän, kun miettii että sosiaaliset prosessit vaativat usein oman aikansa, sillä asiakkaat saattavat esimerkiksi tarvita pitkäaikaista tukea (Kanaoja 2017, 192). Näin ollen palvelutarpeen arvioinnin määräaika on varsin lyhyt aika vaikuttaa asiakkaiden tilanteeseen tai ylipäätään arvioida asiakkaiden kaikkia tuentarpeita.

”Tässä on se kolme kuukautta aikaa ja toki se on paljon vähemmänkin, kun miettii, että kun tulee ilmoitus ja se ensimmäinen tapaaminen menee ehkä kuukauden tai puolentoista kuukauden päähän riippuen siitä mikä se huoli on (– –) toki hoidetaan sitten nopeamminkin, mutta siinä jää lopunperin aika vähän aikaa tehdä sitä selvitystyötä, ja tokihan se menee tarvittaessa yli sen 90 päivää.” (H3)

”Monesti olisi tärkeää tehdä sellainen interventio, että tapaa asiakkaita muutama kerran ja seuraa vähän pidempään. Toisaalta meillä on palvelutarpeen arvioinnissa aikarajat, että pitää laittaa selvitykseen 7 päivän aikana ja se on vain kolme kuukautta meillä se aika, että voidaan ylipäättään arvioida... että ei siinä oikein kerkeäkään.” (H1)

Palvelutarpeen arvioinnissa tapaukset saattavat olla laajoja ja vaatia siten perusteellista arviointia (Toros ym. 1002). Yllä olevista sitaateista tulee kuitenkin esille se, miten vähän kolmessa kuukaudessa ehditään tehdä varsinaista selvitystyötä palvelutarpeen arvioinnissa.

Haastatteluaineiston perusteella oli kahdenlaisia mielipiteitä siihen, onko kolmen kuukauden määräaika riittävä selvitystyön tekemiseen. Osa sosiaalityöntekijöistä toivoo enemmän aikaa palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja osa taas kokee, että he ovat enemmänkin tienviittana palveluiden äärelle eikä niinkään rinnalla kulkijoita. Jälkimmäinen mielipide viittaa siihen, ettei palvelutarpeen arvioinnin tarkoituksena olekaan jäädä tukemaan asiakasta kauaksi aikaa, vaan tarkoituksena on arvioida asiakkaiden palveluiden tarvetta ja sen jälkeen ohjata heidät näiden palveluiden äärelle. Läheskään kaikissa tapauksissa palvelutarpeen arviointiin ei mene edes kolmea kuukautta.

Aikaraja voi vaikuttaa palvelutarpeen arvioinnin laatuun ja moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen. Haastatteluaineistosta ilmeni, että sosiaalityöntekijöillä saattaa olla haasteita noudattaa lakisääteisiä määräaikoja yhteistyökumppaneista ja asiakkaista johtuvien viivästysten takia. Sosiaalityöntekijöillä on ollut haasteita sopia muun muassa verkostotapaamisia ennen määräaikojen umpeutumista, esimerkiksi päihdeisiin liittyvissä lastensuojeluilmoituksissa jatkotyöskentely voi vaatia A-klinikalta päihdearviota, ja pelkästään päihdearvioin tekemisessä tai asiakirjojen saamisessa voi mennä yli kolme kuukautta:

”Jos palvelutarpeen arvioinnin aikana isä tai äiti ohjataan päihdearvioon niin voi olla, ettei sen 90 päivän aikana tule se tulos sieltä (–) mutta sitten ollaan odoteltu ja annettu arviointiajan paukkua, että saadaan vähän faktaa siihen.” (H3)

Palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijät ylittävät lakisääteisiä määräaikoja kuitenkin vain, jos se on täysin välttämätöntä asiakkaan palvelutarpeen arvioimiseksi, niin kuin yllä olevasta sitaatista

on luettavissa, yhteistyökumppaneilta saatava tieto voi olla niin merkityksellistä, että sitä on vain jätävä odottamaan lakisääteisistä määräajoista huolimatta.

Lakisääteisillä määräajoilla on vaikutusta myös lasten ja vanhempien tapaamisiin. Palvelutarpeen arvioinnin aikana lapsia ja vanhempia ei ehditä tavata niin usein, kuin osa haastatteluun osallistuneista sosiaalityöntekijöistä toivoisi. Tapaamisten peruuntumiset asiakkaiden puolelta olivat sairastapauksien takia yleisiä varsinkin korona-aikana.

Pienelläkin interventiolla voidaan yrittää ehkäistä päihteiden käytön muuttumista ongelmakäytöksi. Puuttuminen edellyttää kuitenkin varhaisen riskikäytön tunnistamista (Partanen & Kuussaari 2019, 564). Kolmen kuukauden määräaika ohjaa palvelutarpeen arvioinnin työskentelyä. Kolmen kuukauden ajan tehtävä selvitys on ajallisesti niin vähän, ettei siinä ehdi kovin tarkasti selvittää kaikkea lapseen ja perheeseen liittyvää, joten täytyy tehdä rajoituksia sen suhteen, mihin kohdistaa huomiota. Valitettavasti päihteiden käytön kartoittamiseen ei välttämättä satsata resursseja riittävässä määrin:

”Mieleeni on jäänyt tapaus, jota venyitin tasan siihen kolmeen kuukauteen sen takia, että se oli niin hankala. Tapasin vanhempia ja lapsia useita kertoja ja oli selkeästi tiedossa se, että vanhempi käyttää päihteitä ja se aiheuttaa ongelmia perheessä, mutta kukaan ei sitä sanoittanut ja oli tosi vaikea perustella tai laittaa kirjauksiin sitä, että vanhemmalla on sitä päihteiden käyttöä ja palvelutarve voisi olla aiheellinen. Eli vois tarvita ehdottomasti paljon enemmän aikaa.” (H4)

Toisaalta kaikki sosiaalityöntekijät eivät koe päihteiden käytön kartoittamisen olevan palvelutarpeen arvioinnin keskeinen tarkoitus, vaan tosiasiallista päihteiden käyttöä arvioivat sitten tarkemmin siihen erikoistuneet yksiköt:

”Se päihteiden käytön kartoitus ei oikeastaan ole sellainen tarkoitus...että me sitä hirveästi kartoitettaisiin, vaan me sitten ohjataan nuorisoasemalle. Se on meidän hyvä yhteistyökumppani siinä ja vanhempien kohdalla A-Klinikka” (H1)

Yhteistyökumppaneiden tarpeellisuus tulee hyvin esille yllä olevasta sitaatista. Palvelutarpeen arvioinnissa kartoitetaan perheiden tilannetta kokonaisvaltaisesti, mutta ei aina niin yksityiskohtaisesti, koska sille ei riitä aikaa. Yhteistyökumppaneiden kanssa jaettava työtaakka jättää enemmän

aikaa myös palvelutarpeen arvioinnin tekemiselle. Haastatteluaineistosta selviää kuitenkin myös se, että päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen sosiaalityöntekijät ottavat päihteiden käytön kuitenkin aina puheeksi eli siten alkavat sitä jonkin verran kartoittamaan. Lastensuojeluilmoituksen aihe määrittelee aina niitä asioita, joihin sosiaalityöntekijät kiinnittävät palvelutarpeen arviointia tehdessään huomiota.

6.3 Palveluiden päällekkäisyys

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista selviää, miten palvelutarpeen arvioinnissa on tärkeä pyrkiä välttämään palveluiden päällekkäisyyksiä. Eri palveluissa tehdään usein omia arviointeja, mikä johtaa herkästi päällekkäisiin erillisiin arvioihin eikä perheen tilanteesta saada siten rakennettua kokonaisvaltaista kuvaa (Hastrup ym. 2020, 21). Moniammatillisessa yhteistyössä tulisikin tähdätä resurssien hyödyntämisen edistämiseen (Gardner 2003, 149). Resurssien parhaimman hyödyn saamiseksi on vältettävä päällekkäisyyksiä lapsen tukemisessa (Toros ym. 2021, 1001).

”Joissakin tilanteissa, jos lapsella on kontakti jo koulukuraattoriin tai psykologille tai johonkin niin me koetaan, ettei hänen tarvitse enää meille tulla kertomaan niitä asioita uudelleen (– –) ja vanhemmat ovat usein samaa mieltä, ettei rasieta sitä lasta liikaa. Sellaisissa tilanteissa me ei tavatakaan lasta vaan varmistetaan, että lapsella on riittävät keskustelukanavat muihin tahoihin.” (H2)

”Me ei tavata lasta silloin, jos hänellä on jo kontakti perheneuvolaan tai lastenpsykiatrian poliklinikalle sen takia, ettei tule liian paljon eri tahoja (– –) että ollaan sitten yhteistyössä ja tiimissä mukana kuulostellen.” (H1)

Moniammatillinen yhteistyö voi olla luonteeltaan jatkuvaa tai vain tarvittaessa käynnistyvää (Isoherranen 2002, 145). Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista selviää, ettei moniammatillista yhteistyötä ole tarpeen tehdä esimerkiksi silloin, jos lapsella on jo olemassa hoitokontakti tai tarvittavat palvelut ja tukitoimet. Näin voidaan välttää sitä, ettei lapsen tarvitse kertoa montaa kertaa samoja asioita eri ihmisille. Tämä ei olisi lapsen edun mukaista.

Palvelutarpeen arvioinnin aloittamatta jättämistä perustellaan usein muiden kontaktien olemassaololla. Jos lapsella on asiakkuus jo jossain muualla, ja sieltä saatavan tuen nähdään olevan riittävää,

ei ole tarpeen edes aloittaa palvelutarpeen arviointia. Ei ole tavatonta, että lapsiperheillä on asiakkuuksia muualla, esimerkiksi lastensuojelun asiakkuudessa olevat lapsiperheet ovat usein muidenkin palveluiden piirissä (Hastrup ym. 2020, 9).

Moniammatillisessa yhteistyötä tekevien ammattilaisten koulutukset ovat erilaisia, minkä takia kunkin ammattilaisten osaaminen ja tietäminen voivat jäädä pimentoon (Isoherranen 2012, 47). Sosiaalityöntekijät osaavat hyödyntää muiden ammattilaisten osaamista silloin, jos heillä on selkeä ymmärrys muiden ammattilaisten työtehtävistä (Mönkkönen 2018, 248). Moniammatillisissa verkostoissa yhteistyökumppaneiden tehtävien ja roolien onkin oltava selkeitä kaikille, jotta resurssit tulevat parhaiten hyödynnetyiksi (Toros ym. 2021, 1001).

”Olen pyytänyt työpariksi avohuollon sosiaalityöntekijää, jotta tietäisin mitä palveluita avohuollon puolelta on mahdollista tarjota.” (H4)

Yllä olevasta sitaatista selviää, että sosiaalityöntekijä on halunnut ottaa työpariksi avohuollon sosiaalityöntekijän, koska tällä on paras asiantuntemus lastensuojelun avohuollon palveluista. Työparin valitseminen oman tiimin ulkopuolelta voikin olla arvioinnille eduksi. Moniammatillinen palvelutarvearvioinnin toimivuuden kannalta on keskeistä, että ammattilaisilla on tietämystä ja ymmärrystä myös muiden organisaatioiden palveluista (Vierula ym. 2019, 295).

Moniammatilliseen yhteistyöhön kohdistuvat haasteet on tunnistettava ja ymmärrettävä paremmin, sillä jos yhteistyöstä ei ole selkeää ymmärrystä, se voi olla jopa haitallista (Gardner 2003, 142). Moniammatillisessa yhteistyössä on vältettävä sitä, ettei ammattilaiset toimi vieraalla toiminta-alueella, eli toiminta-alueella, jota ammattilaiset eivät hallitse. Näin käy, mikäli moniammatillisessa yhteistyössä rooleja ei jaeta selkeästi (Isoherranen 2012, 111).

Yli sektorirajojen ja kuntayhtymärajojen tehtävässä moniammatillinen yhteistyössä on erityisen haastavaa toteuttaa asiakaslähtöisyyttä. Liiallinen byrokratia, rajallinen työaika, työntekijöiden vaihtuvuus sekä laajat yhteistyöverkostot tekevät asiakaslähtöisyyden toteuttamisesta haastavaa. Laajat verkostot tekevät vastuunjaosta rakoilevan. Näin ollen asiakkaasta ei välttämättä kukaan ota vastuuta. Selkeät yhteistyörakenteet vahvistaisivatkin asiakaslähtöisyyttä. (Hastrup ym. 2020, 22—23.) Moniammatillinen yhteistyö turvaa sitä, ettei asiakas jää yksin eri tahojen byrokratian ja toimintamallien jalkoihin (Mönkkönen 2018, 272). Eli silloin kun arvioidaan, ettei moniammatilliselle

yhteistyölle ole tarvetta, täytyy olla varovainen sen suhteen, ettei asiakas jää ilman tarvitsemiaan palveluita.

Toimivan moniammatillisen yhteistyön nähdään edistävän asiakkaiden selviytymistä heitä kohdanneista vastoinkäymisistä. Moniammatillisessa yhteistyössä asiakaslähtöisyydellä on merkitystä. Asiakkaita ei saa pompottaa palveluista toiseen, vaan on tärkeää ottaa asiakas mukaan osaksi moniammatillista verkostoa (Mönkkönen 2018, 270). Asiakkaan siirtyminen palvelusta toiseen tulisi tapahtua saattaen (THL 2016, 30; Arponen & Häkkinen 2021, 16).

Moniammatillisesti toimittaessa on tärkeä pohtia yhdessä eri ammattilaisten kesken sitä, minkä palveluiden piirissä asiakas mahdollisesti on. Asiakkaalla jo olemassa olevat palvelut vaikuttavat asiakkaalle tarjottaviin palveluihin. Jos moniammatillinen yhteistyö ei ole toimivaa, saattaa käydä niin, ettei eri alojen ammattilaisilla ole käsitystä siitä, minkä palveluiden piirissä asiakas jo on.

Palveluiden päällekkäisyyksiä voidaan välttää myös luomalla integroituja palvelukokonaisuuksia (Partanen & Kuussaari 2019, 581). Palveluintegraatiolla voidaan päästä siihen, että asiakas saa tarvitsemansa palvelut samasta paikasta (Günther & Ranta 2019, 386).

6.4 Organisaatiomuutokset

Palveluiden kysyntä on lähtöisin asiakkaista, mutta palveluiden tarjonta riippuu organisaatiosta (Poi-konen & Kekoni 2019, 123). Organisaatioilla on usein merkittävä rooli myös eri ammattilaisten välisessä yhteistyössä (Widmarka ym. 2016, 54–55). Organisaatio voidaan määritellä järjestelmäksi, joka on muodostunut tiettyjen tavoitteiden saavuttamista varten. Organisaatiot poikkeavat toisistaan niiden tehtävien mukaan. (Harisalo 2021, 20–23). Sosiaalityöntekijät ovat merkittävässä asemassa organisaation käytännön toiminnan toteutuksessa. Sosiaalityöntekijät ovat niitä toimijoita organisaatioissa, jotka toteuttavat organisaation asettamia tavoitteita ja odotuksia. (Ranta 2020, 27.) Sosiaalityöntekijät tarvitsevat esimiehen ja organisaation tukea toimiessaan moniammatillisissa verkostoissa (esim. Moilanen ym. 2021, 11). Ensinäkin johdon on annettava työntekijöille mahdollisuus organisaatorajoja ylittävälle yhteistyölle (mt., 2016, 54). Lisäksi organisaatioiden tulee olla joustavia, sillä toimintaympäristöt ovat muuttuvia (Isoherranen 2012, 74).

Palveluorganisaatiot ovat usein erilaisten uudistusten tarpeessa. Palveluorganisaation kehittämällä pyritään myönteisiin muutoksiin (Ranta 2020, 21). Etenkin lasten suojelemiseksi täytyy kehittää jatkuvasti parempia toimintatapoja (Lohi & Niiranen 2005, 12). Erilaiset organisaatiomuutokset vaikuttavat palvelujärjestelmään ja tuovat omat haasteensa moniammatilliselle yhteistyölle. Palvelujärjestelmän muuttuminen vaikuttaa siihen, missä lapsille ja perheille voidaan tarjota heidän tarpeisiinsa vastaavia palveluita (Vierula ym. 2019, 292).

Lastensuojelun sosiaalityön henkilöstömitoitusta koskeva säätely astui voimaan vuoden 2022 alusta. Säätelyn tavoitteena oli vahvistaa lastensuojelun toimivuutta sekä uudistaa lastensuojelujärjestelmää niin, ettei perheiden tuen saanti ole riippuvaista lastensuojelun asiakkuudesta (Yliruka ym. 2022, 16.) Lasten suojelemista varten pyritään siihen, että lapsiperheitä voitaisiin tukea entistä useammin ehkäisevien palveluiden kautta (Hastrup ym. 2020, 19). Palvelujärjestelmän hajanaisuus tekee palveluiden välisistä siirtymistä sekä palveluihin kiinnittymisestä asiakkaille kuitenkin haasteellisen (Günther & Ranta 2019, 380).

Haastatteluaineiston perusteella organisaatiolla on merkitystä moniammatillisen yhteistyön toimivuudelle. Sosiaalityöntekijät kokevat osan organisaatiossa tapahtuneista muutoksista myönteisinä muutoksina, mutta osa muutoksista tuo mukanaan kuitenkin uusia haasteita. Sosiaalityöntekijöillä oli kokemuksia siitä, miten organisaatiomuutokset vaikeuttavat tiedon kulkua. Tiedonsiirto on osa moniammatillisen yhteistyön perustaa, vaikkakin se sujuu harvoin ongelmitta (Laitila ym. 2020, 4).

” (– –) ihmiset vaihtuu niin kyllä se kieltämättä on sekin oma haasteensa, että missä sitten niitä asioita hoidetaan.” (H3)

Sosiaalityöntekijä kokee haasteelliseksi työntekijöiden vaihtuvuuden. Haastatteluaineiston perusteella sosiaalityöntekijät saattavat organisaatiossa tapahtuvien muutosten takia joutua tekemään selvitystyötä myös sen suhteen, mitkä ovat yhteistyökumppaneiden ajankohtaiset yhteistiedot ja mikä on kunkin yhteistyökumppanin toiminta-alue.

Terveysalan ja sosiaalialan organisaatioiden väliset rajat ovat yhä olemassa (Isoherranen 2012, 30). Päihdeongelmat luokitellaan usein sosiaalisiksi ongelmiksi. On kuitenkin selvää, että huumeiden käytön lisääntyessä myös tarve lääkehoidoille lisääntyy, jolloin terveydenhuollon palveluiden on otettava näkyvämpää roolia päihdehuollossa. (Haavisto 2017, 291–292.) Erityisesti päihdepalvelut

että lastensuojelutarpeen selvitystä varten kehitettäisiin erilaisia toimintatapoja. (Paasivirta 2012, 24.)

Perheen tarpeet on huomioitava moniammatillisessa yhteistyössä tai vaarana on se, että asiakkaiden tilanteen paranemisen sijaan yhteistyössä painotetaan organisaatioiden välisien prosessien toimimista (Gardner 2003, 143).

6.5 Moniammatilliset yhteistyökumppanit

Moniammatillisuus on olennainen osa hyvää sosiaalityön käytäntöä (Davis & Sims 2003, 96). Moniammatillista yhteistyötä tarvitaan etenkin tilanteissa, joissa asiakkailla ilmenee erilaisia ongelmia, joihin vaaditaan eri alojen ammatillista osaamista (Mönkkönen 2018, 270). Yhteistyön kautta eri ammattiryhmät jakavat toisilleen tietoaan ja osaamistaan (Mönkkönen & Niiranen 2021, 55). Palvelutarpeen arviointia ei ole hyvä jättää vain yksittäisten henkilöiden varaan, mikäli asiakkaan elämää koskettavat monet ongelmat, sillä asiakkaille tarjottava apu voi jäädä riittämättömäksi (Laitila ym. 2020, 4).

Moniammatillisessa yhteistyössä kohtaavat eri alan asiantuntijat, joiden koulutukselliset ja ammatilliset taustat poikkeavat toisistaan (Hietamäki ym. 2017, 247). Yksittäisten ammattilaisten erikoistumisesta on ollut paljon hyötyä (Isoherranen 2008, 31). Erikoistuminen on tuonut palvelujärjestelmäämme osaavia, oman alansa asiantuntijoita. Yhtenä haasteena on kuitenkin se, miten tätä asiantuntemusta voidaan hyödyntää myös omien ammattilohkojen ulkopuolella. Ihmisten kohtaamat haasteet ovat yhä monimutkaisempia ja vaativat yhtenäisiä toimintasuunnitelmia eikä pelkästään yksittäisten ammattilaisten asiantuntemusta. On tärkeää välttää sitä, etteivät lapsiperheet ajautuisi monien erillisten toimintasuunnitelmien rakentamien toimenpiteiden kohteiksi, sillä siten riski palveluiden päällekkäisyyksiin tai lapsiperheiden väliinputtamiseen on korkeampi. Palveluiden integroinnilla ja laadukkaalla moniammatillisella yhteistyöllä voidaan parhaimmillaan välttää myös sitä, etteivät vastuurakenteet tai kokonaisuuksien hallinta pääse pirstaloitumaan. (THL 2016, 11.)

On selvää, että sosiaalityön haasteet ja tarpeet edellyttävät monitoimijuutta (Lohi & Niiranen 2005, 39). Työskentely vaikeiden tilanteiden parissa on myös kuormittavinta silloin, kun sitä tehdään yksin. Samalla yksin työskenteleminen rajaa arviointia vain yhden tulkinnan varaan. (Hastrup ym. 2020, 9.)

Palvelutarpeen arviointia tehdäänkin useimmiten pareittain, ja joissakin tilanteissa työpari otetaan organisaation ulkopuolelta. Haastatteluaineiston perusteella palvelutarpeen arvioinnissa työparityöskentely on jopa yleisempää kuin toimiminen moniammatillisissa verkostoissa työparina:

”Yllättävän vähän tehtiin sitä, että se työpari olisi jostakin muualta kuin siitä omasta tiimistä.” (H4)

Haastateltavana olleen sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan työparityöskentely oman tiimin sisällä on vahvaa. Haastatteluaineistosta selviää, että palvelutarpeen arvioinnissa jaetaan lastensuojeluilmoitukset tiimin kesken. Jokaiselle asiakkaalle valitaan ”ykköstyöntekijä” ja ”kakköstyöntekijä”. Tällöinen tiimityö ei ole kuitenkaan moniammatillista, sillä siinä työskennellään rinnakkain samassa tiimissä eikä siten tehdä esimerkiksi roolirajojen ylityksiä (Isoherranen 2012, 32). Haastatteluaineistossa oli nähtävillä kuitenkin myös sitä, miten työpariksi valikoitui myös muu kuin oma tiimiläinen:

” (– –) Vaikka meillä nimetään useimmiten työpari, niin monesti käytännössä se on sitä, että työskennellään siinä verkostossa eikä siinä sen toisen tarvitse olla niinkään mukana kuitenkaan (– –) että kyllä mielellään otan työparin siitä verkostosta.” (H3)

Sosiaalityöntekijän mukaan varsinainen työparityöskentely voi olla välillä sitä, että työpari on mukana työskentelyssä lähinnä vain nimellisesti. Työparityöskentelyn sijaan sosiaalityöntekijät saattavat hyödyntää enemmän muita ammattilaisia. Sosiaalityöntekijöillä on keskeinen rooli lasten tukemisessa, mutta sosiaalityöntekijät ovat usein riippuvaisia yhteistyökumppaneista, jotka työskentelevät lasten kanssa päivittäin. Näiden toimijoiden näkemykset ovat palvelutarpeen arvioinnin ja lapsen tuen saannin kannalta arvokkaita. (Toros ym. 2021, 1003.)

Lastensuojeluilmoituksen sisällöstä voi ilmetä se, ketkä ovat niitä yhteistyötahoja, joita tarvitaan palvelutarpeen arvioinnin tekemisen tueksi. Haastateltavana olleet sosiaalityöntekijät toivat esille yhteistyökumppaneita, joiden kanssa he toteuttavat moniammatillista yhteistyötä. Päihdepalvelut ovat keskeinen toimija erityisesti silloin, kun kyseessä on päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset. Päihdepalveluiden palvelukokonaisuuteen kuuluu perus- ja erityistason palveluita (Poikonen & Kekoni 2019, 81). A-Klinikka tuottaa erityistason päihdepalveluita (Poikonen & Kekoni 2019, 87).

Palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät ovat aikuisten päihdeasioissa yhteydessä A-Klinikkaan, mutta varsinainen moniammatillinen yhteistyö jää usein vain asiakkaan ohjaamiseen A-klinikan päihdearvioon tai asiakirjojen tilaamiseen A-klinikalta:

”A-Klinikan kanssa aika vähän tehdään yhteistyötä. Mulla ei muistaakseni ole ollut tässä kuluneen vuoden aikana yhtäkään yhteistä tapaamista sinne, mutta kyllä me ohjataan sit aikuisia sinne päihdearvioon ja sieltä tulee meille se yhteenveto tai se raportti.” (H3).

Yllä olevista sitaatista selviää, ettei moniammatillinen yhteistyö A-klinikan kanssa sisällä yleensä yhteisiä verkostotapaamisia. A-klinikka on palvelutarpeen arvioinnin moniammatillinen yhteistyökumppani, jota hyödynnetään silloin, kun vanhemmat käyttävät päihteitä. Nuorten kohdalla päihdeasioista vastaa yleensä kaupungissa toimiva, alle 25-vuotiaille suunnattu nuorisoasema ”x”. Tästä nuorisoasemasta sosiaalityöntekijät käyttivät myös sanaa päihdeasema.

H1: Jos tulee lastensuojeluilmoituksia useammin liittyen päihteisiin, niin ohjataan nuorisoasemalle. Laitan joskus kutsukirjeessä jo, että ohjataan varaamaan aikaa hyvissä ajoin ennen tapaamista nuorisoasemalle, missä voidaan lähteä käsittelemään sitä asiaa.

H3: Nuorisoasema on semmoinen, mihin ohjaan paljon nuoria ja suurimmassa osassa siinä ensimmäisessä tapaamisessa olen mukana, mutta en kaikissa. Nuorisoasema on hyvä yhteistyökumppani ja olen kokenut, että se on nuorille juuri oikea paikka puhua niistä päihteistä.

Suurimmalla osalla sosiaalityöntekijöistä oli myönteinen kokemus palvelutarpeen arvioinnin ja nuorisoaseman sekä A-klinikan välisestä yhteistyöstä, mutta haastatteluaineisto sisältää myös negatiivisia kokemuksia yhteistyön sujuvuudesta. Kuitenkin yleisesti ottaen, päihdepalveluiden kanssa yhteistyö sujuu mallikkaammin, kuin esimerkiksi lastensuojelun avohuollon kanssa, vaikka avohuolto on myös yhtenä vaihtoehtona asiakkaiden palveluntarjoajaksi.

”Jos päihteet on mukana niin ei siinä sitten yleensä edes mietitä pesoa, vaan kyllä se sitten on enemmän sinne lastensuojelun puolelle (--) Päihdepalveluiden puolelle ei ole tarvinnut olla topakkana, että saa siirron tehtyä vaan siellä he ottavat kyllä

heti todesta, mutta täältä siirto avohuoltoon tai pesoon niin se on sitten semmoista, että joutuu joskus tosi tiukkana olemaan.” (H3)

Haastatteluaineistosta ilmenee, että päihteiden käyttö on enemmänkin lastensuojelullinen huoli, joka vaatii monesti lastensuojelun avohuollon tukitoimia, kuin perhesosiaalityössä tarjolla olevia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita. Sosiaalityöntekijän mainitsemalla ”pesolla” tarkoitetaan siis perhesosiaalityötä.

Palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden käsiteltäväksi tulee valtavasti lastensuojeluilmoituksia, joista osa koetaan sisällöllisesti vakavampina kuin toiset. Sosiaalityöntekijät saattavat kokea, ettei päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset ole lainkaan niin pahoja, kuin mitä muita aiheita käsiteltävät lastensuojeluilmoitukset saattavat olla. Haastatteluaineiston perusteella nuorten päihdekokeiluita ei useinkaan lasketa sinne vakavampaan päähän.

H3: Päihdekokeilusta kiinni jääneen nuoren kotiin lähtee päihdekirje, ettei me välttämättä edes tavata tai soitetakaan. Se tuntuu semmoiselta ”onpas hyvä ettei mitään vakavampaa” (-- ja se tuntuu sellaiselta, että tarvitsiko tästä ilmoitusta nyt tehdä, mikä on vähän kurjakin kun tulee ajatelleeksi sillä tavalla...mutta näin se vain on, että ne tuntuu niin pikkuasioilta”

Haastatteluaineiston perusteella moniammatillista yhteistyötä tehdään enemmän muihin aiheisiin liittyvissä lastensuojeluilmoituksissa, kuin päihteisiin liittyvissä:

”Vahvinta se yhteistyö on tuonne nuoriso- ja lastenpsykiatrian suuntaan, että niitä verkostopalavereita hoitotahojen kanssa on kyllä varmasti eniten ja sen jälkeen varmaan tuo oppilashuolto on se seuraava, että opettajien, koulukuraattorin ja koulupsykologin kanssa tai ketä ylipäättään sieltä on nuorten asioissa mukana (-- ja siitä seuraavana perheneuvola, mutta ehdottomasti vähiten sitä yhteistyötä tehdään sinne nuorisoaseman ja A-klinikan suuntaan.”

” (-- Aika suurin osa tilanteista on sellaisia, ettei ole tarpeen tehdä moniammatillista yhteistyötä. En tiedä olenko jotenkin väliinputoaja, mutta mulla on nämä mielenterveysasiakkaat tämä suurin ryhmä, kenen puitteissa olen verkostoissa...harvemmin päihteisissä muuten kuin soittamalla.” (H2)

Haastatteluaineiston perusteella päihteisiin liittyviä lastensuojeluilmoituksia tulee ajoittain poliiseilta. Palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät kuvailivat yhteistyötä poliisin kanssa olevan lähinnä vain lastensuojeluilmoituksen vastaanottamista.

H3: (--) Oikeastaan näihin päihteisiin niin kun nuorten kohdalla niin tuota kyllä se jää siihen ilmoituksen tasolle. Poliisi tekee sen ilmoituksen ja meillä käynnistyy täällä omat prosessit.

Tämän lisäksi poliisien tekemistä lastensuojeluilmoitukset eivät sisällä välttämättä paljoakaan informaatiota:

H3: Poliisien tekemät lastensuojeluilmoitukset ovat yleensä niukkasanaisia.

Haastatteluaineistosta selviää, että enemmän yhteistyötä sosiaalityöntekijät tekevät poliisin kanssa muiden asioiden tiimoilta, kuin päihteisiin liittyen. Yhtenä nostona tuli lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Haastatteluaineistosta ilmenee myös, että poliisin kanssa yhteistyötä tehdään silloin, jos nuori jää kiinni laittomista päihteistä ja tarvitsee mahdollisesti päihdehoitoa. Tällaista viranomaisten välistä hoitoonohjausmallia käytetään silloin, kun nuori on jäänyt kiinni esimerkiksi kannabiksen käyttörikoksesta. Hoitoonohjausmallin tarkoituksena on välttää sitä, ettei nuoret saa syytteitä kannabiksen käyttörikoksesta vaan tarpeenmukaista hoitoa.

Moniammatillinen yhteistyö on usein vähäistä silloin, kun sitä toteutetaan kirjallisesti, sillä siten muiden ammattilaisten kanssa ei saada luotua keskusteluyhteyttä (Hietamäki ym. 2017, 425). Lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisen jälkeen sosiaalityöntekijät eivät välttämättä ole yhteydessä ilmoittajatahoon, jolloin lastensuojeluilmoitusprosessissa ei synny yhteistyötä ilmoittajan ja vastaanottajan välille (Hietamäki ym. 2017, 427).

Tärkeä osa moniammatillista yhteistyötä on jaettu vastuu, jossa yhteistyökumppanit ovat tietoisia yhteisistä interventioista (Toros ym. 2021, 1001). Vastuu päihdehaittojen kontrollista jakaantuu sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin ja vankilan kesken (Perälä & Leppä 2022, 46). Haastatteluaineiston perusteella vastuu verkostojen kokoamisesta nähdään olevan palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöillä silloin, kun nuoresta tai vanhemmasta saapuu päihteisiin liittyvä

lastensuojeluilmoitus. Eräs sosiaalityöntekijä korosti kuitenkin sitä, että yhteistyön edistäminen ja ylläpitäminen vaatii kaikilta osallisilta kuitenkin aktiivista roolia:

H4: Lastensuojeluilmoituksen myötä vastuu verkostojen rakentamisesta on mielestäni palvelutarpeen arvioinnilla, mutta ajattelen myös niin, ettei yhteistyökumppaneita voida roikottaa mukana, jos ne eivät lähde yhteistyöhön aktiivisesti mukaan.

Sosiaalityöntekijällä oli kokemuksia myös siitä, etteivät vastuualueet jakaudu moniammatillisessa yhteistyössä aina tasapuolisesti eri ammattilaisten kesken:

H4: Silloin kun työpari on omasta tiimistä niin se vastuu ehkä jakautuu tasaisemmin, mutta sitten, jos se olis sieltä päihdetyöstä tai esimerkiksi koulukuraattori niin se kirjaamisvastuu kääntyi täysin palvelutarpeen arvioinnin puolelle...että tuli sellainen epätasapaino siinä vastuunjaossa.

Yllä olevasta sitaatista selviää, että vastuunjako on selkeämpää palvelutarpeen arvioinnin tiimin sisällä, kuin organisaatorajojen ulkopuolella. Toimiva tiimityöskentely edellyttääkin jaettua vastuuta (Isoherranen 2012, 31).

Haastatteluaineistosta ilmenee, kuinka moniammatillisen yhteistyön toimivuuden kannalta on olennaista se, millaisia henkilöitä on eri organisaatioiden edustajina. Osan kanssa yhteistyö toimii paremmin kuin toisten kanssa eli merkittävää on se, miten esimerkiksi henkilökemiat kohtaavat. Toisin sanoen työntekijöissä on eroja, ja joidenkin kanssa on helpompi tehdä yhteistyötä kuin toisten. Haastatteluaineiston perusteella myös sosiaalityöntekijöissä on eroja sen suhteen, miten aktiivisesti he itse toimivat moniammatillisissa verkostoissa.

Opettajilta vaaditaan taitoa tunnistaa avun tarpeessa olevat lapset, ja samalla raportoida niistä (Toros ym. 2021, 998). Lasten hyvinvoinnin uhkatekijöiden tunnistaminen ja niistä raportointi edellyttää toimivaa moniammatillista yhteistyötä (Toros ym. 1003), Palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät tekevät moniammatillista yhteistyötä myös koulun kanssa, vaikkakin vähäisin määrin päihdeasioissa:

”Koulukuraattorin kanssa häilyvästi yhteistyötä, mutta tosi vähän päihdeasioissa.” (H4)

Palvelutarpeen arvioinnin ja avohuollon välinen yhteistyö toimii vaihtelevasti, mutta haastatteluai-
neistosta nousi esille myös sosiaalityöntekijän kokemus siitä, ettei avohuollon ja palvelutarpeen ar-
vioinnin välinen yhteistyö ole niin yleistä kuin voisi luulla:

H3: Kun mieltii näitä asiakasmääriä mitä meillä on, niin yllättävän vähän tulee ohjattua asiakkaita avohuoltoon (- -) on kuitenkin muitakin palveluita.

Haastateltavana olleen sosiaalityöntekijän kokemus alleviivaa sitä, miten valtavasti yhteiskunnas-
samme on erilaisia tuen tarpeita, jotka edellyttävät tapauskohtaista palvelutarpeen arviointia. Lä-
heskään kaikki asiakkaat eivät tarvitse lastensuojelun toimenpiteitä, vaan heitä voidaan auttaa muil-
lakin palveluilla. Tämän toteamiseksi tarvitaan kuitenkin selvitys siitä, mitkä ovat ne asiakkaan tuen
tarpeet, joihin lähdetään palveluilla vastaamaan.

Toimivalla yhteistyöllä voidaan saavuttaa enemmän kuin yksittäisten henkilöiden työpanoksella (To-
ros ym. 2021, 1001). Toimiva yhteistyö vaatii kuitenkin verkostoihin kuuluvilta yhteisten tavoittei-
den eteen työskentelyä. Ammattilaisten sitoutuminen on yksi moniammatillisen yhteistyön onnis-
tumisen mahdollistajista (Hesjedal ym. 2015, 438). Sosiaalityöntekijä kuvaili toimivaa yhteistyötä
näin:

*”Yhteistyössä vallitsee yhteinen ymmärrys siitä, että mikä tässä on nyt tavoite ja
mihin tällä yhteistyöllä pyritään (- -) että jokainen pystyisi tuomaan siihen jotain,
ja olemaan sen yhteistyön osapuoli” (H4)*

Nämä seuraavat sosiaalityöntekijöiden sanomat tuovat hyvin täydentävästi esille sen, miksi mo-
niammatilliselle yhteistyölle tulisi löytyä oma paikkansa palvelutarpeen arviointityöskentelyssä:

*”Yhteiset palaverit ovat kuitenkin sellaisia tiedonvälitystilanteita, että löydydyn
niihin mukaan, ettei yhteistyökumppaneille jää sellainen kuva, että kaikki täällä
on mahdollista... kun monesti tulee sellaisia ilmoituksia, että kaikki keinot on käy-
tetty, että tulkaa apuun niin eihän mekään sitten kuitenkaan mahdottomiin pys-
tytä, että niitä on sitten vaan ratkottava yhdessä.” (H3)*

”Silloin kun kartoitetaan asiakkaan tilannetta, koen ettei palvelutarpeen arvioinnilla ole paljoa annettavaa siihen, vaan tietoa ja havaintoja tarvitaan sieltä, missä asiakkaat asioivat, kuten päiväkodilta tai koululta.” (H4)

Ensimmäisessä sitaatissa korostuu hyvin se, kuinka sosiaalityöntekijät saattavat kokea, että muut ammattikunnan edustajat delegoivat liian nopeasti vaikeat ongelmat heille. Lisäksi muilla ammattikunnan edustajilla saattaa olla myös epärealistisia odotuksia siitä, mitä tehdä siihen nähden, mitä on mahdollista tehdä. (Lohi & Niiranen 2005, 41; Widmarka ym. 2016, 53.) Monesti etenkin koulujen ammattilaisilla on ajatuksia siitä, mitä sosiaalipalveluiden odotetaan tekevän (Widmarka ym. 2016, 54).

Toinen sitaatti tuo esille muiden ammattilaisten tuottaman tiedon merkityksen palvelutarpeen arvioinnille. Moniammatillinen yhteistyön toimivuuteen vaikuttaa myönteisesti se, jos ammattilaisten välinen viestintä on tehokasta ja avointa (Widmarka ym. 2016, 54). Sujuva tiedonvaihto vaatii kuitenkin vielä täsmennyksiä lainsäädäntöön ja valtakunnallisiin ohjeistuksiin (Moilanen ym. 2021, 11). Tutkimuksissa on noussut esiin ammattilaisten toive siitä, että lainsäädäntöä löyhennettäisiin yhteistyön edistämistä varten (esim. Määttä 2006, 547). Tämä toive tuli esille myös sosiaalityöntekijöiden haastatteluista.

7 Analyysilukujen yhteenveto ja tutkimuksen johtopäätökset

Palvelutarpeen arvioinnin aikana tehtävä yhteistyö eri ammattiryhmien kesken on moniammatillista yhteistyötä, jolla pyritään asiakkaiden tilanteiden kokonaisvaltaisempaan hahmottamiseen ja ongelmien selvittämiseen. Asiakkaiden päihdeongelmat vaativat usein saumatonta yhteistyötä eri palveluorganisaatioiden kesken. Pro gradu -tutkielmassani toin esille viranomaisnäkökulmaa palvelutarpeen arvioinnin aikana tehtävästä moniammatillisesta yhteistyöstä, sen toimivuudesta ja kehittämisestä vastaamaan paremmin lapsiperheiden tulevaisuuden tarpeita. Näkökulma moniammatilliseen yhteistyöhön rakentui haastateltavana olleiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksista. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa käsiteltävät teemat rakensivat tutkielmani käsitteistöä.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia nimenomaan päihteisiin liittyvien lastensuojeluilmoitusten jälkeistä moniammatillista työskentelyä palvelutarpeen arvioinnin aikana. Tutkielmani rajauksen mukaisesti päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset olivat moniammatillisen yhteistyön yhtenä lähtökohtana. Ensimmäinen tutkimuskysymyksen keinoin kartoitin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia siitä, mitä päihteet tuovat moniammatilliseen yhteistyöhön mukaan ja miten tämä päihteiden tuoma lisä tulisi huomioida moniammatillisen yhteistyön toteutuksessa. Aineiston analyysin perusteella päihteiden käytössä huomioitavat tekijät määräytyvät sen mukaan, onko päihteitä koskeva lastensuojeluilmoitus tullut nuoren vai vanhemman päihteiden käytöstä. Nuorten päihteiden käyttöön liittyvän lastensuojeluilmoituksen kohdalla on syytä huomioida päihteiden käytön toistuvuus lastensuojeluilmoituksissa, päihteiden käytöstä kiinni jääneen nuoren kohtaaminen ja päihteiden käytön vaikutukset nuoren arkeen.

Tutkimustulosten mukaan pelkästään lastensuojeluilmoitukset eivät kerro koko totuutta nuorten tai vanhempien päihteiden käytöstä, sillä lastensuojeluilmoitukset ovat useimmiten väljiä. Toistuvat lastensuojeluilmoitukset puolestaan valottavat paremmin sitä, ettei nuorten päihteiden käyttö ole enää täysin nuorten hallinnassa. Tällöin myös moniammatillinen yhteistyö sekä päihdepalveluiden auttamistoimet ovat tarpeen nuorten päihdeettömyyden tukemisessa ja mahdollisen päihdekierteen katkaisemiseksi. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden perusteella ensimmäiset lastensuojeluilmoitukset koskien nuorten päihteiden käyttöä eivät vaadi usein muuta puuttumiskeinoa kuin lastensuojeluilmoituksen käsittelyn lomassa perheen kotiin lähetettävän päihdekirjeen. Palvelutarpeen arvioinnissa tavataankin vain harvakseltaan niitä nuoria, jotka jäävät päihdeistä ensimmäisen

kerran kiinni. Näin ollen ei ole myöskään tarpeen rakentaa moniammatillisia verkostoja nuorten tueksi.

Mikäli nuori päätetään tavata päihteisiin liittyvän lastensuojeluilmoituksen jälkeen, on huomio kiinnitettävä nuoren kohtaamiseen. Kohtaamistilanteessa sosiaalityöntekijöiden on otettava päihteiden käyttö puheeksi siten, ettei nuorta syyllistetä siitä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret ovat usein avoimempia päihteiden käytöstään kuin vanhemmat, mutta päihteiden käyttö on herkkä aihe, joten siitä keskusteleminen suurissa verkostotapaamisissa tai vanhempien läsnä ollessa voi olla osalle nuorista piinaavaa. Tutkimustulosten mukaan moniammatillisessa yhteistyössä onkin oltava mukana ainoastaan ne toimijat, joita tarvitaan nuoren tilanteen arvioimiseksi ja tilanteen parantamiseksi. Tämän lisäksi nuoria olisi tärkeä tavata joissakin tilanteissa yksin.

On tarpeen arvioida moniammatillisesti sitä, miten päihteiden käyttö vaikuttaa nuoren arkeen. Päihteiden käytön haittoja ei pidä aliarvioida, mutta nuorta ei tule kuitenkaan tukea liikaa. Valtaosa nuorista käyttää päihteitä hallitusti, ja vain pienelle osalle kehittyy päihderiippuvuus.

Vanhempien päihteitä koskevan lastensuojeluilmoituksen jälkeen palvelutarpeen arvioinnissa ja sen aikana toteutettavassa moniammatillisessa yhteistyössä on huomioitava vanhemman kaikki alaikäiset lapset, päihteiden käytön vaikutukset vanhemmuuteen ja vanhemman yhteistyökyky. Päihteistä aiheutuvat haitat vaikuttavat usein koko perheeseen, joten moniammatillisessa työskentelyssä on huomioitava myös päihteiden käytön vaikutukset kaikkiin perheen lapsiin sekä vanhempien vanhemmuuteen. Tutkimustulokset osoittavat, että moniammatillisen yhteistyön toimivuuden kannalta olennaista ei ole pelkästään se, miten sitoutuneita eri alan ammattilaiset ovat yhteistyöhön, vaan myös vanhempien sitoutumisella on yhteistyöhön suoraan kohdistuvia vaikutuksia.

Päihteiden käytön tunnistamisessa ja todentamisessa voi olla haasteita. Sosiaalityöntekijöille saattaa jäädä tunne, etteivät vanhemmat ole rehellisiä päihteiden käytöstä, mutta heidän on vaikea lähteä kyseenalaistamaan vanhemman sanoja. Vanhempia ei voida myöskään pakottaa A-klinikan päihdearvioon. Yhteistyö A-klinikan kanssa onkin usein vanhemmasta riippuvaista.

Päihteet luovat omat haasteensa palvelutarpeen arvioinnille ja moniammatilliselle yhteistyölle. Päihdeilmiöiden esiintyminen lastensuojeluilmoituksissa ei ollut kuitenkaan niin yleistä, kuin olin alun perin olettanut. Haastatteluaineistosta nousi esille toistuvasti huoltoriidat ja mielenterveysongelmat. Olisikin tärkeä tutkia enemmän sitä, miten nämä ilmiöt näyttäytyvät asiakkaiden elämässä, palvelutarpeen arvioinnissa ja moniammatillisessa yhteistyössä. Toisaalta päihdeilmiöiden

esiintyvyys on aina paikkaan ja aikaan sidottua. Joissain kaupungeissa päihdeilmiöt tuottavat enemmän haittaa ja ovat enemmän pinnalla.

Aineistoanalyysin pohjalta moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen palvelutarpeen arvioinnissa vaikuttavat seuraavat tekijät:

- Resursseista johtuvat haasteet
- Lakisääteiset määräajat
- Palveluiden päällekkäisyys
- Organisaatiomuutokset
- Moniammatilliset yhteistyökumppanit

Sosiaalityöntekijät eivät koe aina lasten ja perheiden pääsyä palveluihin riittävän sujuvaksi. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että moniammatilliseen yhteistyöhön liittyy erilaisia kompastuskiviä ja solmukohtia. Näistä keskeisimpiä olivat resursseihin ja ajan käyttöön liittyviä. Moniammatillisen yhteistyön tavoitteena on rakentaa yhdessä lapsiperheille palvelukokonaisuus, joka vastaa heidän tuen tarpeita, mutta palvelukokonaisuuden luomisen esteeksi voi koitua kuitenkin erilaiset resurssivajeet. Resurssit vaikuttavat keskeisesti siihen, minkä palveluiden piiriin asiakas on mahdollista ohjata, sillä resurssivajaat rakentavat monesti muureja palveluorganisaatioiden välille. Useilla sosiaalityöntekijöillä oli nimittäin kokemuksia siitä, miten vaikeaa voi olla siirtää asiakkaita niiden palveluiden äärelle, joita palvelutarpeen arvioinnin perusteella on asiakkaalle katsottu aiheelliseksi. Sosiaalityöntekijöillä oli kokemuksia myös siitä, ettei heidän tekemään arviointiin luotettu.

Sosiaalityöntekijät yrittävät tehdä työnsä hyvin siitä huolimatta, että heidän työtään hankaloittavat resursseista johtuvat haasteet. Tutkimustulokset osoittavat, että valtaosa sosiaalityöntekijöistä pyrkivät aktiivisesti mukaan yhteistyökumppaneiden tapaamisiin. Sosiaalityöntekijöiden työn laatu voi kuitenkin kärsiä, mikäli heidän käytössään ei ole riittäviä resursseja yhteistyöhön.

Moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen vaikuttaakin keskeisesti se, *miten vähäiset resurssit saadaan tehokkaasti hyödynnettyä*. Tutkimustulosten mukaan tämä onnistuu parhaiten silloin, kun eri palveluorganisaation edustajat ovat tietoisia asiakkaan palveluhistoriasta ja käynnissä olevista palveluista. Näin vältetään palveluiden päällekkäisyyksiä sekä kaikilla eri alan ammattilaisilla on

yleisesti tiedossa se, mitkä palvelut ovat olleet asiakkaalle avuksi ja mitkä asiakas on puolestaan kokenut tehottomiksi. Tämä tieto auttaa asiakkaan ohjaamisessa asiakkaan tarvitsemien palveluiden piiriin. Lisäksi asiakkaalle ei tule kokemusta siitä, että häntä pompoteltaisiin palveluista toiseen. Samojen asioiden toistaminen uusille ammattilaisille on paitsi resurssien hukkaamista, niin myös kuormittavaa asiakkaille.

Tiedon jakaminen on osa moniammatillista yhteistyötä, mutta tietoaukkoja muodostuu erityisesti silloin, jos tiedonsiirtoa ei toteuteta kunnolla ja organisaatiossa tapahtuu muutoksia. Tutkimus herätti myös kysymyksen siitä, voidaanko tiedonsiirtoa pitää riittävänä tilanteissa, joissa ei toimita vastavuoroisesti keskustellen, vaan tietoa tuotetaan ja jaetaan ainoastaan kirjallisessa muodossa. Yksittäisten ammattilaisten havainnot ja tulkinnot jäävät usein piiloon silloin, kun tietoa tuotetaan vain tekstimuodossa eikä siitä käydä varsinaista keskustelua. Tulkinvaraista on myös se, voidaanko puhua edes varsinaisesta moniammatillisesta yhteistyöstä niissä tilanteissa, joissa yhteistyö rajautuu vain lastensuojeluilmoituksen käsittelyn tasolle.

Moniammatillinen yhteistyö voi vaihdella eri palveluorganisaatioissa, joten tutkimukseni tulokset eivät ole suoraan siirrettävissä sellaisinaan toisiin palveluorganisaatioihin. Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia voidaan toteuttaa kunnissa monin eri tavoin, vaikka lait ovatkin kaikille saman sisältöiset. Myös moniammatilliset verkostot saattavat koostua eri tahoista, ja virkoja pitävät erilaiset ihmiset. Se mikä toimii jossakin muualla, voi vaatia kehittämistä toisaalla. Toisaalta ei tarvitse mennä edes yli organisaatorajojen, kun jo pelkästään yhden organisaation sisällä toimintatavoissa voi olla suuriakin vaihteluita. Tutkimusaineistostani kävi ilmi, ettei palvelutarpeen arvioinnin tekemisen sisällöstä ole olemassa kovinkaan selkeitä linjauksia, vaan arviointia on mahdollista tehdä varsin joustavasti omien tottumusten varassa sekä lainsäädännön puitteissa.

Moniammatillisuus ja palvelutarpeen arviointi täydentävät toisiaan. Palvelutarpeen arvioinnista ohjataan asiakkaat tarvittavien palveluiden piiriin ja moniammatilliset yhteistyökumppanit puolestaan auttavat arvioimaan tätä tarvittavaa palveluverkostoa. Sosiaalityöntekijät ymmärtävät, ettei muiden tontille ole tarpeen astua vaan osaamista voidaan yhdistää. Silloin kun oma ammattitaito ei riitä, on osattava ja haluttava hyödyntää muiden asiantuntijuutta. Tutkimustulosten mukaan päihitteiden käytön luonne määrittelee yhteistyön tarpeen, syvyyden ja tarvittavien palvelukokonaisuuksien luomista yli organisaatorajojen. Moniammatillisen yhteistyön toimivuus ja kehittäminen edellyttävät suunnitelmallista ja tavoitteellista työskentelyä.

Toimintaympäristöjen muutokset vaativat jatkuvaa toimintamallien kehittämistä, jotta tulevaisuuden haasteisiin voidaan lähteä vastaamaan entistä tehokkaammin ja sosiaalityöntekijöiden työstä tulisi vaikuttavampaa. Muutoksille tehdään tilaa muuttamalla vanhaa toimintakulttuuria. Ammatti-
laisten osaaminen on yhdistettävä. Enemmän tarvitaan kasvokkain tapahtuvaa työskentelyä, ei pelkäästään puhelinlinjojen kautta toteutettua tiedonvaihtoa.

Tutkimustulokset osoittavat, että se vähäinen yhteistyö mitä eri ammattilaisten kanssa tehdään, on sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan pääosin toimivaa. Erityisiä haasteita yhteistyöhön tulee kuitenkin silloin, kun resurssit ovat tiukilla.

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa nousi esille se, miten vähän moniammatillista yhteistyötä tehdään esimerkiksi poliisien kanssa, vaikka lastensuojeluilmoitus sisältää informaatiota laittomista päihteistä. Poliisin kanssa yhteistyö on lähinnä vain sitä, että poliisi on tehnyt lastensuojeluilmoituksen, jonka sosiaalityöntekijä vastaanottaa ja käsittelee. Koulut ovat myös tärkeitä yhteistyökumppaneita palvelutarpeen arvioinnissa, mutta yhteistyötä tehdään harvoin päihdeasioissa. Kaikkein huolestuttavinta oli kuitenkin se, miten hataralla pohjalla yhteistyö A-klinikan ja nuorisoaseman kanssa on. Kehittämistyötä tarvitaankin siihen, miten A-klinikan ja nuorisoaseman kanssa voitaisiin tehdä enemmän yhteistyötä päihteisiin liittyvissä lastensuojeluilmoituksissa.

Tutkimuksen perusteella päihteet luovat raamit moniammatillisen yhteistyön tarpeelle, mutta moniammatilliset verkostot ja asiakkaat määrittelevät yhteistyön luonnetta. Moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi tarvitaan isoja muutoksia, jotka eivät ole pelkäästään työntekijöiden muutettavissa. On vaikea tutkia moniammatillisen yhteistyön toimivuutta, jos sitä ei juurikaan toteuteta käytännössä. Moniammatillisuuden hyödyntäminen jää puuttumaan, jos eri alan ammattilaisilla ei riitä resursseja sen toteuttamiseen tai ylläpitämiseen. Olisi helppo vain todeta, että sosiaalityöntekijät voisivat toimia entistä aktiivisemmin sen suhteen, että saisivat yhteistyön toimimaan. Moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen vaikuttavat kuitenkin niin monet asiat eikä pelkäästään yhden ammattilaisen varaan rakennettua yhteistyötä ole olemassakaan.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi 2015: Nuorten ja palvelutarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (toim.): Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 160. Helsinki. 41—125.
- Alhanen, Kaj 2014: Vaarantunut suojeluväliltä. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 24/2014. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 18.10.2022.
- Andersson, Maarit 2019: Äitiys on mahdollisuus. Teoksessa Pehkonen, Aini & Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (toim.): Oikeus päihdehuoltoon. Vastapaino. Tampere. 192—238.
- Arponen, Anne & Häkkinen, Margareeta 2021: Päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden palveluketju ja palvelukokonaisuus. Neuvoja alueellisen palvelukokonaisuuden rakentamiseen. THL työpaperi 23/2021.
- Bronstein, Laura 2003: A Model for Interdisciplinary Collaboration. *Social Work* vol. 48 (3). 297—306.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Davis, Jean & Sims, Dave 2003: Shared values in interprofessional collaboration. Teoksessa Weinstein, Jenny & Gardner, Ruth & Whittington, Colin & Leiba, Tony: *Collaboration in social work practice*. Jessica Kingsley publishers. Lontoo. 83—99.
- Gardner, Ruth 2003: working together to improve children's life chances: The challenge of inter-agency collaboration. Teoksessa Weinstein, Jenny & Gardner, Ruth & Whittington, Colin & Leiba, Tony: *Collaboration in social work practice*. Jessica Kingsley publishers. Lontoo. 137—160.
- Günther, Kirsi & Ranta, Johanna 2019: Mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen palvelusiirtymät: asumisyksikön työntekijöiden neuvottelut asiakkaiden muuttuvista palvelutarpeista. Teoksessa Pehkonen, Aini & Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (toim.): Oikeus päihdehuoltoon. Vastapaino. Tampere. 378—440.
- Haavisto, Kari 2017: Päihdeongelmat ja sosiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. 4. painos. Tietosanoma. Helsinki. 290—298.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina 2017: Pilvee, pilvee. Kannabiksen käyttötavat, käyttäjät ja poliittiset mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 82. 19—32.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina & Salasuo, Mikko 2020: Nuoret, entiset nuoret ja huumeet. Miten sukupolvi näkyy huumeiden käytössä ja huumemielipiteissä? *Yhteiskuntapolitiikka* 85. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140739/YP2005-6_Hakkarainenym.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.10.2022.
- Harisalo, Risto 2021: *Organisaatioteoriat*. Tietosanoma. 2. uudistettu painos. Helsinki.

- Hastrup, Arja & Kääriälä, Antti & Petrelius, Päivi & Taipale, Mona & Hiilamo, Heikki 2020: Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän lapsiperhepalvelujen arviointi. Nykytila ja toimenpide-ehdotukset. THL työpaperi 13/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-478-3>. Viitattu 21.10.2022.
- Heino, Tarja 2013: Läheisneuvonpito –vaihtoehtoinen tapa kohdata päihdehaitat lastensuojelussa. Teoksessa Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Juvenes Print. Tampere. 47–62.
- Heinonen, Hanna 2016: Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki. 243–260.
- Henry, Kimberly & Oetting, Eugene R. & Slater, Michael D. 2009: The Role of Attachment to Family, School, and Peers in Adolescents' Use of Alcohol: A Longitudinal Study of Within-Person and Between-Persons Effects. *Journal of Counseling Psychology*, Vol 56(4). American Psychological Association. 564–572.
- Hesjedal, Elisabeth & Hetland, Hilde & Iversen, Anette Christine 2015: Interprofessional collaboration: self-reported successful collaboration by teachers and social workers in multidisciplinary teams. *Child & Family Social Work* vol. 20 (4). 437–445.
- Hietämäki, Johanna & Kuusinen, Veera & Pursi, Katariina & Rajala, Rika 2017: Lastensuojeluilmoitusprosessi moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 82. 417–429.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015: Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.
- Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra 2008: Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73. 421–432. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201209117504>. Viitattu 31.10.2022.
- Holmila, Marja & Ilva, Minna 2010: Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.): Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raportteja nro 57. 46–59.
- Hämeen-Anttila, Lotta 2017: Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananen, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. 4. painos. Tietosanoma. Helsinki. 216–246.
- Hämäläinen, Juha 2011: Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-Kustannus. Jyväskylä. 47–65.
- Isoherranen, Kaarina 2002: Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveysalalla –tutkimustuloksia ja pohdintaa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*. 3(2). 145–150. <https://doi.org/10.30675/sa.116251> Viitattu 18.10.2022.
- Isoherranen, Kaarina 2005: Moniammatillinen yhteistyö. WSOY. Helsinki.

- Isoherranen, Kaarina 2008: Yhteistyön uusi haaste –moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Isoherranen, Kaarina & Rekola, Leena & Nurminen, Raija (toim.): Enemmän yhdessä –moniammatillinen yhteistyö. WSOY. Helsinki. 26–48.
- Jokinen, Arja 2008: Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. 110–144. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere.
- Kananoja, Aulikki 2017: Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. 4. painos. Tietosanoma. Helsinki. 173–192.
- Kanste, Outi & Halme, Nina & Kuussaari, Kristiina & Partanen, Airi & Tenkanen, Tuomas & Pitkänen, Tuuli & Kaskela, Teemu & Perälä, Marja-Leena 2014: Päihdepalvelut sekä lasten ottaminen huomioon ja yhteistoiminnan ohjaus päihdepalveluissa. Teoksessa Perälä, Marja-Leena & Kanste, Outi & Halme, Nina & Pitkänen, Tuuli & Kuussaari, Kristiina & Partanen, Airi & Nykänen, Sirpa (toim.): Vanhempi päihdepalveluissa –tuki, osallisuus ja yhteistoiminta. THL raportti 21/2014. Juvenes Print. Tampere. 26–34.
- Kekoni, Taru & Mönkkönen, Kaarina & Hujala, Anneli & Laulainen, Sanna & Hirvonen, Jukka 2019: Moniammatillisuus käsitteenä ja käytänteinä. Teoksessa Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Pehkonen, Aini (toim.): Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. 15–46.
- Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani: Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. 146–160.
- Korhonen, Tellervo & Loukola, Anu & Saarikoski, Sirkku 2014: Päihderiippuvuudet. Teoksessa Latvala, Antti & Silventoinen, Karri (toim.): käyttäytymisgenetiikka -geneistä yhteiskuntaan. Gaudeamus. Helsinki. 189–206.
- Kärki, Jenni & Lalli, Jaana & Heiskanen, Marja-Leena 2014: Johdantoluku: Nuoret ja päihteiden käyttö -varhaisen puuttumisen keinot. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (toim.): Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä –kohdeilmiöitä, menetelmiä, strategioita ja rajapintoja. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. 94–105.
- Laine, Tim 2018: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. PS-kustannus. 5. uudistettu ja täydennetty painos. 49–95.
- Laitila, Heidi & Lunkka, Nina & Suhonen, Marjo 2020: Asiakaslähtöisyys lapsi- ja perhepalveluiden moniammatillisessa verkostoyhteistyössä vanhempien kokemana. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. 57:3–16. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://doi.org/10.23990/sa.75675> . Viitattu 31.10.2022.
- Lohi, Saila & Niiranen, Vuokko 2005: Yksin tätä työtä ei voi tehdä. Sosiaalityöntekijöiden osaamisen tuki ja osaamisen jakaminen lastensuojelutyössä. OSAATKO-KARTUKE –hankkeen julkaisuja 6. Minna Canth -instituutti. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kuopion yliopisto.
- Länsimies-Antikainen, Helena 2008: Ihmisten tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä: pohdintaa tietoon perustuvasta suostumuksesta. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen (toim.): Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja F:45.

Kuopion yliopisto. Kuopio. 91—108. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9682/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 28.8.2022.

- Mahkonen, Sami 2003: Lastensuojeluilmoitus. 2.painos. Gummerus. Edita. Jyväskylä.
- Maunu, Antti 2014: Päihteet, tunteet ja sosiaalisuus: Näkyvän päihteidenkäytön näkymättömät syyt. Janus. vol. 22 (2). 194—206.
- McKeganey, Neil & Barnard, Marina & McIntosh, James 2002: Paying the price for their parents' addiction: meeting the needs of the children of drug-using parents. *Drugs: education, prevention and policy*, Vol. 9 (3). 233—246.
- Metteri, Anna & Hotari, Kaisa-Elina 2011: Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-Kustannus. 67—73.
- Moilanen, Tanja & Airaksinen, Matti & Kangasniemi, Mari 2021: Varhainen puuttuminen nuorten rikoksiin ja hyvinvointiin liittyviin ongelmiin: kyselytutkimus monialaista yhteistyötä tekeville ammattilaisille. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 58(1). 3—15. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://doi.org/10.23990/sa.88064> Viitattu 2.11.2022.
- Mönkkönen, Kaarina 2018: Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. Helsinki.
- Määttä, Mirja 2004: Moniammatilliset ryhmät ehkäisevän päihdetyön toteuttajina Helsingissä. *Helsingin kaupungin tilastokatsauksia*. Helsinki.
- Määttä, Mirja 2006: poikkihallinnolliset ryhmät ja perheiden ongelmiin puuttuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (6). 569—582.
- Määttä, Mirja 2007: Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Jaakola, Anne-Mari & Profiam Sosiaalipalvelut Oy:n henkilöstö & Pehkonen, Aini 2019: Kohti monitoimijaista kehittämistä. Teoksessa Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Pehkonen, Aini (toim.): *Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla*. Gaudeamus. Helsinki. 112—148.
- Mönkkönen, Kaarina & Niiranen, Vuokko 2021: Moniammatillinen yhteistyö asiakasturvallisuuden lähtökohtana. Teoksessa Kurki, Taina & Jylhä, Virpi & Kekoni, Taru (toim.): *Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla*. Gaudeamus. 51—62.
- Nieminen, Irja & Vierula, Tarja & Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja 2020: Moniammatillinen palvelutarvearviointi muutoksessa ja muuttuvassa ympäristössä. Lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisten näkemyksiä. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*. 28(3). 237—252.
- Onyeka, Ifeoma N. & Baynon, Caryl M. & Hannila, Marja-Leena & Tiihonen, Jari & Föhr, Jaana & Tuomola, Pekka & Kuikanmäki, Outi & Tasa, Niko & Paasolainen, Mika & Kauhanen, Jussi 2014: Patterns and 14—year trends in mortality among illicit drug users in Finland: The HUUTI study. *International Journal of Drug Policy* 25. 1047—1053.

- Paasivirta, Annukka 2012: Miten tullaan lastensuojelun asiakkaksi? Vastaanottoryhmillä apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.): Sosiaaliryönteön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-Kustannus. Jyväskylä. 234—252.
- Partanen, Airi & Kuussaari, Kristiina 2019: Päihdeongelmaisten palvelujärjestelmä muokkautuu yhteiskunnallisten muutosten myötä. Teoksessa Pehkonen, Aini & Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (toim.): Oikeus päihdehuoltoon. Vastapaino. Tampere. 547—606.
- Pehkonen, Aini & Martikainen, Kaisa & Kinni, Riitta-Liisa & Mönkkönen Kaarina 2019: Asiakas moniammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Pehkonen, Aini: Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. Helsinki. 89—111.
- Pietilä, Ilkka 2017: Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere. ellibs. 205—246.
- Pirskanen, Henna 2019: Nuoret miehet, alkoholi-ongelmaiset isät ja elämäntilanne. Teoksessa Pehkonen, Aini & Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (toim.): Oikeus päihdehuoltoon. Vastapaino. Tampere. 281—301.
- Pirskanen, Marjatta & Laukkanen, Eila & Varjoranta, Pirjo & Lahtela, Miia & Pietilä, Anna-Maija 2021: Varhaisen puuttumisen mallin vaikuttavuuden arviointia – tavoitteena nuorten päihteiden käytön ehkäiseminen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 49. 328—341.
- Pirskanen, Marjatta & Pietilä, Anna-Maija 2008: Eettistä pohdintaa nuorten terveysvalintojen tukemisesta: tutkimustuloksia nuorten päihteettömyyden edistämisestä. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen (toim.): Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja F:45. Kuopion yliopisto. Kuopio. 153—170. Saatavilla verkkojulkaisuna https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9682/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 20.8.2022.
- Pirttilä Tuula 2008: Tutkimuseettiset toimikunnat –toimintaa ohjaavat normit ja tutkimuseettinen pohdinta. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen (toim.): Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja F:45. Kuopion yliopisto. Kuopio. 65—89. Saatavilla verkkojulkaisuna https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9682/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 20.8.2022.
- Perälä, Riikka & Leppo, Anna 2022: Turha kärsimys. Päihteisiin liittyvät institutionaaliset ongelmatilanteet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa. Yhteiskuntapolitiikka 87. 45—55. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143962/YP2201_Per%C3%A4l%C3%A4%26Leppo.pdf?sequence=1&isAllowed=y luettu 16.10.2022.
- Pitkänen, Tuuli & Kaskela, Teemu & Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena 2014: Päihdepalveluja käyttäneiden pienten lasten vanhempien tuen tarve, elämäntilanne ja kokemukset palveluista. Teoksessa Perälä, Marja-Leena & Kanste, Outi & Halme, Nina & Pitkänen, Tuuli & Kuussaari, Kristiina & Partanen, Airi & Nykänen, Sirpa (toim.): Vanhempi päihdepalveluissa –tuki, osallisuus ja yhteistoiminta. THL Raportti 21/2014. Tampere. 53—97.

- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020: Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 129—165.
- Puusa, Anu 2020a: Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 335—364.
- Puusa, Anu 2020b: Haastattelutyytit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 230—267.
- Poikonen, Heidi & Kekoni, Taru 2019: Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdepalveluissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (toim.): Oikeus päihdehuoltoon. Vastapaino. Tampere. Helsinki. 8—23.
- Pölkki, Pirjo 2008: Osallistaa ja suojella. Näkökulmia lasten suojelua koskevan tutkimuksen eettiseen perustaan. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen, Helena (toim.): Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisu F:45. Kuopion yliopisto. Kuopio. 171—187. Saatavilla verkkojulkaisuna https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9682/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 20.8.2022.
- Pölkki, Pirjo 2016: ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunde(), Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki. 261—277.
- Pärnä, Katariina 2012: Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Väitöskirja. Turun yliopisto. Saatavilla verkkojulkaisuna.
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja & Jääskeläinen, Marke 2016: Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle. Teoksessa Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot –Vanhemmat, lapset ja alkoholi. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 83—96.
- Rana, Suman & Jadhav, Jagdish 2018: Positive youth development and substance abuse among youths: A Systematic review.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja 2017: Haastattelun keruu ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere. 855—878.
- Ranta, Ritva 2020: Kehittämisen käytännöt. Jatkuva parantaminen. Dialoginen johtaminen. Ryhmätaitojohtaminen. E-kirja. Ellibs.
- Ranta, Johanna & Kuusisto, Katja 2022: Julkinen keskustelu suomalaisen päihdepalvelujärjestelmän puutteista –analyysi mielipidekirjoitusten retoriikasta vuosina 2019—2021. Teoksessa Jokinen, Arja & Raitakari, Suvi & Ranta, Johanna (toim.): Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyksiä. Vastapaino. Tampere. 559—632.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-Kustannus. Jyväskylä. 235—255.

- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo 2017: Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere.879—908.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere.9—38.
- Räty, Tapio 2019: Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 4. uudistettu painos. Edita. Helsinki.
- Siro, Jukka 2017: Huumausainerikokset. Edita.
- Sinko, Päivi & Virokangas, Elina 2009: Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista, Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. 17 (2), 104—120.
- Takala, Janne & Roine, Mira 2013: Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa Warpenius, Kataiina & Holmila, Marja & Tigersted, Christoffer (toim.): Alkoholii- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. 24—35. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104454/THL_TEE2013_014_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 19.10. 2022
- THL 2016: Luo luottamusta –suojele lasta. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-642-1> Viitattu 2.11.2022.
- THL 2021. Lastensuojelu 2021: Koronavuosi ei korostunut lastensuojelun tilastoissa -vaikutusten odotetaan näkyvän viiveellä. Tilastoraportti 19/2021. Suomen virallinen tilasto. www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142676/tr19.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 7.10.2021.
- Toros, Karmen & Tart, Keidy & Falch-Eriksen, Asgeir 2021: Collaboration of Child Protective Services and Early Childhood Educators: Enhancing the Well-Being of Children in Need. Early Childhood Education Journal vol. 49 (5). Estonia. 995—1006.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. e-kirja. Ellibs.
- Tuominen, Anne & Kettunen, Tarja & Lindfors, Pirjo & Hjelt, Riitta & Hakulinen-Viitanen, Tuovi 2011: Varhaisen avun viiveet lasten kehityksellisissä ja psyykkisissä vaikeuksissa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 48. 182—195.
- TENK 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki. [Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa \(tenk.fi\)](https://www.tenk.fi) Viitattu 20.8.2022.
- Yliruka, Laura & Harrikari, Timo & Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula & Purhonen, Emmi & Salmela, Marianna 2022: Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen sekä lastensuojelulain mukaisen henkilöstömitoituksen toteutuminen. Kuntakyselyn tulokset. THL. Työpaperi 44/2022. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145350/URN_ISBN_978-952-343-928-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 20.8.2022.
- Vierula, Tarja & Pösö, Tarja & Paavilainen, Eija 2019: Moniammatillisuus ja palvelutarvearviointi lapsi- ja perhepalveluissa: Ammattilaisten näkemykset pulmakohdista. Yhteiskuntapolitiikka 84.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138273/YP1903_Vierulaym.pdf?sequence=2&isAllowed=y Viitattu 11.1.2022.

- Virokangas, Elina 2022: Osallistumisen esteet päihteitä käyttäville naisille suunnatun tukipisteen asiakkaan tarinassa –kategoria-analyysi moniulotteisen marginalisoitumisen rakentumisesta. Teoksessa Jokinen, Arja & Raitakari, Suvi & Ranta, Johanna (toim.): Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä. 499—559.
- Vilka, Hanna 2021: Tutki ja kehitä. PS-KUSTANNUS. Jyväskylä. 5. päivitetty painos.
- Väyrynen, Sanna 2009: Nuorten kokemuksia huumeiden käyttöön puuttumisesta. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokangas, Elina (toim.): Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 96. Helsinki. 107—123.
- Väyrynen, Sanna 2012: Muutosta edistävät tekijät päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa. Asiakkaiden kokemuksia intensiivisen avokuntoutuksen vaikuttavuudesta. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, T & Väyrynen, Sanna (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Lapland university press. 272—300.
- Whittington, Colin 2003: Collaboration and partnership in context. Teoksessa Weinstein, Jenny & Gardner, Ruth & Whittington, Colin & Leiba, Tony : Collaboration in social work practice. Jessica Kingsley publishers. London and New York. 13—38.
- Widmarka, Catharina & Sandahla, Christer & Piuvab, Katarina & Bergman, David 2016: What do we think about them and what do they think about us? Social representations of interprofessional and interorganizational collaboration in the welfare sector. Journal of interprofessional care vol. 30, no 1. 50—55.
- Äijälä, Sanna 2014: Päihteettömyysryhmä osana vauvaperheille suunnattua päiväperhekuntoutusta. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (toim.): Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä –kohdeilmiöitä, menetelmiä, strategioita ja rajapintoja. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi. 64—78.

Virallislähteet

SHL Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidm45237816408640>

LSL Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Liitteet

Liite 1. Infokirje

Hei,

Teen Lapin yliopistossa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa, jonka aiheena on *Päihteisiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset palvelutarpeen arvioinnissa ja moniammatillisessa yhteistyössä*. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten moniammatillinen yhteistyö toimii palvelutarpeen arvioinnin aikana silloin, kun lastensuojeluilmoituksesta ilmenee joko nuoren tai vanhemman päihteiden käyttöä. Tutkielmani aihe on ajankohtainen, sillä yhä useampi lastensuojeluilmoitus liittyy päihteisiin.

Etsin haastateltavaksi palvelutarpeen arvioinnissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Aiheen tutkiminen viranomaisnäkökulmasta voi tuoda esille muutostarpeita viranomaisten välisessä yhteistyössä, ja sitä kautta edistää moniammatillisen yhteistyön kehittämistä. Haastattelut on tarkoitus toteuttaa yksilö- ja/tai parihaastatteluina maaliskuun aikana. Mahdollisuuksien mukaan, joko Teams etäyhteydellä tai voin tulla toimistolle. Haastatteluihin on hyvä varata aikaa noin 1–1,5 tunnin verran. Haastattelut nauhoitetaan.

Mikäli kiinnostus tutkimukseen osallistumisesta heräsi, toivon yhteydenottoa sähköpostitse haastatteluajan sopimiseksi. Infokirjeen liitteenä on vielä haastattelurunko, johon voitte tutustua etukäteen. Voitte myös halutessanne miettiä haastattelurungon teemoihin sopivia tapausesimerkkejä. Kultakin sosiaalityöntekijältä pyydetään kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Käsitelen, säilytän, tallennan ja lopulta hävitän haastatteluaineiston asianmukaisella tavalla eivätkä haastateltavat ole tunnistettavissa tutkielmassa.

Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksestani.

Ystävällisin terveisin,

Nea-Julia Salmi

nsalmi@ulapland.fi

Liite 2 Teemahaastattelurunko

TEEMA 1. Palvelutarpeen arviointi

- Millaisissa tilanteissa tehdään päätös palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta tai aloittamatta jättämisestä?
- Millaisiin asioihin kiinnität huomioita palvelutarpeen arvioinnissa?
- Kuinka usein palvelutarpeen arvioinnin aikana tavataan keskimäärin lapsia ja vanhempia/hooltajia?
- Onko tilanteita, joissa lapsia tai vanhempia ei ole tarpeen tavata ollenkaan tai tilanteita, jolloin olisi tarvetta tavata useammin?

TEEMA 2. Lasten tai vanhempien päihteiden käyttö

- Miten palvelutarpeen arvioinnin aikana kartoitetaan nuorten tai vanhemman päihteiden käyttöä? Miten työskentely eroaa silloin, kun kartoitetaan vanhemman päihteiden käyttöä verrattuna nuoren päihteiden käytön kartoittamiseen?
- Miten hyvin lastensuojeluilmoituksista tulee ilmi nuorten tai vanhemman tosiasiallinen päihteiden käyttö? Miten päihteiden käyttöä on kuvailtu lastensuojeluilmoituksissa? esim. väljästi tai ei ole tullut ilmi lastensuojeluilmoituksesta, vaan muutoin palvelutarpeen arviointia tehdessä.
- Millainen kuva teille on muodostunut nykynuorten päihteidenkäyttötavoista? Onko nuorten päihteiden käytössä tapahtunut merkittäviä muutoksia viime vuosina?
- Käytetyin päihde nuorten ja vanhempien keskuudessa?
- Mikseivät kaikki palvelutarpeen arvioinnin aikana ilmennyt lapsen tai vanhemman päihteiden käyttö johda lastensuojelun asiakkuuteen?
- Minkä olet kokenut päihteiden käytön tunnistamisessa haastavaksi?

TEEMA 3. Moniammatillinen yhteistyö palvelutarpeen arvioinnissa

- Miten moniammatillinen yhteistyö näkyy työssäsi?
- Millainen verkosto on hyvä koota silloin, kun lastensuojeluilmoituksesta nousee esille päihteiden käyttöä? Kenellä on vastuu järjestää verkostotapaamisia?
- Onko tilanteita, jolloin ei ole tarpeen tehdä moniammatillista yhteistyötä?
- Millaisia haasteita moniammatilliseen yhteistyöhön liittyy silloin, kun lastensuojeluilmoituksesta nousee esille joko nuorten tai vanhemman päihteiden käyttöä?
- Mitkä tekijät ovat tärkeitä moniammatillisen yhteistyön toimivuudelle?